

1. HOMER, ODISEJA

1. Mit o trojanski vojni

Na svatbi tesalskega kralja Peleja in morske boginje Tetide so se zbrali vsi bogovi, povabili niso le boginje prepira Eride. Užaljena boginja je vrgla med svate zlato jabolko z napisom "Najlepši". Za jabolko so se potegovale tri boginje: Hera, Atena in Afrodita. Za razsodnika so izbrale Parisa, sina trojanskega kralja. Vsaka mu je obljubila lepo darilo, če ji prisodi jabolko. Paris je jabolko dosodil boginji ljubezni Afroditi, ki mu je za darilo obljubila najlepšo žensko na svetu- lepo Heleno, ki je bila žena špartanskega kralja Menelaja.

Paris jo je ugrabil in jo odpeljal v Trojo. Grki so se odločili za maščevalni pohod. Za vodjo so izbrali Menelajevega brata Agamemnona. Obleganje Troje je trajalo 10 let. Zavzeli so jo z izvijačo. Modri Odisej je predlagal, da zgradijo velikanskega lesenega konja, v katerega trebuh so se skrili najpogumnejši grški junaki, drugi pa so izpluli in se skrili na najbližji otok. Trojanci so se veselili konja in ga odpeljali v mesto. Ponoči so Grki zlezli iz konja in odprli mestna vrata tovarišem, ki so se medtem vrnili. Mesto so porušili in opleni, moške pobili, ženske pa odpeljali kot sužnje. Od trojanskih junakov se je s pomočjo matere Afrodite rešil le Enej.

2. Odiseja

Od trojanske vojne je minilo 10 let. Vsi grški junaki, ki so jo preživel, so se že vrnili domov, samo Odiseja zadržuje nimfa Kalipso na svojem samotnem otoku. Doma na otoku Itaka ga težko pričakujeta zvesta žena Penelopa in sin Telemah. Penelopo vedno bolj nadlegujejo nasilni in grabežljivi snubci, prepričani, da se Odisej ne bo vrnil. Grkom naklonjena boginja Atena doseže, da Kalipso na zahtevo bogov Odiseja izpusti. Ta se s splavom odpravi na pot, doživi brodolom in po dveh dneh z zadnjimi močmi priplava do otoka Fajakov. Na obali ga najde kraljična Navzikaa. Fajaki so ljudstvo pomorščakov, ki brezskrbno in srečno živi na svojem otoku. Odiseja gostoljubno sprejmejo, ta pa jim pripoveduje, kaj vse je doživel, odkar je zapustil Trojo, in kako je izgubil vse svoje tovariše. Fajaki z zanimanjem poslušajo njegovo pripoved, ga bogato obdarijo in z ladjo pripeljejo na Itako. Tam vidi, kako mu snubci uničujejo dom in kaj vse mora zaradi njih potrpeti njegova žena, zato jih v spopadu ubije. Sorodniki pobitih se hočejo maščevati, a vmes poseže boginja Atena in prepreči nadaljnje pokole.

3. Odisej in Navzikaa

Kraljična Navzikaa pride z deklami prat perilo k obali. Po končanem delu se začnejo igrati z žogo. V neposredni bližini pa spi Odisej. Ko so ga po brodolomu valovi zanesli na otok, se je ves izčrpan zatekel pod grmovje in se pokrival z listjem. Dekleta ga zbudijo in Odisej prosi za pomoč Navzikaa.

Obnova: Odisej zaprosi za pomoč Navzikaao, prosi jo, če mu lahko pokaže pot v mesto in če mu lahko da kakšno rjuho, ki jo je ravno oprala. V zameno naj ji bogovi podarijo vse, kar si najbolj želi, še posebej pa naj si dobi moškega, ki jo bo ljubil, saj meni, da ni nič lepšega od tega na svetu. Navzika mu takoj ponudi pomoč in mu da vedeti, da bo na tem otoku dobil vse, kar bo hotel. Kraljična mu predstavi prebivalce.

Služabnice na začetku zbežijo od Odiseja, saj mislijo, da je kakšen sovražnik, vendar jih Navzika ustavi in jim ukaže, naj mu dajo jesti in ga okopljejo v reki, ker misli, da bogovi nikdar ne bi poslali sovražnika na njihova tla, saj jih imajo preveč radi.

Dekleta Odiseja peljejo do reke, kjer mu dajo perilo in obleko. Odisej pa noče, da bi ga dekleta oprale, saj se preveč sramuje in zato jim reče, naj gredo stran.

Odisej se umije soli iz morja in očedi. Takrat mu Zevsova hči Atena da krepkejši izgled in mu glavo pokrije z gostimi kodri.

Odisej se sedaj ves lep usede na prod ob morskem obrežju, kjer ga Navzika gleda. Na začetku se ji ni zdel prav nič lep sedaj pa ga primerja celo z bogovi in si zaželi, da bi tudi ona imela takšnega moškega, ki bi z njo živel na otoku.

4. Antični ep

Ep je pripovedna pesnitev velikega obsega. Prvotno je prikazoval dejanja bogov in bajeslovnih junakov, pozneje je zajemal snov predvsem iz zgodovine. Glede na snov, ki jo epi obravnavajo, lahko govorimo o junaških, zgodovinskih, a tudi verskih, komičnih in drugih epih. Najpopolneje se je ep razvil v antiki, v 19.st. pa se je povsem umaknil romanu.

5. Homerska prispodoba

Homerska prispodoba je razširjena primerjava ali komparacija. Značilnosti kakega dogodka pesnik ponazori z drugim, podrobno prikazanim dogodkom, s plastično izrisano podobo. Snov iz primere črpa pogosto iz narave.

Kakor če mojster - umetnik srebro obrobi s polzlato, mož, ki ga Hefajst je učil, ki ga Palas Atena je učila vseh umetnij, tako da čudežna dela pričara: s takšno milino tedaj mu je glavo in rame oblila.

Primer iz odlomka:

6. Heksameter

Heksameter ali šestomer - verz Homerjevih pesnitev - je bil uveljavljen že v ustnem pesništvu potujočih pevcev. Njihove pesmi "trojanskega cikla" je Homer uporabil kot gradivo za svoja epa, predvsem za Iliado.

Verz obsega šest daktilskih stopic (- U U). Te lahko nadomestijo spondeji (- -). Zadnja stopica je nepopolna, dvozložna, zato se v njej ponavadi

pojavlja trohej (- U). Ker je heksameter dolg verz in bi ga bilo težko izgovoriti brez odmora, ima obvezne pavze, vendar lahko na različnih mestih.

2. SOFOKLEJ, ANTIGONA

ANTIČNO GLEDALIŠČE

Grško gledališče je bilo zaradi ugodnega podnebja odprto. Zavzemalo je polkrožen dvigajoč se prostor (theatron) s prvotnimi lesenimi sedeži. V prvi vrsti so sedeli odličniki in oblastniki, sredi Dionizov svečenik. Pred njim je bilo okroglo plesišče (orcestra) za zbor. Sredi orcestre je bil Dionizov oltar za začetno daritev. Pred njim je bila lesena zgradba (skene), katere prednji del so sezidali, vselej pa lepo okrasili. Igralci (zbor) so prišli v orcestro po dveh dohodih (parodos).

Grško gledališče je bilo ljudsko, zato so prisostvovali tisoči gledalcev. Predstave so trajale ves dan. Ponavadi so predvajali tri tragedije (trilogijo) in za zaključek satirsko igro, ki je po prvotni teži in žalosti prinesla komično olajšanje. Igrali so samo moški, nosili so maske in hodulje. Sama scena je bila skromna, poznali pa so razne trike - deus ex machina (bog kot stroj) - najbolj znani trik. Gledališča so bila izredno akustična. V največjih je bilo prostora za do 30.000 gledalcev (kot primer je še sedaj ohranjeno gledališče v Epidavru).

TRAGEDIJA

Tragedija je splošna igra z vzvišeno snovjo, ki prikazuje resno in tehtno zgodovinsko ali izmišljeno dejanje. Njen junak je pomemben karakter, do 19. st. nujno oseba iz visokega rodu. Imeti mora boljši karakter od povprečnih ljudi, a ne popolnega, saj ima šibko točko, zaradi katere doživi propad. Zelo si prizadeva doseči nek vzvišen cilj, pri čemer pa se zaplete v boj s premočnimi silami in po hudem duševnem trpljenju doživi poraz, toda brez prave osebne krivde. Ima zgradbo dramatskega trikotnika.

Propade samo fizično, moralno in idejno zmaga. Tako ima tragedija svoj etični namen. Tak učinek so Grki imenovali katarza, kar pomeni očiščenje. Dobrota in veličina slavita zmago prek trpljenja in smrti. Katarzo naj bi doživeli ob doživljanju sočutja (eleos) in strahu (phobos). Vsaka tragedija mora biti sestavljena iz naslednjih delov:

- prolog (govori en igralec) - parodos (prijod zbora)
- episodija (prizor z igralci)
- stasima (spevi stoječega zbora) - eksodos (odhod zbora z odra)

V tragediji zelo pomembno vlogo igra zbor, saj med seboj povezuje dialoge in vsako dejanje oz. prizor konča z modrostjo, pravzaprav z nekim naukom, ki ga daje zgodba. Zbor predstavlja glas ljudstva, igra vlogo povezovalca, komentatorja, razsodnika in didaskalij. Nastopnim pesmim zbora pravimo stajanke. Na tem področju je Sofokles uvedel nekaj novosti

(glej 0 avtorju). 5 Sofoklejem je zbor izgubljal svojo nekdanjo vodilno vlogo in je postal še posredovalec med občinstvom in odrom ter je z lirskimi vložki razlagal misli in čustva, ki jih je vzbujalo dejanje na odru.

Pojem tragičnega: tragično v grški literaturi je vsako junakovo plemenito oz. pomembno stremljenje, ki zaradi protislovnosti vsega človeškega povzroči junakov propad.

O AVTORJU

Sofoklej je živel od 496 db 406 pr. n. št.. Doma je bil iz Kolona pri Atenah. Narava ga je obdarila z duševnim bogastvom in telesno lepoto in postal je ugleden atenski meščan, bil je duhovit in zabaven. Tudi v umetniški karieri je želel velike uspehe. Prvič je zmagal pri tragiškem tek{rtovanju, še preden je dopolnil 30 let, ko je premagal starega mojstra Ajshila.

Napisal je več kot 120 dramskih del, od katerih jih 111 poznamo po naslovih, ohranilo pa se jih je le 7. Najbolj znana dela: so Kralj Ojdip, Elektra in Antigona. Njegove drame imajo mojstrsko kompozicijo in dramsko tehniko z izdelanimi značaji. V njih največkrat poudarja: moč usode in nasprotje med božjo močjo in človeško nemočjo. Uvedel je tretjega igralca (več jih v grški tragediji nikoli ni bilo), zbor je razširil z 12 na 15 oseb, a je njegove nastope skrčil in mu tako zmanjšal vlogo.

POVZETEK VSEBINE

Tragedija se začne ob jutranjem svitu. Po boju prestolonaslednikov, bratov Eteokla in Polinejka, v katerem oba padeta postane novi kralj Teb Jokastin brat in Antigonin stric, Kreon. Le ta izda razglas, da ne sme nihče žalovati za Polimejkom češ da je bil napadalec Teb. Kdor si bo drznil Polinejka pokopati, bo umorjen. Eteokla pa je Kreon pokopal z vsemi častmi, češ da je branil Tebe. Antigona je brata ljubila, zato je čutila dolžnost, da Polinejka pokoplje, saj bi ji tako veleli bogovi.

V uvodnem prizoru Antigona svoj naklep izda sestri Ismeni, a jo ta skuša odvrniti od načrtovanega dejanja, vendar brez uspeha. Vendar Antigone ne more prepričati in si na tak način že na sarnem začetku zapečati svojo usodo.

Na oder pride zbor tebanskih starcev in pove vsebino boja med Polimejkom in Eteoklom. V Tebah prevzame oblast Kreon, ker je po rodu najbližji Ojdipovima sinovoma. Ko razlaga sklep glede pokopa padlih bratov, stopi na prizorišče stražar, ki pove, da je Polimejka pravkar negdo zagrebel. Vodja zbora namigne, da je to delo božjih rok, Kreon pa besen naroči poiskati storilca in mu napove strašno smrt. Stražarji kmalu privedejo Antigono, kar zelo preseneti vse navzoče. Antigona brez sramu prizna svoje dejanje, celo poudari, da je zavestno kršila zakon in da se ne boji človeške, ampak božje kazni. Ni je sram in je ponosna. Kreon Antigono obsodi na smrt.

Na prizorišče pride Hajmon in oče Kreon mu pove za obsodbo nad njegovo nevesto Antigono, Hajmon ne oporeka očetovi volji, vendar mu pove, da je vse mesto na strani Antigone in da si zasluži slavo in ne smrti, Očeta prepričuje, naj se ukloni volji večine.

Kreon se razjezi in mu pove, da je država njegova last ter ukaže pripeljati Antigono, da bi jo ubil pred sinovimi očmi, a ta iz protesta odide.

Na dvor h Kreonu pride slepi modrec Terezijas in Kreonu svetuje, naj premisli svojo odločitev. Kreon je hud, ker so se vsi obrnili proti njemu in starca napodi z dvora. Tudi vodja zbora Kreonu svetuje, naj premisli svojo odločitev. Kreon se je odločil da bo pokopal Polimejka in Antigono rešil smrti Zbor se začne veseliti, saj je prepričan, da se bo vse srečno končalo. A Kreon pride do Anbgoninega groba prepozno. Antigona se je obesila, njegov sin Hajmon pa se je pred njegovimi očmi iz ljubezni do dekleta zabodel z mečem. Ko Kreon pride domov, ga čaka še ena nesreča. Njegova žena Evridika si je takoj, ko je slišala za sinovo smrt, vzela življenje, še prej pa je preklela svojega moža kot morilca lastnega sina.

Kreon je duševno popolnoma zlomljen. Kesa se, vendar prepozno. Poszna da je z ukazom kršil božji zakon. Želi si umreti.

INTERPRETACIJA

Antigona izhaja iz mita o tebanski kraljevi hiši. Je tragedija enodejanka, ki obravnava domovinsko tematiko, saj na eni strani opisuje boj za oblast, na drugi strani pa boj za vero

bogov. To je torej tragedija dveh pravic, dveh idej. Kreonova izhaja iz človeških postav, Antigonina pa iz večnih nenapisanih zakonov bogov. Zarisan je konflikt med dvema najvišjima moralnima vrednotama, to sta domovina in družina. Človek je zavezan obema in kadar se med njima zgodi spopad, nastane izrazito tragična situacija. Prav to se zgodi v Antigoni, kjer Antigona zastopa družinsko pravo, Kreon pa domovinsko. Ker nobeden od njiju ne more odstopiti od svojih načel, je tragični konflikt neizogiben. Antigona nima namena rušiti obstoječega družbenega reda, temveč hoče le uveljaviti najosnovnejše človekove pravice, ki so utemeljene v večnih, nenapisanih zakonih.

V središču torej niso bogovi, temveč človek. Antigona se ravna po svoji vesti in po božjih zapovedih, ni torej dovoljevala, da bi se podredila postavam in padla je zaradi svoje samozavesti. Zrušila se je brez vsakršne krivde, zaradi hrepenenja po višjem smislu in v tem je njena tragičnost. Kreon pa predstavlja absolutno oblast in zaverovanost vase, kar ga oddaljuje od ljudskih množic, zato je kruto kaznovan, saj izgubi najmlajšega sina in ženo. V grški tragediji zbor s svojimi nastopi vpliva na potek dramskega dogajanja. Je glasnik modrosti in j kritičen do pogubnih strasti. V Antigoni z zborovskimi pesmimi (5 stajank) poroča o prejšnjih dogodkih, napoveduje zaplet dogodkov v prihodnosti in izpoveduje splošne življenjske resnice. Dramsko dogajanje povezuje, ga pospešuje in umirja. Gotovo so zbarske pesmi v Antigoni med najlepšimi primeri antične lirike. Zaradi glasbenih odlik so Sofoklejeve zbarske pesmi pri grškem občinstvu postale nekakšna ljudska last, saj so si jih zapomnili in prepevali.

Drama je zgrajena iz uvodnega prizora, kateremu jih sledi še pet in sklepni prizor. Vsi prizori se dogajajo pred kraljevo palačo v Tebah. Dogodki si sledijo kronološko, zato govorimo o sintetični dramatski tehniki. Sofoklej tudi pri Antigoni upošteva enotnost kraja, časa in dogajanja (kraljeva palača v Tebah; od jutra do večera; upomost Antigone). Tako kot Sofoklejev Kralj Ojdip je tudi njegova Antigona zgrajena po skici dramatskega trikotnika.

Zasnova:

Zaradi smrti Polinejka in Eteokla je na oblast prišel njun sin Kreon. Ukaže, da Polinejka ne smejo pokopati, ker velja za izdajalca domovine, in morebitnemu storilcu zagrozi s smrtjo. Eteokel pa je bil med tem časom že pokopan z vsemi častmi. Antigona, sestra Polinejka in Eteokla, ne upošteva Kreonovega zakona, zato namerava svojega brata pokopati.

Zaplet:

Antigona želi, da bi ji sestra Ismena pri pokopu pomagala, vendar se je leta zbala Kreonovih prepovedi in je sestro zavrnila. Antigona pa je bila kljub Ismenini negativni odločitvi trdno odločena pokopati svojega brata.

Vrh:

Antigona pokoplje brata Polinejka. Kreon je nad njo zelo razočaran in jo brez opravičila obsodi na smrt.

Zaplet:

Kreon naroči Antigono odpeljati v kamniti grob kljub prepričevanju sina Hajmona, Antigoninega zaročenca. Antigona ne more ubežati smrti, zato se poslavlja od sveta. Hajmon je edini, ki si upa povedati očetu, da je tudi meščanstvo na strani kaznjenke. Skupaj z Antigono se ubije tudi Hajmon. Kreonova žena Evridika ne more sprejeti smrti svojega sina, zato si sama tragično vzame življenje.

Razsnova:

Kreon je dokončno strt, nihče mu ne vzame krivde. Tudi sam si želi smrti. Antigona je fizilčno propadla, vendar moralno zmagala. Kreon ostaja živ, vendar popolnoma moralno strt.

3. VISOKA PESEM

Dejstva:

Avtor naj bi bil kralj Salomon

V resnici pa so jo dopolnjevali različni pesniki skozi čas

Dokončno podobo dobi okoli 4. stoletja pr Kr.

Značilnosti visoke Pesei:

Je hvalnica lepote

Primere so iz narave

Gre za notranjo in zunanjo lepoto

Pesem je zelo čustvena

Pomembno vlogo igrajo čuti(vonj, glas, okus, vid,..)

INTERPRETACIJE:

Zaročenec je Salomon, zaročenka pa Sulamit.

Obstaja nek 3. Moški, Sulimitin ljubimec, pastir.

Zaročenec in zaročenka sta metafori:

a)v krščanskem svetu med bogom in cerkvijo

b)v judovskem svetu med Jahvetom in ljudstvom

4. DANTE ALIGHIERI:BOŽANSKA KOMEDJIJA

-Ime: Božanska (Boccaccio da vzdevek v znak njene pomembnosti)
Komedijska: v srednjem veku pesnitev, ki se začne z nesrečami ali strahotami, konča pa srečno

-Versko - alegorični ep

-Alegorija: ponazarjanje kake ideje ali pojma s pomočjo konkretnih podob, likov:

- pesnik: alegorija za človeško dušo
- Vergil: alegorija razuma (pekel, vice)
- Beatrice: božja milost (nebesa)

-V 1. osebi spesnena pripoved o pesnikovem namišljenem potovanju skozi onstranstvo = potovanje do samega sebe → očiščenje človeške duše → pot iz teme v svetlobo

-Začetek potovanja na veliki petek (aprila 1300); pot naj bi trajala pet do deset dni

Zgradba: a.) Kitica: tercina

b.) Verz: laški enajsterec → U-|U-|U-|U-|U-|U U →
nepoudarjen, - poudarjen

c.) rima: verižna

č.) 3x33 spevov + uvodni spev = 100 spevov

Pekel	Vice	Nebesa
9 krogov		

Pojavljajo se motivi: -maščevanja
-sovraštva
-nasprotje (surovost - nežnost)
-politične razprtije

Vsebina:

-številne konkretne zgodbe

Dantejevo konkretno doživetje srednjeveške družbe:

- spopadi med plemstvom in meščanstvom
- spopadi med cerkveno in posvetno oblastjo - spev o grofu

Ugolinu

Alighieri: zbirka novo življenje: pesmi posvečene Beatrice

-Prispodobе za živali: -leopard: sla
-lev: napuh, ošabnost, krutost

-volkulja: lakomnost, pogoltnost

5. FRANCESCO PETRARCA : O, BLAŽEN BODI ČAS POMLADNIH DNI

Petrarkizem :

Ljubezenska poezija, zlasti v sonetni obliki, gre za kult ljubljene žene, slavljenje njene lepote, vključena je ljubezenska tožba, nihanje med blaženostjo in trpljenjem. Motivno in slogovno izhaja iz Petrarrove poezije.

Petrarova ljubezenska poezija je nastala iz sestavin trubadurske lirike in sladkega novega sloga. Svoje sonete je naslavljal Lauri, po enih razlagah poročeni mladi ženi, po drugih pa pesnikovi fiktivni ženski - idealu, plodu njegove domišljije.

Ljubezen ni več samo duhovna, ampak tudi senzualna.

Motivi lirike :

neuslišana ljubezen

občudovanje kreposti in lepote ljubljene ženske

obup zaradi njene nedostopnosti

Sonet :

V sonetu izpoveduje svojo ljubezen, srečo, blaženost, ki jo občuti ob tem. S podobo Amorja se navezuje na starorimsko tradicijo. Sonet je italijanska pesniška oblika, ki jo je uporabljal že Dante, izpopolnil pa Petrarca.

Sestavljen je iz štirih kitic. Prvi dve sta kvartini - štirivrstičnici, drugi dve tercini - trivrstičnici. Verz je enajsterec, rima je v kvartinah oklepajoča (abba) ali prestopna (abab), v tercinah pa verižna.

Sonet je lirska pesniška oblika, dvodelnosti v obliki ustreza tudi dvodelnost v vsebini. Shakespeare je uveljavil drugačen, angleški tip soneta.

6. GIOVANNI BOCCACCIO : NOVELA O SOKOLU

Novela :

Izraz novela (iz lat. novella; novost, novica) je nastal že v srednjem veku, vendar je šele renesansa ustvarila novelo kot posebno zvrst krajše proze. Od Boccaccia naprej novela pomeni pripoved krajšega obsega, s snovjo iz sodobnega ali preteklega, vendar stvarnega življenja, brez pravljicnih, nadnaravnih in neverjetnih dogodkov. Bistvena zanjo je zgradba, zaokrožena okoli enega samega dogodka, v katerem deluje manjše število oseb, zaplet in razplet morata biti presenetljiva in učinkovita, včasih igra v njem glavno vlogo kak predmet. Takšne novele so lahko tragične ali komične.

Zgradba Dekameronu :

Naslov je sestavljenka grških besed "deka" (deset) in "hemera" (dan), torej "desetdnevje", ker gre za zbirko 100 zgodb, ki si jih v desetih dneh pripoveduje skupina sedmih deklet in treh fantov, ki so pred kugo zbežali iz Firenc na deželo. Zgodbe so po vsebini pretežno ljubezenske, resne ali šaljive, pa tudi splošno zabavne, satirične ali moralistično poučne. Izvirna je okvirna pripoved, ki sama po sebi nima večjega pomena, ustvarja pa iz mnogih zgodb skladno celoto. V pripoved je kakor slika v okviru vložena druga pripoved ali celo več pripovedi. Okvirna pripoved je, da si zgoraj omenjena skupina ljudi pripoveduje zgodbe in sicer vsak dan nekdo drug pove zgodbico. V to okvirno zgodbo pa je vloženo 100 zgodb. Po obliki so različne - daljše ali krajše novele, anekdote, eksempli, šaljivke.

Novela o sokolu

Snov ima na sebi precej srednjeveških potez, saj gre za tipično viteško ljubezen do plemenite dame, vendar ta ljubezen nima več prave fevdalne barve, junaki so postavljeni v sodobno mestno življenje, nekdanje viteške pustolovščine so nadomestili vsakdanji, stvarni in preprosti dogodki. Namesto fevdalnih in krščanskih idej so v središču plemeniti, telesno in duhovno lepi ljudje, ki težijo k naravni zadovoljivosti svojih želja. Tudi po obliki je zgodba tipična za klasično renesančno novelistiko, zgrajena je okoli osrednjega dogodka, razplet je presenetljiv, v njem igra glavno vlogo predmet - sokol.

Vsebina novele :

Novelo pripoveduje Fiammetta, ki peti dan predseduje kot "kraljica" družbi desetih pripovedovalcev Dekameronu. Najprej je povedala, da je človek po imenu Copp di Borghese Domenichi zelo znamenit in ugleden in da se je večkrat pogovarjal s sosedi in jim pripovedoval zgodbe. Najrajši je pripovedoval zgodbo o mladem plemenitašu Federigu, ki se je zaljubil v poročeno, plemenito žensko Giovanno. Da bi si pridobil njeno ljubezen, se je udeleževal viteških iger in prirejal slavnosti ter trosil darove. S takšnim razsipavanjem imetja mu je bogastvo hitro skopnelo, pa še Giovanna se zanj ni zmenila. Vse, kar mu je ostalo, je bil sokol, eden najboljših na svetu, in majhno posestvo, kamor se je preselil. Medtem ko je Federigo obubožal, je hudo zbolel Giovannin soprog. Vedel je, da se mu bliža smrt, zato je napravil oporoko, v kateri je za dediča postavil sina, vendar če bi le-ta umrl, bi vse dobila Giovanna. Mož plemenite gospe je res kmalu umrl. Dogodilo pa se je, da sta mati in sin zahajala na posestvo, ki je bilo blizu Federigovega. Deček se je s Federigom spoprijateljil in se z njim zabaval, prav tako pa tudi z njegovimi psi in sokolom. Nekega dne je deček zbolel in vse, kar si je želel, je bil Federigov sokol. Giovanna je s težkim srcem odšla k Federigu in mu rekla, da je prišla obedovat. Federigo, ki je živel v veliki bedi, ji ni imel kaj ponuditi. Potem pa se je spomnil svojega sokola in ga pri priči zadavil in pripravil obed. Po

končanem obedu je Giovanna povedala, zakaj je prišla k njemu. Toda Federigo ji je povedal za smrt sokola. Takrat je gospa spoznala, kako velika je Federigova ljubezen do nje. Fantič je res umrl. Vdova je bila še mlada in bogata, zato so jo bratje silili v zakon. Ko je povedala, da bi se rada poročila z ubogim Federigom, so se iz nje norčevali, vendar so le popustili in ji dovolili poroko s Federigom.

7. SHAKESPEARE : ROMEO IN JULIJA

SHAKESPEARE

William Shakespeare je največji renesančni dramatik in eden največjih dramatikov sploh. Rodil se je 23. aprila 1564 v Stratfordu on Avon v družini posestnika, šolal se je v rojstnem kraju, se že leta 1582 poročil in imel troje otrok. Leta 1585 je odšel v London, tu je ostal kot dramatik in igravec. Bil je solastnik dveh gledališč (Globe in Blackfriar Theatre). Leta 1610 se je umaknil v rojstno mesto, si kupil posestvo in tu umrl.

Shakespeare je pisal liriko (sonete), epiko (pesnitvi Venera in Adonis, Rop Lukrecije) in vse dramske zvrsti. Pripisujejo mu 37 dram, vendar pa je avtorstvo pri nekaterih dvomljivo. Kot pri Homerju homersko vprašanje je pri Shakespeareju shakespearsko. Njegovo dramsko ustvarjanje lahko razdelimo na tri obdobja: zgodnje, srednje in pozno. V prvem so nastale komedije, skoraj vse zgodovinske igre in zgodnje tragedije. Drugo obdobje je čas nastanka velikih tragedij. V tem obdobju so nastale t.i. problemske igre, med katerimi je najboljša komedija Kakor vam drago. Svoj naziv so dobile zato, ker je v zvezi z njimi odprtih več vprašanj in problemov. V tem obdobju sta nastali tudi drami Romeo in Julija ter Hamlet. V zadnjem obdobju ustvarjanja je Shakespeare pisal večinoma tragikomedije, resne igre s srečnim koncem.

SHAKESPEAROVA TRAGEDIJA

Oblika Shakespeareovih dram je dokaj svobodna. Značilno je mešanje tragičnih in komičnih sestavin v posameznih igrah. Pripisujejo mu izjemno sposobnost, da človeško osebnost ne kaže samo iz enega zornega kota, poenostavljeno na eno samo strast, značajsko lastnost, ampak vedno kot dinamičen preplet mnogih protislovnih potez. Opisuje ljudi silnih čustev in plemenitih misli ter odločnih dejanj. Shakespeareova dramatika predstavlja vrh evropske renesančne književnosti, vendar je opaziti že odmik od renesanse, k baroku in manierizmu. Gledalcem je ponudil igre z najrazličnejšo tematiko in najrazličnejšimi razpoloženjskimi stanji.

Njegova dela so ohranila trajno veljavo, ker v njih s takšno umetniško močjo prikazal politično, družbeno in duševno življenje svojega časa. Značilno je mešanje tragičnih in komičnih sestavin v posameznih igrach.

Shakespearova umetnost:

Za vsebinsko osnovo svojih dram je Shakespeare uporabljal stare igre; njegova izvirnost in umetnost je v: ·dovršenih oznakah besed·stopnjevanju in popuščanju napetosti odkrivanju bistva v življenju ·ustvarjanju razpoloženja slogu Shakespeare je svoje drame pisal v vezani besedi - v BLANKVERZU (jamski enajsterec ali deseterec brez rime).

Monolog

Je oblika govora, izpoved; izrazit element notranjega dejanja, junakovih neposrednih odzivnosti na svet okoli sebe in v samem sebi. Shakespeare je monolog uporabil kot JUNAKOV PSIHOLOŠKO ZAPOVEDNI GOVOR. Hamlet 3 od vseh verzov izgovori v monologih (neodločnost, omahljivost, osamljenost, izločenost iz družbe)

ZGRADBA TRAGEDIJE

Francosko gledališče je po zgledu antike uzakonilo 3 ENOTNOSTI: DEJANJA: KRAJA, ČASA in DEJANJA: dramsko dejanje tvori en sam glavni dogodek KRAJA: je eno samo, nespremenjeno prizorišče ; strogo urejena in jasna dramska kompozicija. ČASA: dramska zgodba se je morala zgoditi v času enega dneva.) Shakespeare pa se teh pravil ni drzal ; večje število oseb, daljše besedilo...Shakespearu je eno glavno dejanje premalo; okrog osrednjega dejanja zaplete še nekaj stranskih, nedeljivo povezanih z glavnimi osebami. · Prizorišče se pri njem od prizora do prizora spreminja (pri Hamletu 20x) · Enotnost časa Shakespeare ne pozna (dramska zgodba traja tedne, mesece).

RENEŠANČNO GLEDALIŠČE

Gledališče Shakespearove dobe imenujemo renesančno oziroma elizabetinsko gledališče, imenovano po kraljici Elizabeti 1., ki je tedaj vladala.

V 16.stol. so v Angliji uprizarjali gledališka dela na raznolikih mestih, npr. v plemiških sobanah, v dvoranah mestnih hiš, v jedilnicah, na univerzah, na privatnih vrtovih, v cerkvenih predverjih, na trgih, na dvoriščih gostiln... Slednje prizorišče je postalo zelo priljubljeno od sredine 16.stol. dalje. Šele leta 1576 (ko je bilo Shakespearu 12 let) je James Burbadge, vodja tedaj vodilne gledališke skupine, dal postaviti za uprizarjanje dramskih del posebno leseno zgradbo, ki jo je imenoval kar gledališče. Kmalu nato je nastala še druga vrsta gledališč.

Značilnosti elizabetinskega gledališča:

- bilo je leseno, nepokrito gledališče
- prostor je bil osmerokotne ali okrogle oblike, s tremi vrstami balkonskih sedežev
- oder so gledalci obkrožali s treh strani
- preprosta scena
- odrski rekviziti in kulisa so bili skromni, vendar izraziti (prizorišče so

označevali preprosto kar z napisi, stol ali naslanjač je označeval, da se scena odvija v notranjosti, igralec, ki je bil oblečen v dragocena oblačila, je predstavljal kralja, igralec v škornjih je bil sel...)

- nad zadnjim delom odra je bil balkon, ki je občasno služil igralcem za prizore, ki so se dogajali ali na balkonih (npr. Romeo in Julija) ali na grajskem obzidju (npr. Hamlet)
 - vse vloge v gledališču so igrali moški
-
- vhodi na oder so bili skozi več vrat v zadnji steni odra, ki so jo občasno še oddelili z zastori, če je igra imela prizorišča, ki naj bi bila skrita (npr.: grobnica v Romeu in Juliji)
 - gledališče je bilo odprtega tipa
 - med igralci in gledalci ni bilo zavese, ki bi jih ločevala

V igran elizabetinskih dramatikov so pogosti daljši uvodni govori, prologi, v katerih navadno eden izmed igralcev, ki ima vlogo zbora v klasični drami, pojasni spremembe kraja in časa dogajanja ali da druga pomembna pojasnila, ki skrajšajo potek celotne fabule.

Gledališče je bilo v renesančni Angliji najbolj priljubljena in umetniško dognana oblika razvedrila in je zato privabljalo gledalce vseh družbenih slojev.

ROMEO IN JULIJA

Dogajanje se odvija v italjanskem mestu Veroni v 5 dneh. Dvoje veronskih družin, Montegovi in Capuletovi, je sprtih na življenje in smrt. Pobijajo in tepejo se, kjer se srečajo. Romeo iz družine Montegovih se vendarle vtihotapi na ples v maskah h Capuletovim. Tu sreča domačo hčer Julijo in zaljubita se na prvi pogled. Romeo pride do Julijinega balkona in tu si izpovesta ljubezen. Odločita se, da se že naslednji dan poročita. To jima s pomočjo duhovnika Lorenza tudi uspe. V spopadu na trgu se spopadeta Tybalt in Mercutio (Romeov brat), v katerem Tybalt ubije Mercutio. Romeo se maščuje in zbeži. Julija je prisiljena k poroki s Parisom, ki je v sorodu z veronskim knezom. Ker ima rada le Romea, si od duhovnika Lorenza nabavi napoj, ki jo bo za 42 ur naredil mrtvo. Drugo jutro so vsi žalostni ob Julijini nenadni smrti. Romeo ne dobi Lorenzovega prisma, in izve samo, da je Julija mrtva. Kupi strup in se v grobnici nad njenim truplom zast rupi. Julija se prebudi in ko zagleda, da je Romeo mrtev, vzame njegovo bodalo in se zabode. V grobnice se čez nekaj časa zberejo Montegovi, Capuletovi, knez Baltazar in Lorenzo. Vsi so zmedeni ob pogledu na strašno morijo v grobnici. Lorenzo in Baltazar ter Parisov paž razložijo knezu, ki mu je ravno umrla žena od žalosti, kaj se je v grobnici dogajalo.

Capulet in Monteg si tedaj žalostno podata roke in skleneta prijateljstvo, saj se ob tragičnem dogodku spreobrneta. Skupaj skleneta, da bosta njunima otrokoma, Romeu in Juliji postavila lep, iz zlata narejen spomenik.

8. PRIMOŽ TRUBAR, O ZIDAVI CERKVA

Reformacija

Cerkev je v 16. imela velik vpliv in veliko premoženje. Duhovščina je začela kršiti temeljne krščanske nauke. Prodajali so odpustke, svete predmete, kršili celibat, položaje pa pridobivali s korupcijo. Profesor teologije na Wittenberški univerzi, Martin Luter je 31. oktobra 1517 objavil 95 tez ter zahteval temeljito prenovo cerkve. Začelo se je versko gibanje za obnovo Cerkve, bolj znano pod imenom reformacija ali protestantizem. Gibanje se je hitro širilo tudi v druge evropske države. Prvo pomembnejše središče reformacije na slovenskem je bilo v Trstu, kjer je deloval krožek škofa Petra Bonoma. Najpomembnejši predstavniki slovenske reformacije so Primož Trubar, Jurij Dalmatin, Adam Bohorič in Sebastjan Krelj. Z reformacijo so bili postavljene osnove slovenskega knjižnega jezika.

Primož Trubar (1508, Rašica - 1586, Derendingen)

Trubar je najpomembnejši pisec slovenske reformacije, avtor prvih slovenskih knjig in utemeljitelj našega knjižnega jezika. Šolal se je na Reki, v Salzburgu, Trstu in na Dunaju. Kot katoliški in pozneje kot protestantski duhovnik je služboval v Laškem in Ljubljani, po preganjanju pa v nemških mestih Rothenburg, Kempten, Lauffen in Derendingen. Njegovo delo je posledica hotenja, da bi Slovincem približal protestantsko vero, zlasti pa Biblijo, in da bi svojemu narodu pomagal iz kulturne zaostalosti. Najpomembnejša dela: Katekizem in Abecednik (1550), Ta prvi dejl tiga noviga testamenta (1557), Cerkvena ordninga (1564) in Ta celi novi testament (1582).

En regišter ... ena kratka postila

O zidavi cerkva (odlomek)

V času, ko je bil Primož Trubar duhovnik v Loki pri Radočaju je živel ženska, ki je govorila da jo obiskujeta črna moža in ji govori, da bi bilo dobro sezidati še eno cerkev, ker bosta v nasprotnem primeru poslala kugo in točo. Ljudje so temu verovali in postavili cerkev. Verniki so hoteli Trubarja za pridigarja, a ta je pobegnil in tja poslal svojega pomožnega duhovnika Rugelna, ki je ugotovil da je ženska lagala in da sta jo do tega pripravila dva svetnika.

Ljudje so verjeli, da se Šavleči Katarini, Margeti Hudakončevki in Trubarjevemu stricu Gregorju Devica Marija prikazuje in da želi imeti

samostan za nune blizu Rašice. Verniki so darovali bogastva in tako je duhovščina dobro živel. A na koncu so vsi umrli. Duhovnik je bil umorjen od svojega svaka, mežnarje so ujeli Turki, Gregorja Trubarja je pokopalo drevo, o Margeti pa se ne ve kako je umrla. Podobno je nastala tudi cerkev na Sveti gori.

Trubar nagovarja duhovnike naj pridigajo proti zidavi cerkva, ker če ne se bodo cvrli v peklju.

- Protestantske ideje v besedilu:

Odlomek je kratka avtobiografska pripoved. Pretirana ljudska pobožnost je narekovala zidanje cerkva in čaščenje svetnikov. Trubar razmišlja o pravi krščanski veri, obsoja naivno praznoverje vernikov, ki ga je duhovščina izrabljala sebi v prid. Z anekdotami sviri Slovence pred štiflarstvom, obsoja njihovo praznoverje in poudarja revno cerkev. Štiflarstvo je bilo gibanje, ki je usmerjalo ljudsko pobožnost k ustvarjanju novih cerkva. Radi so se sklicevali na prikazovanje Matere Božje in svetnikov.

- Jezik:

Preprost in razumljiv, nižje pogovorne besede (baba, far, kurba), tuje besede, predvsem nemške (farmošter, štalt), dolenske narečne besede (žlize, undu, ofrovati).

- Slog:

Ni veliko slogovnih sredstev, ker je besedilo namenjeno preprostemu verniku. Na najbolj dramatičnem mestu se pojavi premi govor. Prepoznavno je podvajanje stavčnih členov z veznikom "inu" (govorita inu velita, sturi inu sezida). Celotno besedilo so primere (anekdote) in pripovedi iz življenja. Gre za pridigo (zgodba postane nauk), Trubar govori iz srca in razuma hkrati, odločno, razumno in kritično.

9. JANEZ SVETOKRIŠKI : NA NOVIGA LEJTA DAN

AVTOR:

Janez Svetokriški s pravim imenom Tobia Lionelli, je bil rojen v Križu nad Vipavo leta 1647, umrl pa je leta 1714 v Ljubljani. Mati je bila slovenka, oče pa Italijan. Po poklicu je bil kapucin oz. Pridigar. V svojem poslanstvu pa je deloval na Primorskem, Hrvaškem, Štajerskem in v Benetkah. Zaradi njegovih izjemno dobrih pridig so ga mnogi prosili, da jim pridige posodi, oziroma jih izda v knjigi, tako je med leti 1691 in 1707 izdal SVETI PRIROČNIK ALI SACRUM PROMPTUARIUM v petih knjigah, ki zajema 233 pridig za različne priložnost na 3000 straneh (pridige za nedelje, praznike - takrat je bilo 60 cerkvenih praznikov). Prvi dve knjigi je izdal v Benetkah, ostale pa v Ljubljani. Založili so jih avtorjevi meceni. Kljub temu, da so bile namenjene cerkvi jih ta ni cenila.

TEMATIKA Svetega priročnika je verska in v njej odmevajo dogodki tistega časa, saj Svetokriški ni bil slep in gluha za okolje, v katerem je živel.

KRATKA VSEBINA:

Pridigo Na noviga lejta dan je Svetokriški namenil različnim naslovnikom. V uvodu vošči za praznike in zatrjuje, da bo novo leto zanje srečno le, če bodo izpolnjevali božje zapovedi in živeli v skladu s krščanskimi nauki. Vsakič, ko se obrne na določeno skupino naslovnikov uporabi kot prisposodbo darovanje robcev.

Obravnavali smo odlomek v Branjih 1, z naslovom pridige: NAGOVOR ZAKONCEM.

V tem odlomku Svetokriški svetuje, kakšen naj bo zakon, da bosta srečna tako mož kot žena.

V Rimu sta živila ženin in nevesta. Nekega dne ji je ženin poslal robček s podobo cesarice Livije, na katerem je pisalo: SI TU SIC (TAKA BODI). Livija je bila namreč znana po tem, da je bila zelo dobra do moža, cesarja Augusta, saj mu kljub temu, da jo je varal tega ni nikoli očitala. Nato mu je tudi nevesta poslala robček s podobo Sokrata in napisom: ET TU SIC (IN TUDI TI BODI TAK). Sokrat je namreč imel zelo hudobno ženo Ksantipo, ki se je vedno jezila, medtem, ko je bil Sokrat zelo potrpežljiv. Celu, v trenutku, ko mu je na glavo zlila vsebino nočne posode, se je le nasmehnil in dejal, da je vedel, da po grmenju pride dež, vendar pa ima srečo v tem, da ni prišla toča. Iz tega lahko potegnemo, da v zakonu ne bo preprirov in bo med zakoncema vladala harmonija, če bo mož kot Sokrat in žena kot Livija.

V nadaljevanju pridige pravi da naj žene ne ugovarjajo možem, da se jim ne bo zgodilo kot neki ženi, ki jo je mož pretepel. Mož je domov prinesel 12 drozgov, da bi jih žena pripravila za kosilo, žena pa je ves čas zatrjevala, da so kosi. Umirila se ni niti med kosilom in je moža ves čas opominjala na to, da so kosi, dokler možu ni prekipelo in jo je pretepel. Drugo leto se je žena ob istem času spomnila, kako grd je bil mož do nje pred letom, da jo je pretepel zaradi kosov. Zopet je nastal preprirov in mož jo je spet pretepel. To je videl sosed čevljar, ki je o dogodku povedal ženi. Žena se je zavzela za pretepeno ženo, čevljar pa za moža in tudi med njima se je začel pretep. Na podoben način se je nato ta pretep prenašal po vsej vasi. Zato Svetokriški ženam svetuje, naj bodo svojim možem ponižne kot Livija in se ravnajo po izreku Sv. Pavla, ki pravi, da naj bodo svojim možem pokorne kot Gospodu. Tudi če je njihov mož preprost in neumen, ga ne smejo žaliti, ampak se mu pokoriti.

Žene prav tako ne smejo biti, kot neka žena, ki je morala vse opraviti sama, mož pa je le spal in jedel, zato ga je večkrat kregala in tepla. Ko je nekoč šla po opravkih je možu dala v varstvo piščance, da jih ne bi pojedel

jastreb. Mož ji je sprava pazil, nato pa je zaspal. Ob ženini vrnitvi je manjkal en piščanec. Žena ga je spet pretepla. Ko je žena naslednji dan zopet odšla od doma, je možu spet dala piščance v varstvo in mu zabičala naj ne je iz lonca, češ da je v njem strup. Mož je piščance zavezal skupaj, ko je prišel jastreb je zagrabil enega in odnesel vse. Mož je v strahu pred ženo začel jesti iz lonca, vendar v njem ni bil strup, temveč med. Ko se je žena vrnila domov je znorela zaradi medu in piščancev, vendar je spoznala, da ne more prav nič, če ji mož noče pomagati.

Zato jim Svetokriški pridiga, da naj žene vzamejo robec in se obnašajo kot Livija, saj ne živijo v Indiji, kjer žene in možje tekmujejo kdo je močnejši. Žene naj se ravna po tem, da je mož glava ženi, kot je Kristus glava cerkvi; in kakor je cerkev podložna (podrejena) Kristusu, tako naj bodo žene podložne svojim možem. Tudi možje naj vzamejo robce in se ravna po Sv. Pavlu, s tem pa hoče povedati, da naj možje ljubijo svoje žene, tako kot je Kristus ljubil cerkev. In čeprav žene kdaj ne bodo dobre do njih, naj bodo potrpežljivi kot Sokrat in v njihovem domu bosta vladala mir in sreča.

INTERPRETACIJA BESEDILA:

SLOG:

Besedilo temelji na preprostem narečnem jeziku, ki pripada jeziku podeželana in ne kmeta, saj jezik vseeno ni tako preprost. Slog besedila je v bujnem baročnem slogu, kar se odraža skozi njegovo slikovitost, zgovornost, prepredenost z dramatičnimi poudarki, humorjem in latinskimi citati.

Miselnost Janeza Svetokrškega je strogo cerkvena, krščanska in v duhu časa v katerem je živel, vendar praktična s primeri iz vsakdanjega življenja..

SLOGOVNA SREDSTVA:

- dialektizmi iz vipavskega narečja - PERŠONA, LEJTO
- germanizmi - ŠENKAT;
- ponavljanja - LE-TA, LE-TA;
- stopnjevanja
- veliko je podvojitev - ZDAJ, ZDAJ
- retoričana vprašanja - ZAKAJ BOM MOLČALA.
- zamenjan besedni red - ZATOREJ VEČKRAT GA JE KREGALA INU TEPLA.
- veliko latinskih citatov, ki podkrepijo osnovno misel
- BAROČNI ELEMNTI; KOT SO:
- obloženost s primeri
- alegorije - prispodobe
- citati
- metafore
- antiteze

V tej pridigi najdemo tudi veliko eksempljev (primer, zgled, ponazoritev) . To so kratke zgodbe kot primer dobrega ali slabega človekovega ravnanja; tudi t.i. ZGLEEDNE zgodbe kot sestavina pridige.

PRIDIGA:

Pridiga je lahko vsako opominjanje ali karanje, največkrat pa se uporablja kot duhovnikov govor pri maši. Je pripoved z negativnim ali pozitivnim zgledom iz človekovega obnašanja, ki se je pojavila že v antiki, zelo pa se je razvila v srednjem veku in v času protestantizma. To je versko vzgojno besedilo, ki veljavnost naukov potrjuje z zgledi iz življenja. Ponavadi svari pred grehi in z nazornimi primeri ter zanimivimi zgodbami poziva k dobrim dejanjem.

V literaturi se je razvila z razvojem krščanstva, ko je razlagala Biblijo oz. Evangelij. Ker jo je želela Cerkev približati preprostem ljudstvu, so začeli vključevati zglede in primere iz vsakdanjega življenja.

V baročni pridigi, ki se je razvila okoli leta 1700 je mnogo zgledov. Pridiga je polliterarna zvrst.

ZUNANJA ZGRADBA:

Pridige so zgrajene po starem Sholastičnem vzorcu. Razvidni so trije glavni deli: UVOD; JEDRO in ZAKLJUČEK:

V UVODU je TEZA, ki je lahko navedek iz Svetega pisma v latinskem ali slovenskem jeziku. Je zelo pomemben, saj naj bi pritegnil poslušalce. Teza mora biti udarna saj napove uvod v JEDRO. Jedro je pogosto zelo razvlečeno, tudi do 20 strani. ZAKLJUČEK je kratek in vsebuje zgolj povzetek pridige. Vsaka je celota zase, lahko pa se povezujejo tudi v večje cikle.

VERIZEM:

Je literarna smer, ki se je razvila ob koncu 19. stoletja v Italiji in je sorodna naturalizmu. Pri obeh smereh srečamo poglobljeni realizem, kar pomeni upodabljanje takega življenja, kot je v resnici. Zasledimo ga tudi v pridigah Janeza Svetokriškega, le da on začne pretiravati z ALEGORIČNIM MORALIZIRANJEM. To je podajanje moralnih naukov z alegorijami- podobami, ki te nauke nedvomno ponazarjajo.

10. LEPA VIDA

1. Splošno o ljudskem slovstvu:

Ljudska pesem je večinoma peta in predstavlja celoto šele skupaj z melodijo. Pesmi brez melodij namreč nimajo velike možnosti, da bi

se ohranile. Funkcija, ki jo ima je zabavati ljudi ali pa je pesem del ritualov ali del načina življenja v posameznih obdobjih.

Prve vesti o Slovenskem ljudskem slovstvu segajo v 16.stol., razvijalo pa se je do začetka 19.stol.. Ljudsko slovstvo je edini literarni dokument slovenskega naroda do pojava pisane umetne književnosti. Ohranjalo se je v ustnem izročilu, se prenašalo od ust do ust in se spreminjalo. Prvi so ljudsko slovstvo začeli zapisovati v krogu pisanic, kasneje pa so jih zbirali še drugi razsvetljenci. V času romantike, se je ljudsko slovstvo začelo množično zapisovati. Najobsežnejšo zbirko ljudskih pesmi je zbral in izdal Karel Štrekelj ob koncu 19.stol.

Iz ljudskega slovstva izhajata ljudska pripoved in ljudske pesmi. Ločimo dva dela prozo in poezijo:

- Proza zajema: bajke, legende, pravljice, pripovedke, šaljivke, pregovore, reke in uganke
- Poezija pa zajema: lirska in epska besedila

Značilnosti ljudskega slovstva so:

- Anonimnost: 1 avtor vendar neznan-skozi čas se spreminja
- Ustno izročilo-variantnost: se prenaša iz roda v rod
- Obstoj različnih različic: družbeni in geografski dejavniki
- Posamezne stilne značilnosti: ponavljanja, ljudska števila, pomanševalnice...
- Preprost ljudski jezik: narečni
- V nekaterih opazne Nemške izposojenke

V slovenskem ljudskem pesništvu so najštevilčnejše balade in romance. Njuna značilnost je, da ju je težko razločevati, ker se značilnosti obeh včasih zdijo enake.

Pomensko gledano je Slovenskoljudsko slovstvo pomembna kulturna vrednota, ki ima trajno estetsko vrednost.

2. Od lepe Vide:

Lepa Vida je ena izmed najpogostejših tem v slovenski književnosti. Nekateri v njej vidijo celo tradicionalne poteze našega nacionalnega značaja, npr. romantično razklanost, »žensko« mehko in sentimentalnost, obrnjenost vase, lahkovernost, pretirano občutljivost, nenehno občutje nezadoščenosti (tako na osebni kot na socialni ravni), patos, melanholijo, hrepenenje itd. – Sprva je bila to folklorna balada, zgrajena »na mednarodnem motivu zvijačno ugrabljenе mlade žene-matere«, znana »v več variantah od junaško tragične preko elegične do romantično lahkotne razsnove«, ohranjujoča pa v kolektivnem spominu »dobo saracenskega plenjenja po sredozemskih obalah (9.–11. stoletje)« (Boris Merhar). – Njeno temo je v slovensko umetno literaturo zanesla Prešernova predelava, in sicer elegične variante, zapisane v Ribnici na Dolenjskem (Krajnska čbelica, 1832).

Od tedaj do danes se je o lepi Vidi napisalo blizu petdeset liričnih, pripovednih in dramskih naslovov, prispevali so jih pisci najrazličnejših idejnih usmerjenosti in umetniških formatov. Poleg

tega se je lepa Vida uprizarjala tudi na odrih (v dranah, operah in celo v baletu).

Je pripovedna pesem- socialna, družinska in psihološka balada.

Vsem različicam je skupen motiv nasilne ugrabitve zveste žene-matere (v starejših različicah jo zvabi zamorec, nekristjan s pretvezo, da ji bo dal zdravilo za bplnega otroka), razlikujejo pa se v razpletu Vidine usode po ugrabitvi:

- V prvo skupino štejemo tragično varianto, ko Vida stori samomor s skokom v vodo in se s tem reši suženstva.
- V drugi skupini doji kraljičinega otroka
- V tretji skupini pa se čudežno (s sončevo in lunino pomočjo) vrne domov.

Zaradi poudarjenih epskih in liričnih sestavin je lepa Vida bližje romanskim romancam, kot pa dramsko razgibanim severnjaškim baladam. Med balade pa jo uvrščamo prav zaradi prevladujočega žalostnega razpoloženja.

Ljudske variante lepe Vide še živijo v svoji glasbeni podobi v Reziji, na Gorenskem in v ribniški dolini.

Na poznejše lit. predelave je vplivala Prešernova prepesnitev ribniške različice.

Motiv lepe Vide so povzeli številni besedni umetniki: Josip Jurčič. Ivan Cankar, France Bevk, ...

3. Upesnitev v branjih 1:

Pesem sestoji iz 9 kitic (predstavlja pravljico število). Na koncu je tudi notni zapis. Pesem je povzeta iz ribniške variante. Označimo jo lahko kot žensko balado, ki posreduje usodo deklet in žena. Pesniška sredstva čustveno poudarjajo sporočilo, ki razkriva prizadetost in žalost žena zaradi težkih socialnih razmer ali krute usode.

Motivi segajo v praslovanski čas in se pozneje povežejo z motivi iz fevdalnega okolja.

Obnova:

- 1 kitica: Vida pere plenice. Pride zamorec in ji reče, da je njena lepota zbledela.
- 2 kitica: Vida pove, da je njena lepota prizadeta zaradi starega moža in bolnega deteta za katera mora skrbeti. Zamorec jo povabi s sabo, Vida pa ga vpraša komu naj to breme zapusti.
- 3 kitica: Zamorec ji obljubi lagodno življenje na Španskem dvoru.
- 4 kitica: Vida stopi v barko in zaradi skrbi do moža in bolnega deteta začne jokati.
- 5 kitica: Zjutraj zgodaj vstane in pri oknu sprašuje rumeno sonce kaj njeno dete dela.
- 6 kitica: Sonce ji pravi, da je dete umrlo in da jo mož išče po morju.
- 7 kitica: Vida še bolj joka in vpraša luno, kaj njeno bolno dete dela. Luna ji odgovori podobno kot sonce (dete so pokopali mož pa jo išče in joka po njej).

- 8 kitica: Vida še bolj joka. Pride Španska kraljica in jo vpraša zakaj joče. Vida ji pove, da ji je padel zlat kelih z okna v morje.
- 9 kitica: Kraljica ji reče naj ne joka, da jo bo pri kralju izgovorila. Naroči ji, naj samo lepo doji njenega kraljiča.

Zgradba:

- Kitice so različno dolge
- Zasedimo veliko slogovnih sredstev, kot so: ponavljanje(kaj moje dete dela). Stopnjevanje (jokanje), notranji monolog ("kaj moje dete dela"), dialog (med njo in soncem,luno), poosebitve (soce reče..., luna reče...),...

11. ANTON TOMAŽ LINHART: TA VESELI DAN ALI MATIČEK SE ŽENI

Začetki gledališča na Slovenskem

V 18. stol. se v slovenski družbi počasi razrahljajo fevdalne vezi, takrat oživijo prizadevanja slovenskih meščanov, da bi domačo besedo uveljavili tudi na odru. V tem času je na slovensko kulturno prizorišče prišel baron Žiga Zois. Bil je razsvetljenec in liberalni gospodarstvenik obenem pa spodbujevalec slovenskih narodnostnih teženj in kulturni patron. Bil je tudi dober prijatelj Antona Tomaža Linharta, razsvetljenca in humanista, ki je napisal besedilo za prvo pravo gledališko predstavo v slovenščini. Prva uprizorjena predstava je bila Linhartova Županova Micka, uprizorjena 1789. Po smrti Linharta in Zoisa nastopi doba slovenskega gledališkega mrtvila (1790-1848). Linhartovo drugo delo pa je prvič uprizorjeno komaj leta 1849, več kot 50 let po Linhartovi smrti in s tem zopet prebudilo slovensko gledališče.

Anton Tomaž Linhart (1765-1795), Ta veseli dan ali Matiček se ženi

Kratek življenjepis:

Linhart, rojen v Radovljici, je bil po očetu češkega in po materi slovenskega rodu. Po končani gimnaziji je hotel celo postati menih. Dve leti je prebil v stiškem samostanu, nato pa si je premislil, odšel na Dunaj, tam opravil pravne študije ter se vrnil v Ljubljano. Opravljal je različne pomembne uradniške funkcije. 1792 je postal deželni tajnik - to funkcijo bi lahko primerjali z današnjim ministrskim položajem. Čeprav je bil visok državni uradnik, je bil izrazito svobodomiseln človek, naklonjen idejam francoske revolucije, najbolj delaven član Zoisovega krožka.

Poleg komedij Županova Micka in Matiček se ženi je izdal tudi zbirko pesmi Cvetje s Kranjskega in tragedijo Miss Jenny Love, oboje v nemškem jeziku. Njegovo zadnje (nedokončano) delo je v nemščini napisana zgodovina Slovencev.

Stilna analiza:

Linhartov *Matiček se ženi* je klasična komedija. V nasprotju z Županovo *Micko* je ta komedija zgled izjemno zahtevne zavite komedije, katere dramska črta je zelo komplicirana, to pa zato, ker teče v njej vzporedno več dejanj in je osem oseb zapletenih v kar štiri ljubezenske zgodbe. To je veselo igra v petih dejanjih in je za Slovence najbolj revolucionarna komedija v tedanji svetovni literaturi -

Ta komedija je samostojna predelava francoskega izvirnika, in sicer komedije *Pierra de Beaumarchaisa Figarova svatba*, ki je v tedanji porevolucijski Evropi v konservativnejših deželah, kakršna je bila tudi Avstrija, uživala sloves nevarne svobodomiselnosti. Zato Linhartova igra, ko je izšla (1790), ni bila uprizorjena (prvič šele 1848 v Novem Mestu). Linhart je izvirnik močno skrajšal, zmanjšal število oseb, dogajanje je prestavil iz visokega plemiškega okolja na skromnejšo podeželsko graščino, plemstvu nasprotujoči meščanski svet pa je zamenjal s kmečkim, kar je natančneje ustrezalo slovenskim socialnim razmeram. Čeprav je odstranil nekatere poudarke protifevdalne in protiabsolutistične satire, je ohranil osnovno razsvetljensko-demokratsko miselnost, pa tudi lahkotno rokokojsko radoživost. Dogajanje je postavil na Gorenjsko, zato je jezik močno obarvan z gorenjskimi narečnimi prvinami. Komedija je predelava iz nemškega jezika. To vidimo po tem, ker so v komediji stare besede - nemške popačenke.

Vse nastopajoče osebe imajo čisti slovenski izraz, iz njih diha slovenska zemlja in slovensko življenje. Mislim, da je igra zgrajena na situacijski (baronov zmenek z Nežko) in karakterni (*Matiček kot oseba*) komiki, tudi nekatera imena so komično izbrana (*Baron Naletel*).

Ker je to dramsko delo, sloni na dialogih. Drugačen dialog teče med Nežko in *Matičkom* - bolj preprost, zbadljiv, v njem je mnogo narečnih izrazov (*gvant, boršt, kušniti, cedelje, fletno*), drugačen dialog pa teče med baronom in gospo - v njem je več tujk in vzvišenih izrazov (*gnadljiva gospa, vaša gnada*), značilno je onikanje.

Ko se je Linhart lotil veseloigre *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* je dejal, da je šlo za poskus, kako se dajo izraziti v slovenščini najfinejši odtenki komike.

Razvoj komedije:

- Pojem izvira iz grških besed *komos* (pijansko veseljačenje) in *ode* (pesem), kar pomeni, da je komedija nastala iz razbrzdanih praznovanj na deželi, ko so uspešno pripravili pridelke. Tudi ti obredi so bili verjetno v zvezi z Dionizovim kultom.

- V pravo gledališko igro se je to praznovanje spremenilo šele v Atenah na začetku 5. stoletja pred n.š. - to je t.i. stara komedija. Osrednji avtor stare komedije je Aristofan, ki je največ obravnaval aktualne politične probleme sodobnega atenskega življenja.

- Za nadaljnji razvoj komedije je pomembna helenistična nova komedija, ki se ne ukvarja več z aktualnimi problemi, ampak prikazuje smešne situacije iz vsakdanjega mestnega življenja s stalnimi komičnimi tipi (npr. zviti suženj, skopi starec, razuzdani sin). Glavni predstavnik nove komedije je Menander.
- S tem tipom komedije se srečajo Rimljani, ko širijo svoje cesarstvo proti jugu, in jo začnejo posnemati. Glavna pisca rimske komedije sta Plavt in Terenc.
- V srednjem veku so bile komične igre redke, prevladovala so igre z versko vsebino. V 15. stoletju nastajajo burke, ki morda kažejo povezavo z davno antično gledališko preteklostjo.
- Pomembna komedijska zvrst v renesansi je *commedia dell'arte*. To je improvizirana komedija, torej brez napisanega besedila, a z značilnimi komičnimi tipi in vnaprej določenim dogajanjem. *Commedie dell'arte* so igrale potujoče gledališke skupine, ki so jo razširile po vsej Evropi.
- *Commedia dell'arte* je pomembno vplivala na Moliera, s katerim klasicistična komedija doseže vrh.

Značilnosti komedije:

Komedija je tragediji nasprotna dramska zvrst, saj vzbuja veselje in smeh. Njena glavna sestavina je komičnost, smeh zbujujoča podoba človeških neumnosti in napak. Komične učinke pa je mogoče doseči na različne načine. Ti so:

- Situacijska komika, ki izhaja iz smešnih položajev, v katerih se znajdejo osebe.
- Besedna komika, ki temelji na smešnem govorjenju in šaljivih besednih igrar.
- Karakterna (značajska) komika, ki izhaja iz smešnega značaja ene ali več oseb. Običajno je pretirano poudarjena ena značajska lastnost.
- Telesna komika, ki vzbuja smeh zaradi kake pretirane telesne nenormalnosti. Pogosta je v nižjih komedijskih zvrsteh.

Tragedija in komedija torej res obe spadata med dramske zvrsti, vendar se zelo razlikujeta med seboj.

- Konec je v tragediji tragičen, v komediji srečen.
- Snov tragedije je mitološka ali zgodovinska, komedija pa postavlja na oder vsakdanji, sodobni svet.
- Osrednja oseba v tragediji je tragični junak, izrazito pozitivna in moralno odgovorna oseba iz višjih slojev. Osebe v komediji pa so človeški tipi, preprosti ljudje iz vsakdanjega sveta, ki nikakor niso brez napak, iz kočljivih situacij pa se pogosto rešujejo z zvijačami in prevarami.
- Jezik je v tragediji vzvišen, v komediji pa preprostejši, bližji pogovornemu jeziku.
- Tragedije so gledalca pretresle, ga usmerile v razmišljanje, saj so se lotevale temeljnih življenjskih vprašanj. Namen komedije pa je bil predvsem zabavati občinstvo, včasih pa so tudi kritično prikazale napake in slabosti družbe.

12. GEORGE NOEL GORDON BYRON: ROMANJE GROFIČA HAROLDA

Byron je svoje pesmi, pesnitve in drame pisal v času med Goethejem in Lemontovom. Torej je pisal v obdobju romantike. V zahodnoevropskih književnostih je trajalo približno med 1800 in 1830, drugje pa od 1820 do 1850.

Značilnosti teh del so: moč čustev, strasti, razpoloženj namesto razuma. Podlaga romantiki je bil nov tip osebnosti, romantični človek, ki je notranje bogat, plemenit, lep, poln čustev in zanosa, predvsem pa estetske ustvarjalnosti. Z družbo je v sporu, ker ta s svojo ureditvijo, zakoni in navadami ne ustreza romantični lepoti, ampak jo zatira in omejuje. Zato je bila večina romantikov svobodomiseln, svobodoljubna in demokratična. Sanjarili so o leši prihodnosti, včasih pa tudi o sijajni preteklosti, eksotičnih deželah in verskih idejah.

Vsebina:

1. Kitica: Pesnik nastopi prvoosebno in napove svoj odklonilni odnos do sveta in obratno (ne mara ga, ni mu všeč). Pesnik išče vrednote, a zaman. Te vrednote so zamenjale nevrednote (napuh, hinavščina, nevoščljivost, prazno besedičenje). Ker se tudi razumsko ne znajde v tem svetu, ga odklanja.

2. Kitica: Še enkrat nastopi prvoosebno in napove odklonilnost do sveta. Verjame, da so vrednote, ki jih je iskal (obljube, upi, usmiljenje, sreča, dobrota, čednost), vendar jih on ni mogel najti.

Epsko-lirska pesnitev:

Lik romantičnega »junaka« je prenesel v obliko daljše epsko-lirske pesnitve, ki je po načinu prvoosebna izpoved. »Junak« izpoveduje čustva in misli o svetu, razočaranje in vrednote, ki jih zaman išče, spominjajo na Prešernove pesmi, zlasti na *Slovo od mladosti*. Evropski romantiki so si bili v marsičem res sorodni.

Byronizem:

Pesnitev je nastala na podlagi vtisov s potovanja po Albaniji, Grčiji in Bližnjem vzhodu in je napisana v stancih. Z epskimi prviniami potopisnega dnevnika se v njih mešajo močne lirske prvine, oboje pa služi za izpoved romantičnega svetobolja. Sledenje Byronovim stilno-vsebinskim značilnostim in njegovi miselnosti imenujemo byronizem. Ta se je v Evropi najbolj razvil pri slovanskih narodih.

13. FRANCE PREŠEREN: SLOVO OD MLADOSTI

Življenje in delo

France Prešeren se je rodil leta 1800 v Vrbi na Gorenjskem. Šolal se je v Ribnici, Ljubljani in Dunaju, kjer je postal doktor prava. Leta 1832, je v

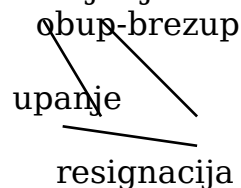
[Celovcu](#) opravil sodno-odvetniški izpit. Za samostojno odvetniško mesto je večkrat zaprosil, vendar mu ni bilo odobreno.

Na njegovo življenje in delo je močno vplivala neuslišana ljubezen do Julije Primic, hčerke iz bogate ljubljanske družine. Leta 1846 mu je bilo odobreno mesto advokata v Kranju, istega leta decembra pa je izšla pesniška zbirka Poezije. France Prešeren je umrl leta 1849 v Kranju.

Po vsebini je pesem elegija (pesem žalostinka. S svojim ritmom vzbuja žalostno občutje. V njej pesnik izraža čustvo žalosti zaradi nečesa, kar je za vedno izgubil.), po obliki stanca ali oktava (sestavljena iz osmih italijanskih enajstercev. Značilna je mešana rima (v prvih šestih je prestopna (ababab), v zadnjih dveh pa zaporedna (cc))) in ritem je jamb (U-).

V romantiki pomeni mladost nekaj lepega, velikega. Pri Prešernu je to posebnost, da se mladost ne kaže samo v svetli luči, ampak že tudi prostor nesreče. Čuti se razkol med iluzijo in deziluzijo, idealom in resničnostjo, harmonijo in disharmonijo (osebne izkušnje).

Vsebinski lok: od najvišje točke (upa sonce), do najnižje (up goljufivi).

STRUKTURA PESMI

Metaforika: iz antičnega sveta, Biblija (sad spoznanja, Faustovski absurd), iz ljudskega sveta (človek velja, kolikor plača), od sodobnega skepticista. Vsebina zadnjih kitic: dokončna ločitev od mladosti, slovo od brezskrbnih srečnih dni.

Vsebinska analiza po kiticah:

1. kitica

Pesniku se zdi, da je mladost hitro minila. V mladosti ni čutil veselja, radosti. Še tisto, kar je bilo lepo je hitro minilo. Le redko je upal na najboljše. Obenem je doživljal slabosti, nesrečo, kot tudi jezo. V mladosti je bil srečen, vendar pa je bila mladost tudi mračna.

Metafore:

- rodile ve ste meni svetja malo (v mladosti ni čutil sreče, veselja, radosti)
- se tega rožce so se koj usule (še tisto kar je bilo lepo, je kmalu minilo)
- le redko upa sonce je sijalo (redko je upal na najboljše)
- viharjev jeze so pogosto rjule (slabost, nesreča, obenem jeza)
- temna zarja (sreča, vendar tudi temna, mračna mladost)
- srce bridko (okrasni pridevek)
- bog je obvarji (vzklik, nagovor)
- mladost! (vzklik)
- mladost! ... Bog te obvarji! (personifikacija; nagovarja mladost)
- mladosti leta! ... minule ... cvetja malo (nagovor)

2. kitica

Pesnik je zelo zgodaj spoznal kakšen je svet v resnici in kakšno je življenje. Vrednote v tem svetu nimajo pravega pomena in mesta. Lahko spoznamo pesnikovo razočaranje, vzrok tega pa so propadle vrednote.

Metafore:

- okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje! (že zgodaj je spoznal resničen svet)
- veselja dokaj strup njegov je umoril (vse kar je bilo lepega je minilo)
- zbežale ste, ko se je dan zazoril (sanje so hitro izginile, zbežale)
- modrost, pravičnost, učenost, device, brez dot žalovati videl sem samice (teko tudi vrednot ni)
- da vest čisto... se je zagovoril (svet ne ceni vrednot in da nič dobrega ni cenjenega)

3. kitica

Na svetu so pomembne samo materialne dobrine. Čeprav si tako zelo prizadevaš, da bi ti uspelo, se to ne bo zgodilo. Ta del pesmi je izrazito pesimističen. Komur je sreča obrnila hrbet v mladosti, nima možnosti, da bi jo kdaj dobil. Razlog je tudi v tem, da so bolj cenjene materialne dobrine kot vrednote.

Metafore:

- sem videl, de svoj čoln po sapi sreče (kakor čoln ne dobi sreče, ker ga veter vedno stran obrača, tako tudi človek ne dobi sreče)
- kogar v zibeli vid'la je beračica (sreča je videla revnega že v mladosti)
- de le petica da ime sloveče (le če imaš denar nekaj veljaš)

4. kitica

V mladosti človek lažje prebrodi, preboli stiske. Ustvarja si iluzije, sanjari, je vesel, neobremenjen.

Metafore:

- je srcu rane vsekalo krvave, gradove svitle zida si v oblake, zelene trate stavi si v puščave, povsod vesele lučice prižiga (veselje, sanjarjenje, preobremenjenost)

5. kitica

Pesnik pravi, da bo mladost pogrešal. Ta kitica je dvodelna:

1. del se nanaša na mladost
2. del pa na zrelost (dokler, de smo brez dna polnili sode)

Metafore:

- de smo brez dna polnili sode (hčere boga Danaja so zaradi umora v podzemlju polnile sode brez dna) - vse je brez smisla, pravi da mladost ne opazi teh grozot sveta in zato jo pogreša in bi se rad vrnil nazaj

Figure: metafore (lepša polovica, cvet(sreča), viharji jeze(nesreča), čoln(življenje), gradovi v oblakih(upanje, iluzije), polnjenje sodov brez

dna(nesmiselno delo)), posebitve (mladost je rodila cvetje, up goljivi, dih prve sapice bo odnesel), nagovor (mladost! po tvoji temni zarji srce vzdihovalo bo mi, bog te obvarji), vzklik (bog te obvarji), metanomija (berač-revež, petica-denar, srcu-srce človeka), rime, okrasni pridevek (zelene trate)

Tema: žalovanje za mladostjo

Ideja: svet je krivičen, ni več pomembna inteligenca, le še denar, le z njim lahko uspeš

14. FRANCE PREŠEREN : SONETJE NESREČE

Ciklus šestih sonetov (enega je Prešeren črtal). Vsak sonet nima svojega naslova, ker so nastali kot cikel (poznamo jih po prvih verzih v sonetu). Izpostavljena je bivanjska tematika. Za Prešerna so značilne štiri teme: ljubezenska, narodna, poetološka in bivanjska.

1.sonet

Prvi kvartini napovesta temo, tercini pa sklep. Vrba je prispodoba za varnost, domačnost, kraj kjer je bil srečen. Tema Prešernovih Sonetov nesreče je bivanjska. 1. sonet se začne z besedami O vrba... in je sonet domotožja. Dvodelnost soneta lahko razložimo tako, da je v prvem delu izraženo tujstvo lirskega subjekta, v drugem pa izgubljena domačnost. Vrba je metonimija za srečo.

5.sonet

Imenujemo ga tudi Sonet smrti. Pesnik meni, da je smrt prijazna. Kvartine = življenje-trpljenje, tercine = smrt nas popelje v svet miru.

6.sonet

Šesti sonet je sonet resignacije, kvartine = sprijazni se z usodo (trpljenjem), tercine = popolnoma mrtev, brez občutka za čustva (srce je zlomljeno).

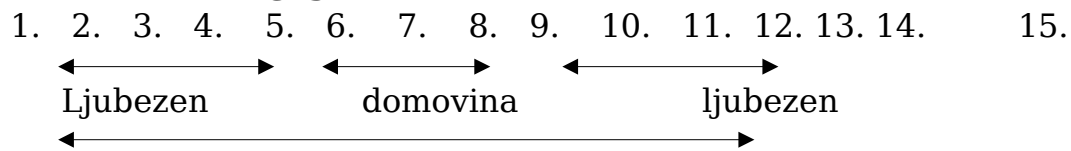
15. FRANCE PREŠEREN:SONETNI VENEC

V tej pesnitvi je izražena žalost, elegija nad neuslišano ljubeznijo. Posvečena je Primicovi Juliji. Je zgradbeno, oblikovno in tematsko najbolj skoncentrirano delo (največje delo). Združuje 14 sonetov v en sonet. Najprej nastane magistralni sonet, nato pa vsak verz tvori svoj sonet. Venec - zadnji verz iz prvega soneta se ponovi na začetku drugega soneta. Vse Prešernove misli izvirajo iz ene same ljubezni, če bi bil srečen v ljubezni, bi pisal dobro poezijo in le-ta bi koristila narodu. Prešeren združi štiri glavne teme: ljubezenska, domovinska, pesniška, bivanjska tema

obsega 14. sonetov + 15. →magistralni sonet z akrostihom

P R I M I C O V I J U L J I

MAGISTRALE

POEZIJA

1. in 2. sonet

Zadnji verz zadnjega soneta se ponovi kot prvi verz naslednjega soneta in potem še enkrat v magistralah. Zadnji verz zadnjega soneta je prvi verz v magistralah.

Tema (Sonetnega venca): izhodiščna tema - ljubezen (vse misli zvirajo z ljubezni ene, glasil se 'z njenega... ran mojih... tvoje hvale); tema pesniške umetnosti (v prvem sonetu je Julija prevzetna) razlaga obliko sonetnega venca.

Teme, ki se na splošno pojavljajo pri Prešernu so: ljubezenska, bivanjska, domovinska, tema pesniške umetnosti.

Tema 1. soneta: pesniška umetnost

Tema 2. soneta: ljubezen

7. sonet

Vrh sonetnega venca predstavljajo 7., 8. in 9. sonet.

Temi: domovinska in pesniška

Temi poveže Orfej. Orfeja vpelje zato, ker išče nekoga, ki bo narod odrešil. Prešeren je verjel v orfejsko moč pesništva. To je romantična misel, ki pomeni, da lahko pesništvo odreši narod. To je bilo v romantiki zelo pogosto. 7. sonet je eden od vrhov sonetnega venca. Prešeren vidi svoje poslanstvo kot orfejsko poslanstvo, saj se vidi kot človeka, ki bi združil Slovence.

8. sonet

Tema: domovinska, povezana s pesniško

Govori o slovenski zgodovini, ki je bila težka in o slovenskem narodu, ki ni bil samostojen. Prva zgodovinska oseba, ki je omenjena je Samo. To je bila Samova plemenska zveza in to je bila svetla točka v zgodovini slovenstva. Potem so Slovenci prišli pod Franke, ki jim je vladal Pipin Mali. Odkar ni več Sama so slovenske pokrajine pod trdo roko in se jim ne obeta nič dobrega. Slovenski narod je zdaj podložen Pipinu, frankovskemu kralju. Od takrat naprej poznajo Slovenci le krvave boje s Turki. Minili so čari sreče in slave, nihče več ne poje s sladkim glasom. »...viharjev jeznih mrzle domačije...« - boji, nesreče, nesvoboda, težke okoliščine. Take so postale slovenske domačije odkar ni Sama. Podjarmili so jih Franki, bili so upori proti fevdalcem, zadnji poskusi, da bi se osvobodili, krvavi boji s Turki. V 2. kitici Prešeren našteva vse nesreče, ki so doletele narod. Ker narod nima junaške zgodovine, ne more imeti junaških pesmi, močne literature. Pesmi so bile žalostne.

»... kar raste rož na mladem nam Parnati...« - slovenska poezije na slovenskem mladem prostoru, še pesmi, ki so nastale, so nastale iz žalosti, nesreče.

Magistrale

V 1. kitici Prešeren razloži namen pesnitve, v 2. in 3. kitici govori o tem, kako so ljudje nenaklonjeni poeziji. Zadnja kitica govori o tem, da če bi se Julija uslišala pesnikove ljubezni, bi bile pesmi bolj vesele. Magistrale so mojstrski sonet.

Ideja: če bi bila Julija vsaj malo naklonjena, bi to navdihnilo njegovo ustvarjanje in ustvaril bi lepše pesmi, z njimi bi obogatil svoj narod

16. FRANCE PREŠEREN: KRST PRI SAVICI

Prešeren je zasnoval in napisal pesnitev v drugi polovici leta 1835. Prvič je izšla aprila 1836. Pesnik v tem delu opisuje pokristjanjevanje staroslovenskih poganov in njihove boje s kristjani v 8. stoletju. Glavna izvora za oris tega dogajanja sta Prešernu bili deli Janeza Vajkarda Valvasorja - Slava vojvodine Kranjske iz leta 1689 ter Linhartovo delo Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije, 1788 - 1791.

- ZGRADBA PESNITVE

Delo Krst pri Savici je sestavljeno iz treh delov:

Prvi del je posvetilo Prešernovemu prijatelju Matiju Čopu, ki je umrl zelo mlad, ko se je utopil v Savi (1835). Ta del je sestavljen iz 4 kitic (dveh kvartin in dveh tercina). Verz je Italijanski enajsterec, rima je v kvartinah oklepajoča (abba), v tercinah pa verižna (cdc dcd).

Drugi del, Uvod, opisuje zadnji boj med pogani in kristjani v Ajdovskem gradu. Ta del je sestavljen iz 26 trovrstičnih kitic oz. tercina. Tudi v tem delu je verz It. enajsterec, rima pa verižna (aba).

Tretji del, Krst, opisuje duševno stanje poraženega vojskovodje Črtomira in njegovo pokristjanjevanje. Ta del je sestavljen iz 53 osemvrstičnih kitic oz. oktav ali stanc. V kitici je rima trikrat prestopna in enkrat zaporedna (ababacc). Tudi tukaj je verz It. enajsterec (pet popolnih jambov in en poudarjen zlog).

- MOTIVI IN TEMATIKA

Motivi in teme v Uvodu ter Krstu niso povsem enake.

Prvi motiv, s katerim se srečamo v Uvodu je boj za staro slovensko svobodo. Naslednji motiv je bratomorna vojna med poganskimi krščanskimi Slovenci, srečamo pa se tudi z motivom junaškega vztrajanja maloštevilnih poganov v smrtnem boju. Osrednji temi, ki ju vsi ti motivi nosijo sta vojna tema ter ideja o narodni, družbeni in posameznikovi svobodi, kot poglobilni vrednoti v življenju vsakega posameznika.

Krst se začne z motivom premaganega junaka in motivom samomora. Nato se srečamo z motivom ljubezni med Črtomiro in Bogomilo. Nadaljuje se z motivoma pokristjanjevanja in deviške zaobljube konča pa z motivom krsta. Vsi ti motivi nosijo bivanjsko, ljubezensko in versko temo.

- IDEJE

- Ideja o svobodi, kot poglobilni vrednoti v življenju.

- Absolutna sreča v življenju ni mogoča

- Črtomir – romantični junak, nasprotje med idealom in strastjo

- Značajske besede imen Črtomir (nekdo, ki črti – sovraži mir) in Bogomila (ženska, ki ljubi

Boga)

- LIRSKÉ, EPSKE IN DRAMSKE PRVINE

Epske prvine: So najbolj prisotne v Uvodu, kjer je opisan boj slovenskih poganov s kristjani, ki so svojo vero širili z mečem ter ljubezen do svobode. Pripoved teče stvarno, o dogodkih poroča jedrnato, ustavlja se samo pri prvinah, ki jih je potrebno poudariti zaradi boljšega razumevanja.

Lirske prvine: Prisotne so predvsem v Krstu. Na pripovedovalčevo mesto stopi lirski subjekt. Opis pokrajine, Črtomirovo razpoloženje in premišljevanja, njegov up in strah (razmišljanje o slapu in reki) njegova neuslišana ljubezen do Bogomile, spoznavanje neizbežne usode in resignacija.

Dramske prvine: So najbolj prisotne v zaključnem delu Krsta. Dialog med Črtomiro, Bogomilo in duhovnikom ob slapu Savica, Črtomirovo šibko upiranje Bogomilinem prepričevanju in na koncu njegova vdanost v usodo.

- INTERPRETACIJA

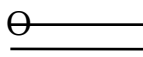

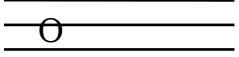
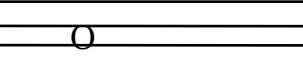
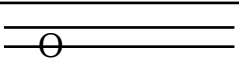

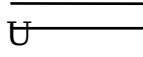
Uvod: Krščanska vojska pod vodstvom Valjhuna nasilno širi krščansko vero. Veliko ljudi je že pobitih, predvsem poganov, le Črtomir se še brani s svojo vojsko. Zateče se v trdnjavo Ajdovski gradec v bohinjski dolini. Sovražniki ga že šest mesecev zaman oblegajo. Črtomirovo vojsko že pesti lakota. Ponoči načrtujejo preboj iz trdnjave, ker mislijo da se je Valjhunova vojska zaradi viharja umaknila v svoje kočje. Kristjani pa se niso umaknili, ker so tudi oni to noč nameravali napasti Črtomirovo vojsko. Vname se strašen boj. Zemlja je pokrita s trupli kristjanov in poganov. Črtomir je edini izmed poganov, ki se je uspel rešiti.

Krst: Svetla zarja pokaže lepoto okolice bohinjskega jezera. Črtomir je še živ in sklene oživiti svoje prepričanje v pogansko vero, zato odrine na otok sredi blejskega jezera, kjer želi opraviti darovanje boginji Živi. Tam zagleda njeno svečenico, prelepo šestnajstletno Bogomilo. Vname se ljubezen na prvi pogled, vendar ga čaka dokončni boj s kristjani. Črtomir se zaveda nesmiselnosti svojega boja, kristjani so v premoči in ne more zmagati. Od samomora ga zadrži le podoba svoje ljubezni Bogomile. Čaka jo pri slapu Savica. Najprej je presenečen, ko mu Bogomila oznani, da je prestopila v krščansko vero, saj je v svojem obupu, da je Črtomir mrtev, našla edino tolažbo v molitvi. Sedaj je redovnica in se bosta lahko združila le po smrti. Črtomiru se takrat zrušijo vse sanje o srečnem življenju z ljubljeno Bogomilo. Na željo svoje ljubljene sprejme krščansko vero, v upanju, da se združita v posmrtnem življenju. Postane duhovnik v Ogleju in nikoli več se ne vidita..

17. FRANCE PREŠEREN: PEVCU

Vzroki za nastanek pesmi: Julija, Čop umre, ne dobi službe in ne uspe s Krstom. Pesem je ena najpomembnejših lirskih besedil. Je nekakšno sklepno delo njegovega prometejskega obdobja. Njen prvotni naslov je bil Osrčenje (opogumljanje).

Tema: pesniška

2		A		ANTITEZA, med tem kaj pesnik zna in kaj zmore
3		E		
4		I		
3		O		
	grdoto,			KATARZA, se pomiri, spoznamo a se z njo sprijaznimo
2		U		

Povzetek:

Nagovarja pevca. Sprašuje kdo zna pregnati srčne bolečine, duševne bolečine. Kdo mu lahko pomaga pozabiti preteklost, ga rešiti misli na prihodnje dni, ubežati praznini sedanjosti. Kako hočeš bit pesnik, če ti je težko prenašati trpljenje in srečo. Spomni se svojega poklica in trpi. Pesništvo je breme (mu nalaga več kot drugim), pa tudi uteha (na papir izlije svoja čustva). V žrtvovanju je nekaj koristnega za druge.

Glavni motivi: pesnikovo trpljenje, neznosna prihodnost, vztrajanje
Ideja: pesnik je nekakšen Prometej, ki mora prenašati tudi kazen (Prometej prinaša ogenj, luč spoznanja, kazen : večno trpljenje)
Figure: metafora (kragulj, temna noč, pekel, nebo), retorično vprašanje(kdo zna, kdo ve, kdo uči, kako), retorično odgovor (stanu), okrasni pridevek (temna noč, nekdanje dni), stopnjevanje, vokalna lestvica (rime si sledijo a,e,i,o,u), vzклик

18. FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI, ZLOČIN IN KAZEN

Psihološki roman, katerega zgodba je napeta študija umora od ideje, motiva in načrta do izvršitve in kazni.

Glavni junak Raskolnikov je reven a zelo nadarjen študent, po značaju zamišljen in vase zaprt človek je bil sposoben cele dneve prebiti v sobi in razmišljati. Živi v času kjer večina ljudi živi bedno - pijanci, prostitutke, bolezni, ljudje živijo na ulicah ali pa natlačeni v stanovanjih, na drugi strani pa seveda bogati in razvajeni meščani. Ta nepravičnost je Raskolnika pripeljala do tega da boga ni več in da sedaj obstajata na svetu le dve vrsti ljudi:

TEMA BESEDILA

1. večina ki ni sposobna sama misliti in je njena edina naloga ohranjanje človeške vrste
2. izbrance ki so sposobni dati človeštvu nekaj več. Nadljudje, recimo Napoleon ki lahko za dobre vzvišene cilje zanikajo prezirajo in prestopajo zakone, tudi ubijajo.

MOTIVI

Ker cela njegova družina živi bedno se njegova sestra odloči poročiti z bogatašem ki ga niti najmanj ne ljubi, tega Raskolnikov ne more dopustiti, odloči se da ji bo na vsak način pomagal.

O njegovem razmišljanju izvemo preko notranjega monologa ki sestavlja večji del romana, zelo malo je namreč opisov zunanega sveta, narave in okolja.

V mestu živi starka pri kateri ljudje (tudi on sam) zastavljajo predmete ta pa jih vedno oskruni, ko slučajno izve kdaj bo sama doma se odloči

da ugotovi v katero vrsto ljudi spada, izmisli si načrt gre k starki in jo ubije, pobere denar a vse pokvari sicer prijazna in nedolžna starkina sestra ki ga zaloti in tako mora ubiti še njo. Vse do umora junak deluje premišljeno in utemeljeno, po umoru pa se pojavi junakov iracionalni del zavesti ki zavrača vse dokaze razuma, Raskolnikov sanja , doživlja more, peče ga vest, prividi, blodnje in zaradi vsega zboli. Po umora se spremeni v velikega dobrotnika in pomaga neki družini z edinim denarjem ki ga še ima, a s svojo dobroto ne more oprati grehov zato se po pomoč se zateče k Sonji, prijateljici ki živi v podobnih razmerah in se prodaja da lahko preživi družino, Raskolnika ima zelo rada, obljubi mu da bo z njim celo življenje a da mora priznati zločin in se predati policiji saj drugače ne bo mogel živeti.

Če se Raskolnikov preda pomeni da ni imel prav ko je razmišljal o nadljudeh oziroma da on ni nadčlovek (Napoleon). Vendar spozna da je to edina rešitev in da vsak zločin zahteva tudi duševno kazen, ko zločin prizna in sprejme kazen (8 let prisilnega dela v Sibiriji) se zanj začne novo obdobje življenja ki ga preživi s Sonjo.

Vse dogajanje temelji na pogovorih ter dialogu ki neposredno natančno izrazi junakovo doživljanje, življensko stališče in moralno stisko.

Psihološki realizem prikaže človekovo notranjost duševnost, moralna in religiozna vprašanja. V središču pisateljevega opisovanja je človekova duševnost literalnih oseb. Dostojevski je v nasprotju z usmeritvijo realizma vzel nenavadnega človeka za osrednjo osebo (ni več junak), saj povprečni ljudje ne bi zadostovali njegovim potrebam.

Opisi raskolnikove duševnosti , njegovih misli so izjemno natančni. Pisatelj je uvedel vsevednega pripovedovalca, ki dogajanje opazuje iz »ptičje perspektive«. Tak pripovedovalec ne komentira dejanj, se do dogodkov ne opredeljuje (je objektivni). Pomembna pripovedna postopka sta dialog in monolog. S tem se dogajanje dramatizira. Temu romanu lahko rečemo tudi roman tragedija.

19. HENRIK IBSEN: STRAHOVI

AVTOR, NASLOV, ČAS NASTANKA, OBLIKA DELA

Henrik Ibsen (1828 - 1906), po rodu Norvežan, rojen v družini propadlega trgovca, je preživel težko mladost. Po poklicu je bil dramaturg in vodja gledališča v Oslu. Z državno štipendijo je odpotoval v tujino, kasneje pa se je vrnil v Oslo, kjer je tudi umrl.

Poleg ne tako pomembne lirike obsega Ibsenovo delo predvsem drame, nastale v treh obdobjih avtorjevega ustvarjanja. V prvem obdobju je v skladu s *tradicijami romantične dramatike* prikazal dogodke iz nacionalne zgodovine in ljudske folklore (Pretendenti na prestol, Katalina...). V drugem obdobju je ustvaril vrsto dram, ki predstavljajo višek evropske *realistične dramatike* (Nora, Strahovi, Stebri družbe). V njih je z družbenomoralnega stališča kritično prikazoval sodobno meščansko družbo. V obravnavani drami je analiziral zakon in družino ter se z

obravnavo problema dednosti približal *naturalizmu*, s čimer se je v literarno zgodovino zapisal kot najpomembnejši dramatik naturalizma in realizma. V zadnjem obdobju je Ibsen v ospredje postavil analizo posameznika, njegovega notranjega doživljanja in podzavesti ter se s tem preusmeril v *psihološki realizem* (Gospa z morja).

2. DOGAJALNI PROSTOR IN ČAS

Širši čas: konec 19. stoletja, ožji čas: od popoldneva do jutra, manj kot en dan. Dogaja se na posestvu gospe Alvingove, v zahodnem koncu Norveške.

3. KNJIŽEVNE OSEBE, NJIHOV ZNAČAJ, DRUŽBENI POLOŽAJ IN ŽIVLJENJSKI NAZOR

Helene Alvingova: Je vdova po stotniku in komorniku Alvingu. Poročila se je s snubcem, ki ji je ponudil največje premoženje, pri tem pa je zatajila srce, saj je ljubila pastorja Mendesa. Je odločna, obvladana, razumna in precej razgledana ženska, ki si z branjem razširja znanje. Razume, da sta oba z možem žrtvi družbe. Osvalda ima zelo rada in bi zanj storila vse.. še vedno odlaša s končno odločitvijo oziroma s soočenjem s preteklostjo (s strahovi). Na koncu igre ostane sama in razdvojena.

Stotnik Alving: Veseljaški, lahkoživ, brezbožen in nemoralen moški, ki je imel zvezo z služkinjo Johanne. Je nesposoben, moški ohromljenih moralnih kvalitiet. Je slab mož in oče.

Osvald Alving: Sin gospe Alvingove in stotnika Alvinga je večino svojega življenja preživel v Parizu, kjer se je posvetil slikarstvu. Je bister, razsoden moški. Po očetu je podedoval neozdravljivo spolno bolezen, prav tako pa tudi nagnjenje do zabav, pijače in žensk. Življenje doma ga duši, zato išče izhod v pijači in pri Regine. Mater spoštuje in pričakuje njeno pomoč, pričakuje celo, da mu bo pomagala umreti.

Pastor Mendes: Je duhovnik in si domišlja, da so njegove sodbe pravilne. Njegovi nazori so okosteneli, saj je prepričan, da ljudje nimajo pravice biti srečni, vsiljuje jim krščanske nazore o dolžnosti in odpovedi. Je zaslepljen, nerazgledan in se boji, da bi njegovo ime postalo omadeževano. Je naiven in ga lahko vsak, ki izkoristi njegovo dobrosrčnost, prepriča o pravilnosti njegovih dejanj (Engstrand).

Jakob Engstrand: Je precej dvolična oseba. Stalno se kesa, krivdo pa zavrača na skušnjave, ki se jim ne more ali pa noče upreti. Je Reginim krušni oče, saj se je poročil z Alvingovo služkinjo Johanne, ko je njeno razmerje z Alvingom odkrila Alvingova. Regine ga ne ceni in ne spoštuje. Vdan je lahkoživosti, po malem izkorišča ljudi, še najbolj pastorja Mendesa. Je edina dramska oseba, ki s požarom zavetišča - doseže svoj cilj.

Regine: Je nezakonska hči stotnika Alvinga in služkinje Johanne. Nekaj let je živela v mestu v oskrbi krušnega očeta Engstranda, ki pa zanjo ni

najbolje skrbel. Potem jo je Alvingova vzela k sebi, jo vzgojila in izšolala. Regin je živahna ženska, ki se želi dobro poročiti, pri tem pa računa na Osvalda. Želi si zabav in velikega sveta. Njeni predsodki pa se pred moralnostjo razblinijo, ko izve kakšna ženska je bila njena mati. Takoj, ko izve, da je hčerka Alvinga zapusti Osvalda in Alvingovo in se skupaj s krušnim očetom Engstrandom odpravi domov.

Johanne: Je nemoralna in preračunljiva ženska, ki je imela zvezo z stotnikom Alvingom in mu rodila hčerko – Regine. Ker ji je Alvingova plačala je to skrivnost zadržala zase in se poročila z Engstrandom.

4. TEMA IN PROBLEM DELA

Posledice zlaganih zakonskih in družinskih odnosov. Ideja: osvoboditev osebnosti, osvoboditev od preživelih strahov.

5. POSEBNOSTI V ZGRADBI, JEZIKU IN NAČINU IZRAŽANJA

Jezik je stvaren, osebe govorijo glede na svoje značajske poteze (Mendes – glede na svetopisemsko retoriko govori čustveno obarvane besede). Slog pisanja je svetopisemska retorika, veliko je ljubkovalnih izrazov in ponavljanja. Pisatelj poudari bistvo prav s ponavljanji.

6. OBNOVA

1. dejanje

Gospa Alvingova, vdova po stotniku Alvingu živi s služkinjo Regine na podeželskem posestvu na zahodu Norveške.

Zgodba se začne, ko zgodaj dopoldne v verandno sobo v Alvingovi hiši vstopi mizar Engstrand in prične nagovarjati svojo hčer Regine, naj gre z njim v mesto in mu pomaga pri delu v domu za mornarje, ki ga namerava odpreti. Regine ga zavrne in ga spodi ven, saj vidi, da prihaja pastor Mendes. Dogovorjen je z gospo Alvingovo, da se pogovorita o denarnih zadevah pred odprtjem otroškega zavetišča, katerega je gospa Alvingova postavila v spomin pokojnega moža.

Alvingova pastorju vsa vesela pove da se je njen sin Osvald vrnil domov, da bi bil navzoč ob otvoritvi zavetišča. Nato nanese pogovor na zavetišče in pastorja Mendesa zanima ali bi ga zavarovali ali ne. Dogovorita se, da ga ne bosta, kljub gospejinim pomislekom. Pastor jo prepriča z teorijo, da bi pri ljudeh vzbudila sum, da ne zaupata v božjo previdnost, saj je zavetišče za sirote nekaj dobrega in plemenitega.

Iz zgornje sobe po počitku pride Osvald. Po njegovem kratkem obisku v sobi, nanese pogovor na dogodke v preteklosti. Pastor Mendes obtožuje gospo Alvingovo raznih nepravilnosti, ki jih naj bi zagrešila v mladosti. To, da je 7 letnega Osvalda poslala v Pariz in je tako spoznal, po pastorjevem mnenju, družbo z neprikrito nenravnostjo, predvsem izven zakonske družine in dejstvo, da je sama po enem letu zakona s stotnikom Alvingom zbežala stran.

Alvingova nato pastorju razkrije vso resnico svojega življenja, ki jo je bila dotlej skrbno čuvala. Razkrije mu svoje življenje po poroki z Alvingom,

njegovo ljubezen do žensk, zapletanja v razna spolna razmerja, popivanje...

>Po enem letu zakona z njim je ugotovila, da se je poročila z pijancem, ženskarjem in lahkoživcem. Ob tem spoznanju, s kom ji je usojeno živeti in da je svoje nesreče tudi sama kriva, ker ni poslušala svojega srca (pastor Mendes), je pobegnila od moža in se zatekla k pastору. Njegovo razmišljanje je strogo versko in meščansko moralno. Žena pripada svojemu možu, njena dolžnost je ostati ob njem brez vsakega pomisleka: "Bog vam je naložil križ in vi ga morate nositi!". Zakon je nedotakljiv. Gospa Alvingova se je morala vrniti k svojemu možu in ob njem vztrajati. Svoje ponižanje je od takrat skrivala pred družbo in igrala na videz mirno ženo ob uglednem, spoštovanem možu. Rodila je Osvalda in vso ljubezen nato posvetila njemu. Hotela mu je vse najboljše, živila je samo zanj in mu prikrivala očetovo razuzdanost.

Sedem let kasneje se je rodila tudi Regine, otrok iz stotnikovega razmerja s služkinjo Johanno. Sramota in ponižanje za gospo Alvingovo je bilo ogromno. Služkinjo je podkupila, jo odslovila in poslala v mesto. Tam se je Johanna kasneje poročila z mizarjem Engstrandom pod pretvezo, da je oče male Regine nek mornar. Sina Osvalda je poslala v Pariz, da bi mu prihranila prezgodnja spoznanja o očetovem ravnanju. Tam je postal slikar. Ko je stotnik Alving umrl, je gospa Alvingova kot služkinjo vzela k sebi Regine, da bi jo rešila Engstrandove neprimerne družbe.<

Vse moževo premoženje je po njegovi smrti vložila v zavetišče, saj ni hotela, da Osvald podeduje kaj od očeta. Z zavetiščem za reveže in sirotišnico za otroke si je hotela tudi olajšati vest in pri ljudeh dokončno potlačiti in zbrisati govornice ter dvome, stotnika Alvinga pa prikazati v še lepšem spominu.

Pastor je ob vsej zgodbi presunjen. Nato se iz jedilnice zaslišita dva glasova; Osvaldov in Reginin. Gospa Alvingova je na smrt prestrašena, saj se mlada dva ne zavedata, da sta polbrat in polsestra.

2.dejanje

Končno se zbere in skupaj s pastорjem odideta na kosilo. Po kosilu se vrneta in skušata najti najboljšo rešitev za Regine. Pastor Mendes je odločno proti Osvaldovi ljubezni do Regine, predlaga, da jo pošlje k krušnemu očetu v mesto. Alvingova mu nasprotuje in mu prizna, da bi z veseljem pustila, da se poročita, če le ne bi bila tako strahopetna. Tudi resnice ne bi Osvaldu nikoli prikrivala, če je ne bi bilo strah. Sredi pogovora ju zmoti mizar Engstrand, ki pride prosit pastорja za uro molitve v zavetišču, saj so delavci dokončali še zadnja dela. Mendes je sprva jezen nanj, saj misli, da je poročil Johanno samo zaradi odkupnine, a mu Engstrand vse razloži in tako se skupaj odpravita v zavetišče.

Gospa Alvingova najde Osvalda v jedilnici. Zdi se ji nemiren, pije kozarec za kozarcem in vidi se mu, da je nekaj narobe. Povabi ga, naj sede k njej in Osvald ji vse pove. Pravi, da ne more več zdržati takega pritiska.

Osvald je bolan. Pravi, da njegova utrujenost ob prihodu, ni samo utrujenost. Mami razlaga, da je duševno ubit, da ne more več delati, da ne more slikati, ustvarjati. Sam sebe primerja z živim mrličem. Pove ji, da je kmalu po tem, ko je bil zadnjič doma, v glavi čutil strašne glavobole, vse mu je migljalo pred očmi, zato je poslal po zdravnika. Ta je za njegovo bolezen uporabil izraz »vermoulu« kar pomeni: črviv od znotraj. Povedal mu je, da se grehi očetov maščujejo nad sinovi. Ker pa Osvald ni ničesar vedel o očetovi razuzdanosti, je sklepal, da si je sam kriv, da je bolan. Zaradi svoje nepremišljenosti nerešljivo uničen za vse življenje. Želi si, da bi bilo vsaj kaj podedovanega, saj ne more prenesti dejstva, da si je sam uničil svoje življenje. Gospa Alvingova je prestrašena na smrt. Svojega ljubljenelega sina, za katerega se je žrtvovala in prizadevala, da bi ga obvarovala očetove razvratnosti, je zdaj doletela nesreča v obliki bolezni. Alvingova ne ve kaj naj stori, sinu bi rada odvzela breme krivde, a ne more. Osvald materi prizna, da nekaj čuti do Regine. Zdi se mu tako lepa in radoživa. V tem najde rešitev zase. Razlaga ji, da bi šla Regine in on skupaj v Pariz, saj se doma počuti utesnjenega, brez kakršnegakoli veselja in volje do dela. Mati začenja počasi razumevati. Medtem Regine prinese šampanjec, za katerega je prosil Osvald. Gospa Alvingova je že skoraj pripravljena, da jima obema pove resnico in da blagoslov za njuno zvezo, če sama tako hočeta.

Zasliši se vpitje, Regine skozi okno zagleda žar ognja. Vidijo, da zavetišče gori. V sobo pride pastor Mendes: »Nad hišo zablode je zasijala kazen božja!«

3. dejanje

Regine stoji ob oknu, gospa Alvingova je na vrtu, iz veže pride pastor Mendes. Z Regine se sprašujeta kako neki se je vnelo. Nato pride še Engstrand in razkrije kdo je kriv za požar. Pastor Mendes je upihnil svečo in iskra je odletela naravnost med oblanje. Mendes vse zanika, a se pošteno ustraši, kako bo reagirala javnost, če se izve. Engstrand ga še naprej zvito obtožuje da zavetišče ni bilo zavarovano, da bodo ljudje mislili, da je bilo zanalašč...pastorja predvsem skrbi javno mnenje. Engstrand se nato hinavsko pokesa, da je vsega kriva njegova pobožnost (ker je on hotel uro molitve). Medtem se vrne gospa Alvingova in Mendesu pusti, da z obrestmi in denarjem, ki je še ostal, podpre kakšno drugo podjetje, ki bo v prid mestu, saj pogorelo zavetišče tako ali tako ne bi bilo nikomur v srečo. Engstrand je potihoma že računal na to možnost, zato preračunljivo sprejme krivdo za požar nase. Tako reši Mendesa in ga hinavsko opomni na njegov dom za mornarje. Pastor Mendes mu iz hvaležnosti takoj ponudi svojo pomoč. Tako Engstrand doseže svoje. Gospe Alvingovi pa reče, da se bo dom imenoval Dom komornika Alvinga in obljubil, da bo delal čast rajnemu komorniku.>V resnici namerava Engstrand odpreti bordel za mornarje in tako bo »čast komorniku«, samo njegovo resnično življenje-razvrat, varanje...<

Pastor in Engstrand hočeta nato takoj odpotovati.

Iz pogorišča se vrne Osvald. Otožno gleda, kako še zadnji spomin na očeta izginja. Tudi sam počasi izgoreva- njegova bolezen se širi. Gospe Alvingove zdaj nič več ne ovira na poti, da bi Osvald in Regine povedala resnico.

Šele zdaj razume, da je bil Alving nesrečen tu na podeželju. Poln je bil radoživosti, ki pa jo tu ni mogel potešiti. Tudi sama, pravi Alvingova, mu ni mogla prinesiti življenjske radosti. Spozna, da je tudi sama kriva za moževo ravnanje, saj je bil doma nesrečen (vzrok za različna spolna razmerja, utapljanje žalosti v pijači...), kot je zdaj Osvald. Regine pa pove, da tudi ona pravzaprav spada v to hišo, kakor Osvald. Njeno delo je zdaj opravljeno, resnica je prišla na dan, zdaj se morata Regine in Osvald sama odločiti. Osvald niti ni tako presunjen, saj razmišlja pametno in trezno. Saj se očeta sploh ni spominjal. Regine pa pride do spoznanja, da je bila tudi njena mati ena tistih, ki se niso kaj dosti menili za moralne vrednote. Odloči se, da gre. V mesto, k Engstrandu.

Gospa Alvingova ostane sama s sinom. V hribih se že dani. Osvald prizna mami še svoj zadnji strah. Bolezen, ki jo je podedoval ni samo utrujenost in brezvoljnost do dela. Očetova nenravnost je pustila na njem telesne posledice, konkretno mehčanje možganov, demenco (zmanjšanje umskih sposobnosti, oslabitev). Po očetu podeduje sifilis. Bolezen lahko plane na dan kadarkoli, postane lahko neboljen, kot dojenček. V Parizu je že doživel tak napad, zato se je oskrbel z morfijem, za najhujše trenutke. Rajši umre, kot da bi moral tako trpeti. Mamo prosi za še zadnjo uslugo. Pravi, da bi mu Regine gotovo izpolnila to zadnjo željo, saj je tako naivna ter lahkomišelnost in bi se hitro naveličala skrbeti za takega bolnika. Gospa Alvingova pa se ne more kar strinjati. Osvald jo prepriča, da mu bo olajšala smrt, ko bo potrebno, Alvingova pa verjame, da sploh ne bo.

Sonce začne vzhajati, Osvald sedi v naslanjaču. Gospa Alvingova ga vznemirjeno sprašuje o čudovitem vzhodu in zatrjuje, da bo odslej vse drugače. Osvald je v temi, kar naprej ponavlja »Mati, daj mi sonca!« Ne vidi sončnega jutra, ne prepozna svoje matere... Gospa Alvingova ostane sama, v največji dilemi- sina odrešiti muk in ga pravzaprav umoriti ali vsak dan gledati kako trpi. Mu dati morfij ali ne...

20. SIMON JENKO OBRAZI

Iz kataloga: Obraz kot pesniška oblika (vloga podobe v posameznih obrazih). Motivno - tematska in stilna analiza. Primerjava s Prešernovo liriko (klasična in folklorna romantika).

O avtorju: Simon Jenko se je rodil leta 1869 in sprva ustvarjal že kot dijak (domoljubna lirika in satirično - parodična epika). Na njegov kasnejši pesniški razvoj je najbolj in odločilno vplival Heine. Pod tem vplivom nastaneta cikla *Obujenke* ter *Obrazi*, zbirka *Pesmi* ter tudi povesti (*Tilka*, *Jeprski učitelj*, *Spomini* ...). S svojimi pesmimi je bil že v svojem času zelo pomemben, saj so njegova dela močno vplivala na takratno mladino. Umrl je leta 1914.

Obraz - definicija: Obraz je kratka epsko razploženjska pesniška oblika. V njem se združujeta epska lirika in razpoloženska funkcija narave (tudi krajša pripovedna proza).

Jenkovi obrazi: Izbrane pesmi (Berilo 2, str. 15): Ko je sonce vstalo, Mlade hčere truplo, Med borovjem temnim.

V obrazu Ko je sonce vstalo pesnik predvsem hvali velikansko moč sonca, vendar pa je sonce samovšečno in mu pove, da se zaveda svoje mogočnosti, saj mu bo sijalo tudi nad njegovim grobom.

V pesmi Mlade hčere truplo želi pesnik prikazati moč narave in njeno radoživost polaga ob rob žalosti matere, ki joka ob grobu, ker je pravkar izgubila svojo hčer.

Pesem Med borovjem temnim je prav gotovo sam vrh Obrazov. V njej pesnik govori o osamljenosti človeka nasploh, vendar pa to osamljenost metaforično prenese na brezo, ki se je v igri narave zasadila med borovci. V pesmi se skriva ogromno pesniškega podobja in sicer: človeka pesnik primerja z brezo, veter predstavlja sla, sonce predstavlja boga ... Pesem je tudi s stališča kakovosti figur ena najboljših saj v njej opazimo zamenjan besedni red, metafore ...

Jenkovi Obrazi nasploh jemljejo vse motive iz narave in jih prenašajo na človeka. Človekovo majhnost primerjajo z mogočnostjo narave. In prav te podobe in vtisi iz narave pomenijo razvoj impresionizma.

Zaključek: Jenko je dandanes priznan za prvega pesnika po **Prešernu**. Prešernove pesmi se ponašajo predvsem z izredno bogato metaforiko, ki pa je pri Jenku enostavna. Prešeren se v svojih pesmih obrača k ljudem, Jenko pa k naravi. katere moč ga napaja za ustvarjane. Jenka imamo tako za romantika kot za realista. Njegova poezija je večinoma lirski, izraža neposredna čustva (njegove ljubezenske pesmi so razglašene za preveč erotične, zato je Jenko takrat veljal za sovražnika morale ...). Prav tako pa posnema narodni ton, vendar pa se kljub vsemu v vseh svojih deli močno zaveda minevanja, ki grozi človeku.

21. JOSIP JURČIČ, DESETI BRAT

To je prvi slovenski roman. Je ljubezensko-družinski roman, ki je izšel leta 1866-1867. Na to delo vpliva tudi Levstik, ki ga kritizira, ter Walter Scott.

Kratka vsebina lit.dela

Martinek Spak, primer podeželjskega originala, desetega brata, povede mladega učitelja Lovra Kvasa na grad Slemenice in mu prerokuje, da bo tam še marsikaj doživel. Kvas poučuje grajskega sina, devetletnega Balčka, zaljubi se v čedno triindvajsetletno grajsko gospodično Manico, hčer preprostega graščaka meščanskega rodu Benjamina. Tudi Manica se zaljubi v njega, toda ljubezen morata skrivati, ker ljubi Manico tudi Marijan, sin sosedovega graščaka Piškava; ta upa, da bo Manica postala njegova žena. Oba tekmeča gresta večkrat skupaj na lov, a zaradi Manice veje med njima hladno vzdušje. Nekoč Lovro na grajskem vrtu razkriva Manici svoja čustva, toda zmoti ju deseti brat. Kvas ima pomisleke zaradi Maničinega očeta, kaj bo rekel k njuni ljubezni, pa tudi zaradi Marjana, ki bi utegnil njuno ljubezen izdati očetu. A te pomisleke mu Manica prežene, ko mu zagotovi, da oče ne bo nasprotoval poroki, če se Lovre kot doktor čez nekaj let oglasi pri njih in jo zasnuje, nikdar pa ne bo postala Marijanova žena. Njun pogovor sliši Marijan, skrit za grmom, razjoče se, zasovraži Kvasa in sklene da ga bo zapodil. Zapreka v ljubezni med Kvasom in Manico so vendarle starši. Ti menijo, da je že čas, da se Manica poroči in da bi bil najboljši ženin zanjo Marijan, vendar slutijo, da Manica gleda za Lovrom. Manica sliši njihov pogovor in opozori Kvasa, naj bo previden, a naj v ljubezni do nje vztraja. Zaplet teži k razpletu, ko odide grajska družba na lov. Marijan naroči Kvasu, naj ga počaka vrh Skal, da se o nečem pogovorita. V tem pogovoru Marijan zahteva od Lovreta, da v enem tednu zapusti Slemenice, ker se ne bo zgodilo, da bi se Manica obešala na berača, in mu zagrozi s smrtijo. Lovre se noče prepirati, odide, a pozabi tam puško, ki jo Marjan jezno zaluče čez grmovje. Tedaj iznenada stopi predenj Martinek Spak in mu zbadljivo zatrdi, da bo Manica postala Kvasova žena. Sledi spopad, Marjan strelja na Martinka in ga smrtno rani. Martinek mu z zadnjimi močmi iztrga puško in ga s kopitom lopne po glavi. Marjana najde stric Dolef s Slemenic, zapit modrijan, in poskrbi, da ga spravijo na dom, kjer ga zdravi oče, ki je bil nekdanj zdravnik, Martinka pa zaneso v Krjavljevo kočo. Martinek da poklicati Kvasa, da bi mu sestavil testament. Pri tej priložnosti Kvasu razkrije svojo preteklost. Piškav, pravzaprav dr. Peter Kaves, je Martinkov oče; zavrgel je svojo prvo ženo Majdaleno Strugovo, Martinkovo mater, ker si je mislil, da bo dobil posestvo njenega strica. V pohlepu po posestvu je bolnega strica zastrupil. Mati je od hudega znorela. Kvas spozna iz Martinkove pripovedi, da je Martinek njegov bratranec, Martinkov oče Piškav njegov stric, Marjan, sin iz Piškavovega drugega zakona, pa Martinkov polbrat in njegov bratranec. Martinek izroči Kvasu materine listine in pisma z naročilom, naj jih da Piškavu ter mu pove, da mu je Majdalena, njegova prva žena, pred smrtijo vse odpustila; rad bi videl, da se oče oglasi pri njem. Skrbi ga, ali ni morebiti

Marijana prehudo poškodoval. Lovre se vrne na Slemenice; čaka ga že sodnik Mežon z biričem in ga aretira. Lovre se poslovilno od Slemenic, češ da se bo že opravičil, ker je nedolžen; še prej mu Manica pred očetom zagotovi svojo ljubezen. Lovre odide s sodnikom na Polesek. Tam pove, kaj mu je Martinek naročil, a ne izroči njegovih pisem. Ponoči se Piškav napoti z doma in obišče Martinka. Nato napiše sinu poslovilno pismo, vzame konja in krene na Slemenice. Tam izroči Benjaminu šop pisem s prošnjo, da jih izroči sinu Marjanu, ko bo ta ozdravel. Posebno pismo napiše za sodnijo: Lovre Kvas je nedolžen. Za morebitno nadaljnje sinovo zdravljenje pusti zdravniku recept in odide. Potem ga ni videl nihče več. Medtem Martinek Spak umre. Pivci pri obrščaku živahno razpravljajo o dogodkih. Marjan ozdravi in dobi na Slemenicah očetovo pismo, ne more pa izvedeti, kam je odšel oče. Ta mu je v pismu razkril dolgo zgodbo svojega nenavadnega zakona. Martinek je njegov sin iz prvega zakona, Lovre Kvas pa njegov nečak. Svojo prvo ženo je zavrgel in se nato drugič oženil. Iz tega zakona se je rodil Marijan. Toda druga žena je imela nelepo preteklost in ga ni ljubila, zato jo je pustil. Ne ve, kje živi, njenega imena mu ne pove. Marijan naj spoštuje Martinkovo željo in grad Polesek izroči Kvasu, ker sta si v sorodu; svetuje mu tudi, naj odide iz tega kraja, da ne bodo govorili o njem ljudje kot o samomorilčevem sinu. Dogajanje se razplete. Benjamin in Marijan se odpravita kupovat posestvo dve uri stran od Slemenic. Kvas nadaljuje svoje študije na Dunaju, dopisuje si z Manico in z Marijanom, postane lastnik gradiča Poleska, Marijan se zanj zavzame pri Slemeničanu. Po štirih letih se Kvas vrne z Dunaja kot doktor prava in čez pol leta se poroči z Manico. Na slovesni svatbi je navzoč tudi Marijan z svojo ženo Maričko, hčerjo zdravnika Venclja. Vaški posebnež Krjavelj se je povabil kar sami in spet pripoveduje zgodbo, kako je hudiča presekal in kako se je ženil z Urško. Tudi na Martinka, ki mu v oporoki ni zapustil ničesar, ni več hud, ko izve, da sta mu Marijan in Kvas dala postaviti nagrobnik, ki oznanja, kje počiva deseti brat.

Zgradba: 25 poglavij (17. in 18. retrospektivni)

Zgodbe :

Delo vsebuje tri zgodbe :

- Ljubezenska zgodba med Kvasom in Manico, ki je sintetična.
- Družinska zgodba med Piškavom, Marjanom in desetim bratom, ki je analitična.
- Zgodba vseh pivcev, ki se sestajajo v Obrščakovi krčmi.

Bes med sintetično in analitično zgodbo vzpostavlja deseti brat.

Romantični in realistični elementi

V romanu se pojavljajo tako realistični kot romantični elementi, ter osebe (romantične osebe - Manica, deseti brat, romantično realistične osebe - Lovre Kvas).

Romantične in realistične prvine:

- romantične prvine: - ljubezenska motivika;

- pripovedna tehnika z analitičnim razkritjem (skrivnostna, mračna preteklost);
 - zlo je kaznovano in dobro poplačano;
 - Krjavljeve zgodbe;
- realistične prvine: - kraj in čas sta točno določena;
 - natančen opis oseb;
 - celotna zgodba je realistična, ni prisotnih nikakršnih nemogočih pojavov in bitij.

Jezik:

Jezik je dvojen :

- Jezik grajskega okolja (slov. meščanstva)
- Ljudski jezik preprostih ljudi.

Dogajalni prostor: grad Slemenice, grad Polesek in Obrščakova krčma

Dogajalni čas: približno 5 let

22. JOSIP JURČIČ, TELEČJA PEČENKA

Med romantiko in realizmom

Poteka od 1848 (smrt Prešerna) do 1899. Značilna je neenotnost, prepletajo se različne smeri. Kaze se razsvetljenska težnja po uporabi slovstva za razširjanje moralnih, nacionalno vzgojnih in prebudnih idej. Z razsvetljenskimi in predromantičnimi sestavinami se prepletajo zlasti elementi iz pozne romantike, kar velja za prvo polovico obdobja do l.1881. To polovico imenujemo tudi obdobje romantičnega realizma. Po l.1881 je opazen večji razmah realizma v pripovedništvu in poeziji.

S Kersnikovimi povestmi iz kmečkega in trškega življenja pa se začne poetični realizem. Obdobje lahko razdelimo na dva dela: v prvem od l.1848 do l.1881 prevladuje ob razsvetljenstvu in predromantični dediščini še romantika ter zametki realizma, v drugem od l.1881 do l.1899 ob romantiki nastane prava realistična smer, ki se proti koncu preusmeri v naturalizem, a brez večjega uspeha.

Glavni predstavniki v tem obdobju na slovenskem so bili Simon Jenko (Obrazi), Josip Jurčič (Telečja pečenka, Deseti brat), Ivan Tavčar (Visoška kronika), Janko Kersnik (Kmetijske slike), Josip Stritar (Zorin).

Josip Jurčič (Muljava, 1844 - Ljubljana, 1881)

Bil je pripovednik, dramatik in časnikar. Izhajal je iz revne kmečke družine. Že ko je obiskoval ljubljansko gimnazijo, se je uveljavil kot pripovednik; Pripovedka o beli kači, Spomini na deda, Jurij Kozjak, Domen, Tihotapec,...

Objavljajal je v Novicah, Slovenskem glasniku, Besedniku, Slovenskem narodu, Ljubljanskem Zvonu. Po maturi je na Dunaju študiral klasično filologijo in slavistiko. Zaradi revščine je nehal študirati in se preživljal s pisanjem. V dunajskem obdobju je napisal in objavil precej pripovednih del: Deseti brat (1866-prvi slovenski roman), Hči mestnega sodnika, Sosedov sin,...

V tem času je največ sodeloval s Stritarjem in Levstikom. Skupaj so izdali Prešernove pesmi in literarni zbornik Mladika. Jurčič je pripovedno nadarjenost najprej uveljavil pri zbiranju in zapisovanju ljudskih pripovedi, vendar jih ni zapisoval kot narodopisec, marveč je vanje posegal kot pripovednik. Hitro se je preusmeril v izvirno pisanje. Snov iz ljudskega izročila, je prepletal s prizori iz kmečkega življenja. Kmalu je opustil folklorno romantiko in se usmeril v pripovedovanje o zgodovinskem dogajanju in kmečko-vaškem življenju. Hkrati je začel pisati kratko pripovedno prozo s snovjo iz življenja izobražencev. Mestno življenje ga ni privlačevalo, zato je napisal malo del, ki obravnavajo ta svet (Med dvema stoloma; kratki pripovedi Božidar Tirtej in Telečja pečenka). Jurčičeva dela so veliko prevajali, predvsem v slovanske jezike, najpogosteje Jurija Kozjaka, Sosedovega sina in Desetega brata.

Obnova

Zgodba je osredotočena na glavno osebo Bitiča, upokojenega oficirja, ki je ves zdolgočasen in naveličan življenja. Njegova edina vsakdanja obveznost, ki mu je v veselje, je telečja pečenka, katero si privošči v gostilni.

Vendar tudi to veselje se zanj konča, ko nekega dne slučajno pokuka v kuhinjo, kjer kuharica pripravlja to njegovo slast. Ob tem ga kar zmrazi, kajti kuharica dela to tako neokusno, da se mu vse zagabi. Ker je pač odločen, da drugje pripravljene hrane ne bo jedel, si jo začne pripravljati sam. Tudi tako ne gre, saj tudi sam ni ravno mojster kuhe. Zato se obrne na prijatelja po pomoč. Ta mu svetuje, naj se oženi. Sprva se tej ideji smeji, sčasoma pa spozna, da je to edina rešitev. Tako se odloči, da se bo oženil. Kot edino zanj primerno si izbere sosedovo služkinjo, mlado, polno življenja. Ker ni v skladu z njegovimi načeli, da bi ji povedal sam, kaj šele da bi jo prosil za roko (preveč je vzvišen), svojo namero pove njeni gospodarici. Njej se zdi ta ideja zelo presenetljiva, vendar mu obljubi, da bo to sporočila dekli. Tukaj nastopi največja tragičnost, ko Bitič slučajno sliši, kako se pogovarjata gospodarica in dekla. Spoznanje, za kakšnega ga ima dekla, ga popolnoma uniči. Ona pravi, da ga ne bi vzela četudi bi imel polno sobo zlata.

Zgodba se konča tako, da Bitiča najdejo mrtvega, preiskava je pokazala, da se je preveč napil in ga je zadela kap.

Začetki slovenske novele

Prve zametke novele (1 literarna oseba, strnjen dogodek s preobratom) na slovenskem srečamo šele v kratki pripovedni prozi Simona Jenka. Njegovi noveli Tilka in Jeprški učitelj (1858) sta psihološki študij značajev oz značajevki, nastali pod vplivom pozitivistične miselnosti »vajencev«. Motivi v novelah so pobrani predvsem iz kmečkega življenja (Jenko), Jurčič pa je v svoji noveli Telečja pečenka uporabil malomeščanski motiv. Za oba pisatelja je značilno, da v svojih novelah z ironično distanco do

pripovedovanega skušata slediti zahtevam realizma po objektivnem prikazovanju stvarnosti in človeških usod. V literarni zgodovini so se za tako prozo uveljavila še oznaka, slika ali obraz. Slike ali obraze z motivi kmečkega življenja sta pisala tudi Ivan Tavčar in Janko Kersnik.

Značajevka

Je psihološka novela, v kateri se predstavlja značajski portret glavne osebe.

Motiv

Je osnovna tematska prvina umetniškega dela.

23. IVAN TAVČAR, VIŠOŠKA KRONIKA

Zgodovinski roman:

Zgodovinska tematika je Tavčarja pritegovala že v njegovem mladostnem obdobju ustvarjanja, vendar je bila to v glavnem družabno zabavna zgodovinska povest, prepletena z liberalnimi in meščansko demokratičnimi idejami (Otok in Struga, Kuzovci, Janez Sonce itn.). Svoja zrela zgodovinska dela pa je postavil v drugačen čas in drugačno okolje. Takšno dobo je našel v časih slovenske reformacije in protireformacije (16. in 17. stoletje) in kot mesto dogajanja rodno Poljansko dolino. Za vzor so mu bili nekateri nemški pisci iz sredine 19. stoletja, zlasti Theodor Storm. Zgodovinski okvir mu je torej omogočil, da je prikazal ljudi močnih čustev in strasti, ki jih je sprožala nova »kriva« vera, predvsem pa konfrontacija med katoliki in protestanti. Tavčarjevi junaki, polni takih čustev in strasti, pridejo v spor z razmerami, z drugimi ljudmi, predvsem pa sami s sabo in zato po navadi tragično propadejo. Vse to se je odrazilo v njegovih najboljših zgodovinskih delih, h katerim spadajo kratka pripoved *Vita vitae meae* (1883), povest *Grajski pisar* (1889) in roman *Višoška kronika* (1919).

Zajema snov bolj ali manj realne preteklosti. Tudi književne osebe v njem so lahko zgodovinske, vendar je ponavadi več domišljjskih.

Zgradba:

Roman *Višoška kronika* (roman je izhajal v Ljubljanskem zvonu vse leto 1919), ki velja za vrh Tavčarjeve pripovedne proze, si je pisatelj zamislil kot trilogijo o življenju na Visokem v 17. in začetku 18. stoletja; drugi deli naj bi nadaljevali pripoved o višoških prebivalcih v 18. in 19. stoletju. Roman je po obliki kronika, njegova gradba je analitično-sintetična. Razdeljen je na dva dela; **prvi ali analitični del** oziroma prvih sedem poglavij je s pomočjo romantičnih sestavin zgrajena zgodba o zločinu Polikarpa Kalana, prikritega protestanta, v tridesetletni vojni (1618-1648). Ta zločin poseže po načelih romantične usode in s pomočjo analitične tehnike v dogajanje z likom stare Pasaverice, ki se ob smrti znajde v hiši morilca svojega moža Jošta Schwarzkoblerja. Z izpovedjo starega Polikarpa in z njegovo smrtjo se konča prvi del romana. **Drugi ali**

sintetični del oziroma naslednjih sedem poglavij je pripoved o Polikarpovem sinu Izidorju, ki piše kroniko in ki naj bi se poročil z Agato, vnukinjo Jošta Schwarzkoblerja. Poroka naj bi popravila krivico in visoškega gospodarja očistila krivde očeta. A Izidor je nesposoben, da bi se rešil očetove dediščine, je brez življenjske sile, odločnosti in volje, zvest starim vražam, veri in morali. Ko Agato obtožijo čarovništva, podvomi vanjo; prepusti jo bratu Juriju, ki je tip dejavnega in odločnega človeka novega časa. Ko Izidor spozna, da je po svoji lastni krivdi izgubil Agato in pravico do srečnega življenja na domu, odide na vojsko proti Turkom; po enajstih letih se vrne bolan, strežnica in žena mu postane Margareta Wulffing, ki se ji je nekoč odpovedal na očetovo željo. Izidorjev sin Georgius, ki je šel za duhovnika napiše zadnje **poglavje ali epilog** kronike.

Slog:

Glede na to, da obravnava zgodovinski čas in sicer na kronikalni način, so v romanu uporabljene izrazne možnosti, s katerimi je pisatelj želel ustvariti iluzijo o preteklosti; s starinsko obarvanost jo pripovedi je skušal pričarati ozračje nekdanjih dni.

Zapisanih je nekaj domačih arhaizmov (lakot za lakoto, premaga za zmago, konjik za konjenik) in nekaj več arhaično zvenečih tujk (kastel za grad, batalja za bitko, lazaret za bolnišnico). Razmeroma pogosto naletimo na trpnik, na deležnik na -ši, -vši, na zamenjan vrstni red (več tipov, npr. na ravnino, rumeno obsijano; izmučena moja duša; zemlja domača). Posebno mesto ima navajanje svetopisemskih in obrednih besedil (npr. litanije, ki jih loški prošt moli, ko spremlja Agato) ter posnemanje biblijskega privzdignjenega sloga z vrsto paralelizmov (npr. Polikarp umira, ker mora človek umreti, dasi ne ve dneva ne ure). Občutek starinskosti zbuja tudi različne pisne navade, starinsko pisavo primkov (npr. Khallan, škof Chroen), pogosto navajanje datumov iz cerkvenega koledarja z imeni svetnikov in praznikov, latinske oblike imen (npr. Joannes Franciscus, Leopoldus), vpletanje tujejezičnih (nemških, latinskih) navedkov itd.

Pripovedovalec:

Pripovedovalec, starejši sin visoškega gospodarja Polikarpa Izidor Khallan, je glavna pripovedna oseba, ki iz "današnje" perspektive pripoveduje o svojih preteklih prigodah in doživljajih, vendar je to veliko več, kot pa zgolj realističen opis dogajanja. Pripoved je torej prvoosebna, le zadnje poglavje ali epilog zapiše Izidorjev sin Georgius.

Kratka vsebina:

Kroniko piše Izidor Kalan, boječ človek, vzgojen v strogem katoliškem duhu. Njegov oče Polikarp, se je v mladosti udeležil tridesetletne vojne v Nemčiji in ko sta se s prijateljem vračala sta ukradla vojaško blagajno, nato pa ga je Polikarp med potjo ubil in si sam prilastil dobiček. S tem

denarjem si je kupil lepo posestvo, vendar sreče tudi v tem ni našel, saj ga je vedno spremljal občutek krivde. Bil je grob, surov človek, ki je pretepal ženo in otroka (Jurija in Izidorja). V kleti si je naredil bivališče le zase, kjer je spal, saj ga je ponoči tlačila mora. Nekega dne je sinu, ki ga je zalotil, da hoče pobrati denar, odsekal prst. Na smrtni postelji je starejšemu sinu Izidorju naročil naj gre v Nemčijo poiskati hčerko umorjenega prijatelja, Agato, in jo pripelje na Visoko, saj je menil, da polovica premoženja pripada njej. Prav tako pa mu je Agato namenil za ženo, kar je Izidor sprejel kot očetovo voljo. Všeč pa je bila tudi sosedu Marksu, ki pa ga ni marala, zato ga je zavrnila. Le-ta pa se ji maščuje tako, da jo obsodi čarovništva. Da bi dokazala nasprotno, mora Agata v reko in če ni čarovnica se bo rešila, drugače pa jo bo tok odnesel in bo utonila. Ko se je že skoraj rešila jo zajame močan tok in odnese. Iz vode jo reši Jurij, ki je bil vanjo na skrivaj zaljubljen in tako si jo pridobi za ženo. Izidor nato odide v vojsko in prepusti posestvo bratu, ko pa se vrne se poroči s sosedo Margareto, s katero je imel sina, ki je šel za duhovnika in piše zadnje poglavje kronike.

Oznaka oseb:

POLIKARP: je postaven in močan mož. V vojski je živel življenje polno trpljenja in trpinčenja in celo ropal ter moril. Je grob, nasilen, osoren brezsrčen gospodar. Agresivnost ga ne zapusti tudi v pozni starosti. Njegovo podobo sta najbolj izoblikovali vojna in občutek krivde.

IZIDOR: je bil kot otrok boječ, prestrašen, pod vplivom materine nežnosti in očetove grobosti. Poleg stalnega očetovega vpliva nanj vplivata tudi vera in čas. Vse to ga spremeni v slabiča. Njegova spreobrnitev je zato toliko bolj presenetljiva. Jasno se zaveda svoje krivde in napačnega ravnanja, zato na koncu Juriju prepusti domačijo in Agato.

JURIJ: je povsem drugačen kot Izidor. Popolnoma je neobremenjen in svobodnejši od Izidorja. Za učenje ni navdušen, je pa zato toliko bolj zagret za kmečko delo. Je izvrsten plesalec in rad dvori dekletom - do Agate se obnaša nežno ter jo opogumlja. Jurij je vsekakor najbolj pozitivna oseba romana.

AGATA: je pridno, lepo dekle. Hitro se prilagaja in je zelo družabna ter hkrati zelo pobožna in izobražena. Je nežna, ljubeča in velikokrat ji kdo stre srce, vendar pa svojo bolečnio ne kaže navzven

24. OSCAR WILDE, SALOMA

Oscar Wild se je rodil 1854 leta v Dublinu. Bil je sin zdravnika in pesnice, ter je eden najvidnejših predstavnikov evropske dekadence, zlasti njenega esteticizma. Wilde je hodil v dobre šole, ter bil materialno dobro preskrbljen. Že v mladosti je bil zelo razgledan in se je zanimal za umetnost. Študiral je na Oxfordski univerzi, bil pa je tudi umetnostni in literarni preučevalec in pisec kritik v različnih angleških mesečnikih.

Že kot študent je iz protesta proti meščanski družbi prevzel izzivalen slog oblačenja in vedenja ter s tem postal za takratno družbo vznemerljiv in zanimi, postal pa je tudi lik posmeha in parodičnih besedil. Zaradi

homoseksualnosti je prestal dvoletno zaporno kazen. Umrl je v Parizu leta 1900.

DELA:

Slika Doriana Graya, Idealni soprog, Važno je imenovati se Ernest, Hiša granatnih jabolok, Pesmi in Poetična drama Saloma.

Nastala je v drugi polovici leta 1891, ko se je Wilde mudil v Parizu. Napisal jo je v francoščini z namenom, da se uveljavi pred zahtevnim pariškim občinstvom, potem ko si je s komedijami že pridobil londonsko. Krstna uprizoritev je bila v Parizu a šele marca 1896, ko je bil Wilde že v zaporu zaradi homoseksualne zveze z lordom Douglasom. Prva angleška uprizoritev v Londonu pa je bila zaradi cenzure dovoljena šele leta 1931. Wilde je snov o Salomi črpal iz Matejevega in Markovega evangelija nove zaveze. Saloma v evangeliju nima aktivne vloge saj Saloma (v S.P. Nima lastnega imena; Herodiadina hčipo odplesanem plesu pred judejskim vladarjem Herodom povpraša za nasvet mater in tako po Herodiadini volji zahteva glavo Janeza Krstnika.)

Wilde pa je to zgodbo spremenil tako, da je v središče prestavil Salomo, ki zasleduje le svoje hotenje in za katero je ves svet zgolj ogledalo njene lastne izjemnosti.

Celotno dramsko dogajanje v Salomi poteka nekega večera na veliki terasi v Herodovi palači. Herod, judejski tetrah je organiziral slavje. Najprej se na terasi pogovarjata Herodiadin paž in mladi Sirijec, kateri neprestano gleda Salomo in omenja njeno lepoto. Oba se čudita luni. Luna je v tej drami zanimiva saj se ponavlja na več mestih in jo vsaka dramska oseba vidi drugače. Ima nekakšno funkcijo zrcala, ki v posamezniku odraža psihično stanje in njegova čustva.

Paž jo tako vidi kakor žensko, ki vstaja iz groba. Kakor žensko, ki je mrtva in kakor žensko, ki išče mrliča. Paž tako v luni vidi zlo, ki se kasneje tudi uresniči.

Mladi Sirijec, ki je zaljubljen v princeso Salomo pa v luni vidi podobo ljubke princese. Zdi se mu, da pleše. Kmalu zaradi hrupa v slavnostni dvorani na teraso pride Saloma. KO zagleda luno se ji zdi kot hladna in sramežljiva devica. Saloma v luni najverjetneje vidi samo sebe. Salomo predrami glas iz vodnjaka v katerem je zaprt prerok Johanaan. Saloma je kljub Herodovi prepovedi želi videti. To ji tudi uspe saj izkoristi ljubezen mladega Sirijca, kateri jo seveda uboga. Ko Saloma zagleda Johanaana se ji razkrije čisto drugačen svet, svet "duše", ki ga doslej ni poznala. Tako si Saloma, ki je naveličana svojega plehkega življenja, zaželi ljubiti Johanaana in biti ljubljena od njega. Ker pa ji je njegov svet tuj, ga zna ljubiti le na svoj način-senzualno in grobo. Ozračje je zaradi Salominih besed preplavila erotična energija. Ker je Johanaan poduhovljen človek se ji uprira in se tudi vrne nazaj v vodnjak.

Medtem se zaradi Salominih besed, ki jih ni mogel prenašati zabode mlad Sirijec. Potem prideta na teraso tudi Herod in Herodiada. Herod opazi luno v kateri vidi nago poblaznelo žensko, ki se povsod ozira za prišleki in se pijano opoteka skozi oblake. Tako Herod v luni vidi znamenje nezvestobe.

Le Herodiada ostane preračunljiva in hladna ter reče, da je luna kakor luna. Ker je bil Herod slabe volje kmalu zaprosi Salomo naj mu zapleše. S tem se Saloma najprej ne strinja, ko pa ji Herod za nagrado obljubi vse kar si želi, tudi polovico njegovega cesarstva mu zapleše ples sedmih tančic. Po odplesanem plesu je nežna in dekliško nedolžna Saloma zahtevala glavo Johanaana. Kljub Herodovim različnim ponudbam in prošnjam naj si izbere kaj drugega, Saloma v svoji oločitvi ne popusti. Herod zato ukaže krvinku naj preroka obglavi. Ko je Saloma zagledala Johanaanovo glavo je izbruhnila v izpovedi ljubezni do njega in ga celo poljubila. Herodu se je njeno početje tako zagnusilo da je ukazal Salomino usmrtitev.

Saloma je delo, ki vsebuje veliko značilnih dekadencijskih nasprotij. Salomina ljubka dekliška zunanost je v kričečem nasprotju z njeno kruto, nasilno naravo, Johanaan je nasprotje Salomini nebrzdani poželjivosti. Njegov preroški zanos je nasprotje Herodovi zaverovanosti v dragocene, bleščeče predmete.

Prevladuje in izstopa Salomino neobvladano povezovanje ljubezni in sovraštva. Gre za ritmizirano prozo, poetični slog in izpostavljen jezik, ki so tipične značilnosti za dekadencijsko dramo. Tipična je tudi estetskost. Saloma je poudarjena kot izrazito lepa, njen ples je estetski a vodi v tragiko. Saloma je fatalna ženska, ki odloča o usodi ljudi okrog sebe.

V delu je prisotno veliko ponavljanja, stopnjevanja, primerjanja, rotenja in zaklinjanja, kar ustvarja vtis monotonosti in zadušnosti. Prisotna je tudi enotnost časa, kraja in dogajanja.

25. DRAGOTIN KETTE, NA TRGU

Življenje in delo;

Dragotin Kette se je rodil leta 1876 na Premu pri Ilirski Bistrici. Oče je bil učitelj in je umrl, ko je bilo Dragotinu 15 let; mati mu je umrla že prej. Po očetovi smrti je skrbel zanj materin brat. Gimnazijo je študiral v Ljubljani, a so ga v 6. razredu izključili zaradi neplačane šolnine. Napisal je namreč satiro na ljubljanskega škofa Missio in so ga kaznovali s tem, da je moral plačevati šolnino. Ker denarja ni imel, je moral izstopiti in po enoletnem presledku je nadaljeval šolanje na Novomeški gimnaziji. Tu je leta 1898 maturiral. Po maturi je odšel k vojakom v Trst, se tam prehladil in je bil zaradi jetike odpuščen iz vojske. Vrnil se je v Ljubljano, kjer je čez en mesec leta 1900 umrl pri prijatelju Murnu v stari cukrarni.

Komaj osem let je bilo Ketteju, ko je napisal očetu pesem za god. Pod različnimi psevdonimi pa je že kot gimnazijec objavljali pesmi. Začel je z mladinskimi pesmimi, prevljicami in basnimi, ki jih je objavljali v mladinskih revijah in Ljubljanskem zvonu (Pravljica o ubogi Tereziki, O šivilji in škaicah, Legenda o skopulji z nogavico, basen Krt modrijan).

Njegove prve ljubezenske in dijaške pesmi so šaljive, hudomušne ter rahlo razmišljajoče (Pijanec, Zimska idila). Kettejeva pesem se je poglobila šele ob ljubezni do Angele Smoletove, hčerke sodnega svetnika v Novem mestu. Posvetil ji je njegove najlepše ljubezenske pesmi, sonete in gazele. Ozadje ljubezenskih in miselnih pesmi je idilična Dolenjska, Novo mesto s Krko, pozneje pa kraški svet ob morju in Trst (Na trgu, Adria)

Kettejevo umetnost je razkril njegov najboljši prijatelj Ivan Cankar, ki je ob pesnikovi smrti zapisal, »da umrl je največji talent, kar smo jih imeli od Prešerna do danes«.

Interpretacija;

-vsebinska interpretacija; Romantičen motiv pesnikove nauslišane ljubezni do Angele Smoletove je upesnil v posebni obliki večerne pesmi v podoknici Na trgu (1897). Dogajanje v ljubezenski pesmi, ki jo fant poje svojemu dekletu ob spremljavi kitare ali katerega drugega glasbila - serenadi je postavljeno na mestni trg v bližino vodnjaka s fonatano, zvečer ko je na nebu sijala luna.

1.kitica; vzdušje na trgu je mirno, mračno, tiho. Veter, ki se poigrava z vodnimi kapljicami in luna, ki sveti na nebu motita tiho in mračno vzdušje. To daje vidni in slušni vtis.

2.kitica; v središču dogajanja je vodnjak z bronasto obrobo, kjer se neskončno poigrava veter z vodnimi kapljicami, kar ustreza razpoloženju lirskega subjekta. Primera: »brezkončna kot misli so nanjo«-s tem misli na ljublejno dekle.

3.kitica; Primera: tako kot kaplje ne morejo doseči neba tako tudi on ne more doseči Angele. Pesnikova ljubezen ne bo uresničena.

4.kitica; Kontrast: poda kontrast med zunanjim mirom ter med notranjim nemikom. Zaradi neuresničenega hrepenenja in ljubezni do Angele.

Tema;

-pesem je ljubezensko izpovedna, govori o neuresničljivi oz nedosegljivi ljubezni.

-literarna smer; impresionizem: Pesem je impresionistična, ker skuša neposredno zaznati trenutne čutne vtise, različne čustvene odtenke in hitro se menjajoča razpoloženska stanja.

-slogovna sredstva; primera (brezkončna, kot misli so nanjo); kontrast (noč trudna molči, nezamudna beži,.. ki ruši pokoj moji duši nočaj,.. - 4.kitica); posebitve oz. personifikacije (noč trudna molči, luna sanjava, tih veter se igra, luna ruši mir, hrepeneče želje hitijo, kaplje ne morejo do zvezd,...); glasovno slikanje (ponavljanje š,č s,c -učinek euforije-blagoglasja posnemanje šumenja vode v fontani; šumeče, hrepeneče); inverzija (noč trudna)

-zunanja oblikovanost; neenako dolgi verzi

-verzni miselni prestop ali enjambement (anžambma) (nadaljevanje misli v naslednjo vrstico) kar daje učinek dinamičnosti.

26. Josip Murn Aleksandrov: PESEM O AJDI

Murn je izrazit novi romantik, pesnik razpoloženj, čustev in sanj, primerna oblika za tako vsebino pa je kratka razpoloženska in izpovedna pesem. Slog je impresionističen, zgrajen na vtisih zunanjega sveta, ki jih spremlja pesnikovo razpoloženje. Pomembno vlogo v tem slogu imajo čutni vtisi vida in sluha.

Temelj njegovega sloga je impresionizem, dopolnjujejo pa ga nekatere prvine simbolizma.

Pesem o ajdi spada med Murnove kmečke pesmi, ki so po motiviki, idejah in obliki povezane s kmečkim življenjem, domišljijo in pesništvo. Te pesmi so razpoloženske in življenjsko izpovedne. Kmečki svet je bil Murnu nasprotje mestnega sveta, družbe in civilizacije, kjer se je čutil osamljenega in tujega. Kljub na videz svetlemu in optimističnemu tonu teh pesmi je njihova osnova melanholična - obup nad življenjem, osamljenost in slutnja smrti. Jesen in zima sta v njih simbola smrti, bolezni, samote in žalosti, pomlad in zelenje pa življenjske radosti in optimizma.

Kmečke pesmi veljajo za najizvirnejši del Murnove poezije. V njih je čutiti močne sledove simbolizma. Kmečke pesmi so : Pesem o ajdi, Vlahi, Zima, Kmečka pesem, Pomladanska romanca...

Pesem o ajdi

Pesem o ajdi je spesnena kot čista impresija ajde. Polna je prispevov, barv in gibanja, samo na koncu izzveni v melanholično pričakovanje zime in mraza, ki sta simbola smrti. Pesem preseneča s svojo slogovno svežino. Je motivno večplastna. V njej se ob skromnem številu izbranih besed in besednih zvez preriva več motivov, ki ustvarjajo notranjo napetost in moč. Najbolj viden je motiv cvetočega ajdovega polja, ki diši, se blešči, "kot golob... upira v svet rdeče oči". Sledi drugačno kmetovo doživetje bujnega polja. V osnovi obeh pa presenečajo podobe, npr.: "bela grud, gorka ob krvi, mlade radosti", "grud prostrana", "grud nežna", ki v izpovedno osnovo zarisujejo nekakšno erotično občutje.

V zadnji kitici pa se kot kontrast življenjski polnosti prejšnjih razpre še slutnja zime, minljivosti, smrti, ki obvladuje ves svet.

Pesem je zgrajena iz sedmih štirivrstičnic. Rime so različne: oklepajoča, prestopna in zaporedna.

27. IVAN CANKAR : NA KLANCU

Francka živi z materjo. Nima lepega otroštva, kajti mati jo zapostavlja na račun mlajše sestre Nežke. Lepih trenutkov je bilo v njenem življenju malo. Eden izmed njih pa je bil, ko je šla na Romarsko Goro. šla je sama in sicer naj bi jo sosed Kovač peljal z vozom, tako kot še nekaj drugih. Zjutraj se je hitro umila, pojedla in oblekla, vendar je zamudila voz. Začela je teči za njim, toda ni ga mogla dohiteti. Tisti na

vozu so ji klicali, da jo bodo počakali pri mlinu. Francka je še vedno tekla in videla, kako so se pri mlinu ustavili, na voz sta vstopila mož in žena, nato pa so odpeljali naprej. Solze so ji silile v oči, toda nihče je ni opazil. Pomislila je, da bi voz lahko ujela po bližnjicah skozi gozd, vendar se je bala, da bi se zgubila. Zato je še kar tekla in klicala in končno so jo opazili. Vendar niso ustavili. Samo norčevali so se iz nje, ko je brezupno tekla za njimi. Voznik je čez nekaj časa upočasnil in Francka je skočila na voz. Še preden so prišli do Gore je pozabila že vse gorje tega dne in se veselila. Francka je šla najprej k maši, nato pa se je sprehajala med šotori. Z desetico, ki jo je dobila od matere, si je kupila piškotov in svetinjo. Domov so se vrnili šele pozno zvečer. Materi in Nežki je dala piškote in tri preostale krajcarje. V spanju pa se ji je znova prikazoval brezupni tek za vozom.

S tirinajstimi leti je la služiti v mesto k stari vdovi Mariševki. To je bila čudna starica, ki je skoparila z denarjem in živela v stari in sivi pritlični hiši. Pri njej je brezplačno služil tudi bebast hlapec. Vdova je Francko najela samo zato, ker je bila poceni. Včasih jih je obiskala Franckina mati. Takrat se je dolge ure pogovarjala z Mariševko, ob odhodu pa je vzela denar, ki ga je Francka prislužila. Ko je Francka služila že drugo leto, je spoznala nekega umetnika. Bil je gosposko oblečen in se je uglajeno obnašal. Francko je klical Fanny in vzljubila ga je. Toda on jo je kmalu zapustil, kajti dekletke z raskavimi rokami ni bilo zanj. Francka je zbežala domov in zbolela.

Njena naslednja služba je bila v trgu. Tu je spoznala krojača Toneta Mihova, ki je bil ugleden človek in so ga vsi zelo cenili. Veliko je bral, bil pa je tudi v odboru bralnega društva. Francko je očaral s pripovedovanjem o lepi prihodnosti v Ljubljani ali celo v Ameriki, zato sta se poročila. Toda že na poročno noč je Francka zaslutila nesrečo. Kmalu je prišel v trg krojač, ki je odprl trgovino z narejenimi oblekami. Tone ga sprva gledal zaničljivo, kajti sam je delal dražje obleke iz boljšega blaga. Toda ljudje so raje kupovali ceneje pri novem krojaču in Tone je začel ostajati brez dela. Kmalu je izgubil tudi mesto govornika, kar ga je še posebej prizadelo. Ker ni mogel več poravnati računov, je prodal hišo ter se s Francko in tremi otroki preselil na Klanec.

Tam se je zapil, nekega dne pa odšel v svet ter se nikoli več ni vrnil. Tako je Francka, kot že njena mati, ostala sama s tremi otroki, ki jih je morala preživljati. Nekajkrat si je sposodila denar od matere.

Po Mihovovem odhodu se je mati priselila k njim. Oslabela je in večino dni preležala. Franckini otroci Lojze, Tone in Francka so začeli odhajati od doma. Francka je še hodila v šolo, Tone je odšel za krojača, Lojze pa se je izkazal v šoli, zato ga je gospoda poslala v Ljubljano na nadaljnji študij. Vsi pomembnejši ljudje so obljubili podporo in Franckini družini se je obetala lepa prihodnost. Lojze je skupaj z materjo odšel v Ljubljano h gospodinji, pri kateri je že živelo več študentov. Po njenem odhodu se je počutil popolnoma samega in zapuščenega. V sanjah je videval očetovo in bratovo usodo in zdelo se mu je, da je to tudi njegova.

Francki je umrla mati in ostala je sama z malo Francko. Lojze je bil v tretji šoli. Zmanjkovati mu je pričelo denarja. Vse obljube, ki so jih nekdanj dajali ugledni ljudje, so bile pozabljene. Francka je vedno težje zbirala denar za Lojzetovo najemnino, hrano in obleko. Ko je zbrala denar in se

vrnila domov, pa je tam zagledala Lojzeta. želel je ostati doma. Vsi tovariši, s katerimi je živel v Ljubljani, so nanj gledali kot na reveža, ki živi od miloščine drugih. Tudi v šoli se je spremenil. Začel je sanjariti in polenil se je. Neznansko si je želel, da bi pripeljal vse s Klanca in revščine v lepo in bogato mesto. V Ljubljani mu ni bilo več všeč, toda mati ga je prepričala, da se je vrnil. Spremljala ga je na dolgi poti.

Kmalu po vrnitvi domov je Francko zapustil še njen zadnji otrok. Mala Francka je odšla delat kot dekla in pestrna. Mati je ostala sama. šla je obiskat Toneta v Ljubljano, pa ga ni našla, saj je že pred mesecem dni odšel. Gospodinja ji je tudi povedala, da se je zelo pokvaril in pustil šolo. Nekega dne pa se je Tone vrnil. Zaradi slabega vida ni mogel več delati, bil pa je tudi zelo bolan. Pri materi je prespal in umrl že naslednjo noč. Prišla je tudi Francka, še bolj suha kot je bila, vendar se je morala kmalu vrniti v Ljubljano. Zadnji se je vrnil domov Lojze. Tudi sam je bil bolan in obubožan. Doma je našel umirajočo mater, ki je izdihnila še isti večer.

Priповed je sestavljena iz osmih poglavij: - 1. Za vozom

- 2. Fanny
- 3. Kako se je Francka možila
- 4. Izgnanci
- 5. Vzbrstela je mladika
- 6. Študent Lojze
- 7. Vračajo se izgnanci
- 8. Klanec siromakov

Prva tri poglavja vključujejo osebno - družinsko problematiko, ostala pa narodno - socialno problematiko ter upanje na boljšo prihodnost.

PROSTOR: Klanec, Trg, Gora, Ljubljana

OSEBE: Francka, Franckina mati, Tone, mali Tone, Lojze, hči Francka

ČAS: Franckino življenje

MOTIVI: beda, siromaštvo, revščina, propadanje, alkoholizem, mučeniško materništvo, zadolževanje

Opis oseb

Francka je odraščala brez očeta. Bila je zapostavljena nezakonska hči, ki ji je mati dajala samo streho nad glavo, obleko in hrano, ljubezni pa nikoli - to je dobila njena mlajša sestra Nežka. že kot otrok ni imela lepega življenja. Neprestano je morala delati in hoditi okoli umazana in v starih cunjah : "In še tiste stare obleke ni smela imeti ves dan; precej se je preoblekla, ko je prišla od maše, in je hodila raztrgana okoli; Nežka pa je posedala gosposko v rdečerožnatem krilu". Neprestano si je želela le malo prijaznosti in nežnosti, ki pa je ni dobila. Kljub temu pa je zrasla v

skromno in požrtvovalno mater. Zaradi nesrečnega otroštva pa jo je vedno bilo strah uboštva : "Ali Francka sama se je bala življenja. Komaj je stopila vanj, že tisti večer, ko je stala v poročni obleki in s poročnim vencem na glavi v veži in se je držala krčevito za duri, da bi se ne zgrudila od slabosti in nerazumljivega strahu, so minile vse sanje in vse pričakovanje je izginilo". Za svoje otroke bi žrtvovala in storila vse, le da bi jih rešila revščine : "Ko bi mu mogla pomagati, bi si odsekala roko. Nimam da bi mu kupila enkrat kos kruha za večerjo".

Lojze je Franckin prvorojeni sin. Bil je debel, toda bled. Oči je imel take kot mati - velike, začudene in plahe. Matere se je venomer držal za krilo. Bujna domišljija mu je dajala snov za pripoved. Kadar je prišel iz šole, je stal v kuhinji in materi pripovedoval tako čudne zgodbe, ki si jih sproti izmišljal, izhajal pa je iz enega stavka ali besede, ki jo je slučajno videl ali slišal. Dokler oče ni odšel, ga je silil k branju člankov iz nemških časopisov. Lojze je verjel, da obstaja boljše življenje tudi zanj. Bil je zelo podoben očetu. Tudi sam je sedel za mizo in si zidal gradove v oblakih. To se mu je dogajalo tudi v šoli. Ustvaril si je svet, katerega ni bilo, zato je postal nesrečen, pustil šolo in skušal srečo najti kje drugje, kar pa mu seveda ni uspelo.

Tone Mihov je bil, ko ga je Francka spoznala, mlad in droben fant s suhljatim obrazom. Z rjavimi in svetlimi očmi je veselo gledal izpod visokega in ploščatega čela. Bil je izobražen, kajti bral je knjige in časopise. Bil je v odboru bralnega društva. Najbolj si je štel v čast, da je lahko ob različnih veselicah skrbel za govore. V tem pogledu je bil blizu gosposki družbi. Po poklicu je bil ugleden krojač, šival je tudi za gospodo. Francko je znal osvojiti s svojim načinom govorjenja : "Nikoli ni slišala toliko lepih besed, božale so jo kakor z ljubečo roko". Prihodnost je videl v večjih mestih ali celo v tujini : "V Ljubljano pojdeva, boš videla, tam bo vse drugače. Kdor ima kaj korajže, gre stran, tukaj ni nič. Ali še dalje, Francka, morda v Ameriko, tam je življenje vse drugačno, ljudje so drugačni, tam so vsi gospodje, vsak je gospod, ki kaj zna ali kaj premore". Ko mu je novi krojač prevzel delo ga je to pojezilo, dokončno pa ga je potrla, ko pa mu je ta prevzel mesto govornika : "Kruh mi je vzel in še čast povrhu"

Ideja dela

Klanec je Cankarjev simbol za vse zatirane in izkoriščane ljudi ne samo doma temveč tudi po svetu in pa tudi simbol zaslužnjene domovine in revščine. V tem delu pa je tudi dopolnil odnos do matere, čustva ki sega od povelečevanja do samoobtožbe. S podobo Franckinega teka za vozom je prikazal ves brezup revščine in nemoč v boju za boljše življenje. Voz uporabi kot prisposodbo za srečnejšo prihodnost, na njem sedijo veseli in brezskrbni romarji. Ne glede na to, kako hitro teče, je voz vedno pred njo, ona pa omaga in pade. Klanec je brezizhodni kraj. Kdor je tam rojen, bo tam umrl. Lahko še tako poskuša pobegniti, sreča mu je vedno opoteča. Francka je večkrat odšla od doma, vendar se je vedno vrnila. Njeni otroci so prav tako iskali boljše življenje, vendar so se vsi vrnili domov. V romanu pa opazimo optimizem, ki je prikazan z učiteljevim

oknom, ki ga opazuje Lojze. Okno je simbol za izobraženost, napredek in prebujenje ljudstva - rešitev.

Kakšen je stil pisanja?

Zgodba je pisana skozi pisateljeve oči. Cankar spada deloma v impresionizem. Stanje oz. predmete opiše s simboli - simbolizem. Klanec sam je kot simbol revščine - bolj ko se dvigamo po klancu, slabše je stanje ljudi.

SIMBOLI: Klanec - umiranje, revščina
Belo mesto - ideal, sanje
voz - neulovljiva sreča
delovni predpasnik, svilena ruta
pajek - simbol kapitalizma
luč v učiteljevem oknu - rešitev je morda v izobrazbi
hčerka Francka - predstavnica žensk
Tone - priden delavec
Lojze - nove ideje avtorja, je rezoner in gre študirat kot Cankar

28. IVAN CANKAR: HLAPCI

Vsebina dela:

PRVI AKT: se odvija na vrtu pred županovo krčmo. Začne se s pogovorom med Jermanom in Ančko-županovo hčerjo. Ko se razideta, prideta nasproti Minka in Geni, ter prične se pogovor o bližajočih volitvah. Ko pride še Lojzka ima Jerman vsega zadosti in odide, ter ga nekaj časa ni več na spregled. Nato se trm učiteljicam pridruži še pijane Komar, ki že tri dni praznuje na zmago liberalne stranke, v katero je popolnoma prepričan. Zvečer so vsi zbrani pred županovo krčmo in s težkim srcem čakajo, da poštar prinese novico. Malce pred mrakom se pojavi tudi Jerman, ki molče sede k zbrani družbi. Kmalu zatem se prikaže poštar in prinese novico, da je ne volitvah zmagala klerikalna stranka. Ta novica zbrane, posebej pa še Komarja močno pretrese. Kmalu zatem se pokaže župnik, ki je zelo ponosen na zmago.

DRUGI AKT: dogajanje poteka v šolski knjižnici. Komar, ki se je tako kot vsi drugi liberalci, razen Jermana že spreobrnil, celo bolj goreče pregleduje police s knjigami in meče proč knjige, ki jih je nekoč sam prinesel. Nato pride v šolsko knjižnico Hvastja, ter mu naloži pokororo za besede, ki mu jih je le ta izrekel pred volilnim izidom (mežnar, mevža.). Komar poklekne pred njim na kolena in ga prosi odpuščanja, nato pa nadaljuje s čiščenjem knjižnice. Hvastja gre med tem

po Jermana ,vmes prideta še Geni in Lojzka in ko pride še župnik se začne posvet. Župnik pride nezadovoljen in jih povabi na večerjo, da bi se tamkaj pogovorili o neprijetnih zadevah. Govoriti začne o prejšnjih napakah, o tem kako so nekateri pijančevali od jutra do noči (misli seveda na Komarja), govorili brezbožno in s tem delali sramoto celi fari. Zatem pride Minka in ko župnik izve kar je imel namen izvedeti.(torej kdo med učitelji je tisti , ki gradi gnezo nejeveri in antikristu, se prikaže grešnik, Jerman. Župnik mu pove svoje zahteve, torej,da se mu pokori in da torej postane zvest hlapec svojemu gospodarju. Ampak Jerman to na lep način odkloni in pove kaj si misli o takšnih ki so to storili, ter možko odide.

TERTJI AKT:se odvija v Jermanovi izbi, in sicer pogovor med Jermanom in Kalandrom. Jerman ga vprašuje če je imel kaj uspeha pri iskanju pomagačev vendar so se skoraj vsi potuhnili. Mati jima prinese južino, a Kalandar opazi date južine niso dale prijazne roke, a se oba zavedata da bosta še marsikatero takšno pojedla, saj je vsa fara kot pijana. Zatem pride v sobo ma ti, ki ga ozmerja z antikristom in ga ne priznava več za svojega sina.Čez nekaj časa pride Lojzka in Kalandar odide, z novico, da mu je na svojo stan uspelo pridobiti enega pomagača. Lojzka bi mu morala prinesti pisma od Ančke,a ni imela uspeha. Po kratkem pogovoru odide. Po Lojzkinem odhodu pride še župnik, kateri se pride opravičiti, seveda s točno določenim namenom in sicer, da bi Jermana prepričal, da pristopi na njegovo stran,a tudi tokrat mu ne uspe, kajti Jerman je prepričan v svoj prav, za katerega se brani z vsem srcem in se ga ne da kar tako spreobrniti. Jerman mu na lep dostojen način pove, da ne bo pokleknil pa če se zgodi karkoli. Župniku reče, da mu je povedal kaj je njegov posel. hlapce preobračati v ljudi.

ČETRTI AKT: krčma. Kalandar in še dvoje delavcev sedi za mizo, pridruži se jim še Jerman.Pripravljajo se na zborovanje.V krčmo pride Lojzka in prosi naj gre vendar je ne poslušaj, klju temu, da mu pove,da ga nameravajo izseliti na Goličavo. Lojzka odide, prikaže pa se Komar, ter Jermanu pove da zbira podpise o njegovi selitvi na Goličavo. V krčmi se je med tem časom nabralo že precej ljudi in začelo se je zborovanje na katerem je imel glavno besedo Jerman. Na začetku je govoril lepo in počai nato pa vedno bolj divje,pričelo se je zmerjanje, govorjenje čez vero in ko je Jerman prišel že tako daleč, da jih je začel ozmerjati s hlapzi (izraz za neumne , slabe ljudi in tudi za ljudi , ki niso gospodarji), je ljudstvu prekipelo in spravili so se nadenj in ga ranili. Rešil ga je Kalandar, ki ga je prijel pod pazduho in porinil navzven.

PETI AKT: Jermanova izba. V sobi sta Geni in Lojzka.Pogovarjajo se o križevem potu, ki ga bo nocoj nastopil Jerman. Vsi mu ponujajo darila, a on pravi, da jih na tej poti ne bo potreboval. Zatem pride zdravnik in Jerman stopi k njemu, ter ga prosi naj mu pove, če bi lahko z svojim ravnanjem rešil eno samo urico umirajoči materi in ta mu pove da bi bilo to možno. Jerman stopi po župnika, med tem pa pride v njegovo izbo tudi Hvastja z kolinami zanj.Župnik in Jerman prideta iz ozadja. Hvastja nato odide, po daljšem poslovnem govoru pa se razideta tudi z Lojzko, kakor, da se poslavljata za zmeraj. Nato pride še Kalandar, ki mu pove da želi na praznike narediti zborovanje, in , da je že zbral sedem antikristov, vendar Jerman mu pove da on ne bo več zboroval, kajti pripravljen je za na pot.Kalandar in Lojzka skupaj odideta.

Župnik pride od leve; oba govorita zelo tiho. Jerman vprašuje Župnika o svojih grehah, ta pa mu priporoča naj moli za svojo mater. Župnik odide. Jerman pa stopi do matere. Prosi jo naj ga samo še enkrat pogleda, mu reče le eno besedo, se mu le enkrat nasmehne, saj ga bo s tem blagoslovila, a tega blagoslova ne dobi.

Nato vzame svečo, jo nese do pisalne mize in pogleda na razpelo: Tam si nikoli te še nisem videl... pozdravljen mi Nazarenc, zdaj te poznam, tebe in tvoje srce!..

Odpre mizico in vzame revolver, a nato se od zunaj zasliši glas MATERE:
Franc

LOJZKE: Franc TO GA OHRANI PRI ŽIVLJENJU.

Interpretacija

Na nastanek Hlapcev je vplivalo realno politično ozadje na Slovenskem l. 1907. Časopis Slovenec je v svojih člankih odkrito »grozil« da učitelj, ki je pristaš liberalne socialdemokratske struje, sploh ne more biti učitelj. Tako je bila svobodna misel ogrožena in porodila se je ideja za Hlapce. Cankar je izjavil: »naredil sem veren portret naših sedanjih nadvse umazanih političnih razmer.« Sprva je Cankar hotel delo nasloviti Sužnji, kasneje pa se je odločil za Hlapce. Darma je izšla l. 1910. Hlapce je v galvnem napisal v Sarajevu, pri bartu Karlu. Delo je naletelo ba številne neugodne kritike, tako da Cankar uprizoritve drame ni doživel. Hlapci so bili najprej uprizorjeni l. 1919 v Trstu, nekoliko kasneje istega leta v Zagrebu in šele decembra 1919 v Ljubljani .

Drama ima pet dejanj in je napisana v sintetični tehniki. Dogajalni prostor je podeželski

kraj, dogajalni čas pa prvo desetletje 20. stoletja.

Snov: volitve, zmaga klerikalcev, položaj učiteljstva. V deželi potekajo volitve predstavnikov za deželni parlament (sedež v Ljubljani) in za avstriski parlament.

Učiteljstvo reagira izredno hlapčevsko- to pomeni da so brez značajni, brez hrbtnični, se obračajo po vteru; Minka se spremeni v hinavsko tercialko, Komar pa celo v ovaduha.

Zunanji dramski konflikt je med klerikalno oblastjo, ki jo predstavlja župnik, in med sproletariziranim izobraženstvom. Notranji konflikt pa se zgodi v Jermanu. Gre za spor med družbeno -politično akcijo in med vestjo, ki mu očita krivdo za materino bolezen in smrt.

Osebe s karakterjem so Jerman, Hvastja, župnik, Ljzka, mati; negativno pa so prikazani Komar(že ime je metaforično), Ančka in vaška srenja zaradi svoje neizobraženosti.

Ideja Hlapcev je kritika brez značajnosti slovenske inteligence ter intimna drama Jermana, saj je Jermanova obsodba sveta obsodba tudi samega sebe. Motiv, ki prevčaduje, je motiv stremljenja po značajnosti človeka.

Jermań je cankarško sanjav. V ljubezni je občutliv, predvsem pa brez močne volje. Po eni strani je šibak, ne dovolj pripravljen za preteško breme, po drugi strani pa trmast, dosleden, iskren, pošten, pokončen človek . Jermań se dokončno zlomi v četrtem dejanju (prizor v gostilni), kerse zbudi v nejm občutek krivde zaradi matere. Zlomljen pomisli tudi na samomor.

Konec v Hlapcih ima mističen prizvok, kar pomeni prehod iz družbeno kritičnega Cankarja v psihološko-etičnega. Konec je tragičen- Jermań je kriv brez krivde, mora na Goličavo, konec Hlapcev pa ni tragičen, če pomislimo, da se boj nadaljuje s kovačem Kalandrom.

Hlapci so igra nespোরazumov- žena preklinja moža, Jermań in župnik se spopadata brez milosti, čeprav župnik pravi, da ima rad Jermana; Jermań ljubi Anko, ona pa se pri tem dolgočasi. Jermań ljubi mater, mati pa zboli in umre... - gre za nespорazume, nesoglasje jezikov. Skratka Jermań je odtujenec. Nekateri ga imenujejo Cankarjev Prometej. Je tragičen, ker ga zapusti izobrazenstvo, hromita pa ga tudi materinsko-sinovski kompleks in ljubezensko čustvo. Njegova tragedija je v tem, da se ne more odločiti, ali naj hlapce jemlje kot hlapce ali kot ljudi. Če bi hotel iz hlapcev narediti ljudi, bi moral z njimi delati lot s hlapci - to pa se nejm upira in prav to upiranje ga pahne v katastrofo .

Hlapci so realistično- simboilična drama. Situacija niha od ljudske drastike do svetopisemske privzdignjenosti. Osrednja perspektiva je kritično satirična. Satiričnost se kaže v kritiki družbe. Hlapci so tudi satirično-tragična drama, saj se tragičnost kaže v osebni Jeramnovi drami .

29. Oto Župančič DUMA

Duma je (poleg nedokončanega Jerale) najdaljša dokončana Župančičeva pesnitev. Gre za eno najznamenitejših slovenskih domovinskih pesmi. Prvič je bila objavljena v zbirki Samogovori, uvrščena v zadnji cikel kot nadaljevanje pesmi Z vlakom, v Dumi pa naj bi v celoti izoblikoval svoje razmerje do naroda, domovine in slovenstva. V tem najdemo tematske vzporednice, ki jih je zastavil že Prešeren, nadaljevali pa Gregorčič, Jenko, Stritar in drugi. Župančič je leta bival v tujini in ta čas mu je izostril pogled na domovino, na njeno bogastvo in siromaštvo. Pravi, da je z Duma hotel »pogledati domov z jasnim očesom in čutečim srcem«. Duma obravnava tematiko na nov način, osnovni problem slovenstva vidi v razklanosti med tradicijo in modernim svetom, med idiličnim domačijstvom in kozmopolitizmom. Da bi lažje izrazil dvojnost v pesmi (bogastvo - siromaštvo, domovina - tujina) je pesnitev razdelil na dva dela, vsak del pa spet obvladuje tipična dvojnost (ženski - moški glas, idiličen spomin na otroštvo - zaskrbljujoča sedanjost: posledice izseljevanja).

V prvem delu je to razmerje med **ženskim in moškim glasom** (razmerje med domovino in tujino), v drugem delu pa spregovori pesnik sam, tej dvojnosti ustreza **spomin na idilično otroško in zaskrbljujočo sedanjostjo**.

1 del:

Ženski glas poje o slovenski domačnosti, o vaški lepoti, podeželju, kmečkem življenju. Spremljajo jih podobe, ki obujajo pestrost in barvitost idile – nageljnov, podobnih rdečemu slapu in smeha, ki je bisernobel.

Moški glas sledi kratki ženski pesmi in nasproti ji postavi spev o tujem modernem svetu velemest, industrije, napredka, izumov, znanstvenikov in umetnikov.

V njem je najti človeško univerzalnost, napredek in prihodnost, zato ga ni mogoče odklanjati v imenu idilične slovenske tradicije, tudi tujina je del človeškega sveta, enakih teženj, želja, idej.

2. del:

V obliki otroških spominov in himnične hvalnice niza idilične prizore prvih spominov prelepe domovine(»prelesti«).

Kmalu preide spev o temnih straneh domovine(»bolesti«). Temne strani vidi predvsem v izseljevanju, lirsko nazoren prikaz je vdova, ki žaluje za mrtvim sinom v značilnem ritmu zvonov. Podoba se prelije v vizijo domovine, ki se z izseljenci širi v svet, a se v njem tudi počasi izgublja.

Pesnik si torej zastavlja vprašanje – kako v modernem industrijskem svetu, ki zahteva od človeštva predvsem kozmopolitsko obnašanje, ohraniti avtentičnost (lepoto) domovine, hkrati pa jo približati sodobnim razvojnim tokovom. Na to vprašaje pesnik ne najde drugega odgovora kot tistega, ki je podan s končno metaforo o školjki in biseru:

»Školjka na morskem dnu se razbolela je,
V biser stisnila svojo vso bol –
Srce, poeta – boj v tebi razbralo je?
Srce poeta – od nje si bolno.«

Pesnitev se konča z vprašanji, dvomom in negotovostjo. Školjka z biserom ponazori poezijo, nastalo iz bolečine med narodovo in domovinsko usodo. (Prisodobno je pred Župančičem uporabil Gregorčič.)

ZGRADBA LITERARNEGA DELA:

ZUNANJA ZGRADBA: Pesnitev sestavljajo triverzni prolog (uvodni trivrstični spev služi kot razlaga notranje zgradbe pesnitve) in dva obsežna dela, vsak del se deli na dva speva. Verzi so svobodni, ponekod se približujejo šesterцу (daktilskemu heksametru), na koncu so štirivrstične kitice. Oblika verza sledi čustvenemu valovanju.

NOTRANJA ZGRADBA

SNOV: iz življenja

MOTIVI: *DOMOVINSKI* (izseljevanje, socialni motivi, ljubezen matere, ljubezenski motiv, hrepenenje, otroštvo, kmečka idila (pokrajina, sonce, polja, trave, vasi, nageljni, kmečko življenje), *TUJINA* (smrt, civilizacija, mesta, napredek, industrija, umetnost, izseljevanje, bolečina)

TEMA: domovinska, socialna, nacionalna, tema pesniškega ustvarjanja

VSEBINA: Opeva idilično podobo domovine in njene »prelesti«, vključuje svoje spomine na otroštvo. V drugem delu izraža dvome in »bolesti« domovine in razmišlja o tragičnih vidikih slovenskega izseljevanja.

SLOG: impresionističen, privzdignjen (patetičen)

IDEJA(SPOROČILO): Modernizacija že industrijskega sveta zahteva od človeštva predvsem kozmopolitsko obnašanje, vendar pa je težko ohraniti avtentičnost (lepoto) domovine in slovenstva, hkrati pa jo približati sodobnim razvojnim tokovom. Moderni svet pomeni napredek in prihodnost, zato ga ni mogoče odklanjati v imenu idilične slovenske tradicije; tudi tujina je del človeškega sveta, enakih teženj, želja, idej.

Heksameter -šesterec; stalna verzna oblika, skupina šestih daktilov s poudarkom na prvem zlogu, tj. (- U U / - U U / - U U / - U U / - U U / - UU)

JEZIKOVNO-SLOGOVNA SREDSTVA:

Aliteracija: sanjalo smeje sanje bodočnosti
Epifora: pesem stojećih valov, pesem zlatih valov
Mnogovezje: sredi poljan si in poješ mi pesem zeleno vso,/pesem vetra in vej in trave in sonca na travi
Inverzija: Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti
Pomanjševalnica: hiše so hišice, okna so okenca
Poosebitev: cerkev je dvignila glavo preko streh
Okrasni pridevek: pisanih rut, bisernobelega smeha, kretenj oglatih, hoje nerodne
Rima: razgaljene, razpaljene, mesta, cesta
Metafora: kletve robate ušesu so tvojemu vino
Primer: kakor grudi deviške razgaljene, gledal zemljo sem in lepa je bila kot naša
Retorično vprašanje: Kje je tujina? Kako me duši?
Stopnjevanje: v taktu mogočnem, potisočerjenem // ne doma, vse več: domovino
Nagovor: sveta si, zemlja
Vzklik: O rodni dom, o hiše očetove streha ti!
Onomatopoija: Moj Mate, jo, moj Mate!
Ponavljjanje, kontrast: Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti. Hodil po zemlji sem naši in pil nje bolesti.
Kontrast: ljubim jih s hrupom in šumom
Paralelizem: pesem srebrnih in pesem zlatih valov - pesem potokov in pesem žit

30. ALOJZ GRADNIK: PISMA

To je cikel sedmih pesmi, ki ga je izdal v zbirki Padajoče zvezde. Tema cikla je ljubezenska, lahko zasledimo temo minljivosti, temo dvoma v posmrtno življenje.

5. pismo

Pesem ima dve štirivrstični kitici. V prvi je rima oklepajoča, v drugi pa prestopna.

Lirski subjekt je prvoosebni. Pesem predstavlja pismo ženski, od katere je ločen, a sta vseeno združena (kot ena duša). Zasledimo lahko tudi temo trpljenja. Motiv je vodnjak, s katerim ponazarja ločenost, hkrati pa tudi enakost (primerjava s Kettjem - simbol vodnjaka).

6. pismo

Tudi ta pesem je dvokitična. Prva ima tri, druga pa pet vrstic.

Rima je ves čas oklepajoča.

To pismo je vloženica - lirski subjekt je v vlogi (v tem primeru v vlogi ženske). Pesem govori o smrti. Pesnik se sprašuje, ali naj partnerja pusti in ga počaka na drugem svetu. Sprašuje se o posmrtnem življenju in dvomi v njegov obstoj. Je v dilemi, saj ne ve, če posmrtno življenje res obstaja.

7. pismo

Ta pesem ima eno osemvrstično kitico. V prvem delu je rima oklepajoča, v drugem pa zaporedna.

Avtor ne verjame več v obstoj posmrtnega življenja. Hoče, da ga smrt najde praznega. Govori o sedanjem, čutnem življenju.

Gradnik v ciklu uporabi verzni prestop (enjambement), ki poudari zaključek prejšnjega ali začetek naslednjega verza.

31. FEDERICO GARCÍA LORCA: VITEZOVA PESEM

Frederico Garca Lorca se je rodil l.1898 v Andaluziji blizu Granade v družini posestnika. Na univerzi v Granadi je študiral književnost in pravo. Po letu 1929 je živel v Madridu v krogu književnikov in drugih umetnikov (posebej kaže omeniti slikarja S. Dalíja), ki so ustvarjali špansko različico moderne evropske umetnosti. Leta 1930 je obiskal New York in južno Ameriko, leta.1932 pa postal ravnatelj potujočega gledališča. Ob nastopu državljanske vojne v Španiji leta 1936 se je umaknil iz Madrida v Granado, vendar so ga fašisti kmalu prijeli in usmrtili, ker je simpatiziral z revolucijo. Pisal je drame, pesmi in pesnitve. Svojo poezijo je objavil v zbirkah:

F. G. Lorca je združil špansko pesniško tradicijo (ljudska pesem, ciganska pesem) z novostmi francoskega nadrealizma. Stare motive in teme (viteške, ciganske, ljubezenske) je ohranil in prenovil s pomočjo modernistične tehnike, nelogičnih asociativnih povezav, miselnih preskokov, razbitih stavkov in drugih sredstev za ponazarjanje toka zavesti in nezavednega. Primer takšnega spoja je Vitezova pesem, ki je izšla v pesniški zbirki Pesmi (1927).

Vitezova pesem

Pesem je razpoloženska s podobo popotnega viteza, vendar vsebinsko razsekana, impresivna in hkrati ekspresivna; osrednja tema je slutnja smrti.

Čeprav ima pesnik na svoji poti v špansko mesto Cordobo vse, kar potrebuje, cesta je prazna, lačen ni, svetlobo ima, vendar sluti smrt še pred svojim ciljem (življenjski cilj - svoboda, mir).

Pozna se melodika ljudske pesmi, besede pogosto postajajo simboli in s tem tudi barve dobijo svoj pomen. Tako rdeča luna predstavlja prihod smrti, lahko pa je tudi simbol krvi oziroma revolucije.

Oblikovno je pesem svobodna, rime in ustaljenega ritma ni, tudi verz je svoboden. Kljub kratkosti je slogovno zelo bogata, polna ukrasnih pridevkov (kobilica črna, luna velika, luna rdeča), opazna pa je tudi pretresljiva personifikacija (...smrt me oprezuje..., smrt me prièakuje...).

Lorca je sodobnik našega Srečka Kosovela. Kot v Vitezovi pesmi, ki jo preveva tesnobni občutek prežee smrti, se pojavlja slutnja smrti večkrat tudi pri Kosovelu (značilna pesem za primerjavo je Predsmrtnica).

32. James Joyce:ULIKSES

James Joyce je bil modernistični pisatelj posebne sorte. Značilno zanj je, da je prav v vsakem delu, ki ga je napisal, premaknil meje literarne pripovedi. Čeprav je napisal le štiri večja prozna dela (to so: zbirka **Ljudje iz Dublina**, romani **Umetnikov mladostni portret**, **Ulikses** in **Finneganovo bdenje**) je bolj kot kdorkoli vplival na literaturo 20. stoletja.

Rodil se je leta 1882 v Dublinu, na Irskem. Šolal se je pri jezuitih in na Dublinski fakulteti, kjer je študiral **jezike** in **filozofijo**. Še pred maturo je že objavil oceno najnovejše Ibsenove igre, za kar se mu je Ibsen tudi pisno zahvalil.

Ko je bil star 20 let je zapustil Dublin in se odpravil v Pariz, a se je moral že naslednje leto vrniti, ker je njegova mati hudo zbolela. Kmalu po njegovi vrnitvi je umrla. Po materini smrti je James živel z Noro Barnacle, s katero pa se je poročil šele čez 30 let. To je bilo v letu, ko je umrl njegov oče.

Joyce se je kmalu ponovno odpravil v tujino. Tokrat se je preselil v Trst, kjer se je zaposlil kot učitelj Angleščine. Čez nekaj let pa se je za kratek čas ponovno vrnil v svoj rojstni kraj, predvsem zato, da bi Ircem predstavil svojo novo knjigo z naslovom **Ljudje iz Dublina**. Ljudje iz Dublina je zbirka 15-ih kratkih zgodb, ki govorijo o usodah malih, običajnih ljudi iz Dublina konec 19. stoletja.

Naslednje leto je izšel njegov prvi roman. Imenoval se je **Umetnikov mladostni portret**, Joyceu pa je prinesel slavo in sloves pisateljskega genija. Takrat je začel pisati tudi svoj najboljši roman - Ulikses.

Ulikses:

Ulikses velja za prelomnico v razvoju romana 20. stoletja. Joyce je želel napisati novodnbno Odisejo in se tako motivno naslonil na Homêrjev ep. Ta opisuje Odisejeve dogodivščine na desetletnem potovanju na njegov rodni otok - Itako. V nasprotju s tem pa Joyceov Ulikses prikazuje en sam, zelo običajen dan, **16. junij 1904**. Tudi dogajalni prostor je v primerjavi s Homerjevimi morskimi prostranstvi skrčen na en sam kraj - **Dublin**. Ulikses je v bistvu parodija znanih literarnih slogov in s svojo komičnostjo in ironičnostjo bralca nenehno preseneča.

Naslednje veliko delo, ki se ga je lotil, je bil roman z naslovom **Finneganovo bdenje**. V njem je uporabil čisto svoj jezik, zaradi česar je

roman zelo težko razumljiv. V pismu nekemu prijatelju je Joyce dejal: "Trenutno za zdaj obstaja vsaj ena oseba, se pravi **jaz**, ki razume, kaj pišem, vendar ne morem jamčiti, da bom čez dve ali tri leta tega še vedno sposoben." Naslednje leto, leta 1941, je umrl.

James Joyce je s svojimi deli postavil temelje modernistični književnosti. Njegov vpliv na nadaljni razvoj svetovne književnosti je bil izjemno velik. Na nekatere je vplival predvsem s svojo pripovedno tehniko, na druge z mojstrskim prikazom enega samega kraja, na tretje spet s povezavo sodobnega sveta z mitološkim, s svojim podrobnim znanjem in pa predvsem z virtuoznim obvladovanjem jezika.

Za konec še tole: Joyce je nekoč nekemu novinarju dejal: "Vse kar zahtevam od mojih bralcev je to, da celotno življenje posvetijo branju mojih del."

33. FRANZ KAFKA, PREOBRAZBA

Franz Kafka:

Kafka se je rodil v Pragi 1883 (umrl 1924) v podeželski češko-judovski družini, vendar je oče v želji po socialnem statusu spremenil jezik družine v nemščino. Zaradi svoje raztrganosti med tri kulture je svet v njegovih delih svet nedoločenosti, dvoma in osamljenosti. Edino v opisovanju lastnega psihičnega sveta, ki ga je povzdignil v neopredeljene prostore nadnaravnega in s tem splošno veljavnega, je našel uteho. Oče je bil do svojih otrok zelo patriarhalen, menil je, da je najpomembnejša stvar v življenju pridobitev trdnega gmotnega in uglednega družbenega položaja. Morda se zaradi tega pojavljajo pri njegovih junakih nedoločeni občutki krivde. Imel je še tri sestre, ki so kasneje izginile v koncentracijskih taboriščih. Sprva je mislil študirati filozofijo, potem je pristal na pravo (kjer je tudi doktoriral), kar je bilo tudi najbolj všeč njegovemu očetu, saj je ta poklic omogočal hiter vzpon v administrativnem aparatu avstrijskega cesarstva. Delal je na zavarovalnici, kjer je spet stal na meji obeh svetov: revščine in svojega soci. porekla, ki se ga ni mogel odreči. Umrl je neporočen, čeprav je imel tri močna čustvena razmerja. Ljubezenskim čustvom se ni mogel predati na račun svojega pisateljevanja (kakor je zahtevala neka ženska), bal se je, da bi jih njihova zgoščena moč uničila. Najbolj poznana njegova delo so PROCES, GRAD, AMERIKA. Zaslovel pa je šele 40 let po njegovi smrti.

Živel je v času Flauberta, Dostojevskega, Prousta, Joyceja, Faulknerja, Becketta. To je edini izmed treh nedokončanih romanov (Grad, Proces), ki nima tragičnega konca. Poleg teh nedokončanih romanov spadajo v njegovo zapuščino še dnevniški zapiski ter veliko število kratkih zgodb.

Maxu Brodu je bilo naročeno, naj po njegovi smrti vse uniči, on pa se je odločil drugače.

Novela Preobrazba:

Glavni junak je Gregor Samsa. Po poklicu je trgovski potnik in nanj pritiska celotna družba. Boji se šefa. Vedno je na poti in vedno premalo naredi. Močno je obremenjen z družino. Živi z zelo strogim očetom, z materjo, ki je podrejena očetu in sestri. Nekega jutra, ko se je zbudil, se je zgodilo nekaj groznega. Preobrazil se je v hrošča. Čutil je nožice, oklep, obli trebuh in prepričan je bil, da sanja. A ko se je prebudil iz sanj, je videl, da je res hrošč. Domači tega niso mogli dojeti. Dogajalni prostor je skrčen na Gregorjevo sobo, le skozi majhno okno Gregor vidi nebo, ki je zmeraj pusto, sivo in oblačno. Družina, v kateri ni ljubezni, se ga sramuje in ga hoče uničiti. Tak je zlasti oče, ki je tiran in ga lovi z metlo in ga obmetava z jabolki. Mati ga sicer pomirja s svojim blagim glasom, je ljubeča, a ne zmore priti k njemu v sobo, ker se ji gnusi. Sestra je edina, ki prihaja k njemu, mu prinaša hrano, ampak sčasoma se tudi ona naveliča in prihaja vse redkeje. Gregor je pred preobrazbo prinesel domov plačo, s katero se je družina preživljala. Sedaj tega ni bilo več, zato so začeli oddajati sobe. Bilo je zelo mučno, saj so Gregorja morali ves čas skrivati pred podnajemniki. Sestra bi se rada poročila, pa se ne more, ker imajo tak izmeček v družini. Gregor spozna, da je vsem odveč in da je nezaželen. Pojavi se motiv smrti kot motiv odrešenja. Smrt postane rešitev za mater, očeta, sestri in tudi Gregorja. Gregor je spoznal, da se iz takega življenja najbolje umakniti. Konec novele je zelo pretresljiv: Gregor crkne, kot crknejo žuželke. Našla ga je služkinja, ga pometla na smetišnico in ga vrgla ven. Gregor je pravzaprav naredil samomor. Po tem se vsi po dolgem času odpravijo na sprehod. Oče in mati opazujeta razposajeno hčer, ker je mlada in lepa ter skleneta, da je godna za možitev. Zunanji dogajalni prostor se razširi in namesto dežja posije sonce. Preteklost je pozabljena, bistvena je samo prihodnost.

Moderna novela:

- En osrednji dogodek.
- Dramatično postavljeno dogajanje.
- Kratko.
- Majhno število oseb.

Parabolična novela:

- Iz nje razberemo nauk.

Groteskne prvine:

- Groteskna je že sama Gregorjeva preobrazba.
- Tudi opis vseh težav, ki jih ima sedaj pri vstajanju iz postelje, je pretirano/groteskno.

- Skrb družinskih članov je groteskna, tudi sebična, saj je edini v družini, ki dela.

Vzrok poseganja po grotesknih prvinah:

- Pisatelj skuša poudarjati globi pomen.

Tematika in motivi:

1. Motiv preobrazbe:

- Že prej poznan (Grimm, Žabji Kralj; Lepotica in zver; Pigmalion, (antična literatura)).
- Vzrok preobrazbe ni znan.
- O sili, ki naj bi preobrazbo storila ne izvemo ničesar (v življenju so nekatere sile, ki človeku niso doumljive SO IRACIONALNE.

2. Motiv slike z damo v kožuhi:

- Slika ga veže na prejšnje življenje
- Slika ima v sobi osrednje mesto nad mizo
- Ob čistki sobe, za lažje prebivanje hrošča v njej, Grego sliko zaščiti in jo obdrži. Slika ostane Gregorju edini kontakt s prejšnjim svetom.

3. Motiv rane:

- V vsakem poglavju se na začetku pokaže motiv rane (Število tri (3 vrata v sobi, 3 služkinje, 3 podnajemniki, 3 ura pred smrtjo, 3 poglavja))

Motiv rane je povezan z našo eksistenco rano prinesemo že z rojstvom na svet kot spoznanje da smisla življenja ni mogoče odkriti.

4. Motiv časa in prostora:

- Napačno prepričanje, da smo šele začeli živeti, da je smrt nekaj oddaljenega, nekaj kar se nas sploh ne tiče. (zmotno prepričanje da ima še ogromna časa do vlaka na začetku novele)
- Preobrazba okrog Kristusovega rojstva
- Zavračanje hrane sovпада z 40 dnevnim postom.
- Smrt sovпада s Kristusovim (okrog velike noči)

Pripovedni način:

Pripovedovalec je tretjeosebni, personalni. Značilnost njegovega stila pa je, da na videz čudne stvari podaja hladno, stvarno realistično, s tem pa doseže posebne učinke.

Motivni sklopi:

Pesem mora bralec najprej razstaviti na motivne sklope, potem pa, zaradi pesnikovega svobodnega povezovanja asociacij, sam odkriti zvezo med njimi. Taka modernistična pesem se imenuje konstrukcija-kons.

Prvi motivni sklop (prvih pet vrstic) predstavlja paradokсно enačenje gnoja in zlata. Tretji verz je razlaga prvih dveh- oboje je nič, gnoj in zlato. V času kapitalizma je vse vredno nič. V četrtem in petem verzu dobita tako gnoj kot zlato isto vrednost-neskončno, ta pa že spet lahko postane nič. V času kapitalistične mrzlice je sreča opoteča-danes smo bogati, jutri smo že revni. Od gnoja do zlata je le korak in obratno.

Drugi motivni sklop (šesta in sedma vrstica): črke so manj vredne od številke oz. so najpomembnejše kot besede. Številke se vežejo na logiko kapitalizma. Pomembno je le tisto, kar lahko merimo, štejemo.

Tretji motivni sklop (od osme do enajste vrstice) vključuje dušo. Le človek brez duše se lahko prodaja zlati mrzlici in pohlepu. Zmaga je na strani najbolj brezdušnih. Le brezdušnež je močan, in zato ne potrebuje zlata. Težje je tistim, ki imajo dušo. Tem nista potrebna ne zlato ne gnoj. Saj kdor ima dušo, je sam v sebi bogat, v njem so zametki novega človeka, človeka prihodnosti (ideja o novem, etično čistem človeku)

Četrty motivni sklop tvorita le črki I A. nekateri razlagajo ta verz kot oslovsko riganje oz. posmeh svetu, ki je predstavljen v tej pesmi, oz. kot ugotovitev, da se da v tem svetu zdržati le z ironijo. Konec pesmi tako ni povsem jasen.

Značilnosti konstruktivizma:

Pesem ima vse značilnosti konstruktivistične pesmi:

- je neestetika, skoraj tehnična
- motivi so asociativno povezani, na videz brez logične povezave
- uporabljeni so matematični simboli, parole, posamezne črke, ki imajo simbolni pomen

Konstruktivizem:

Beseda izhaja iz latinske besede in pomeni zgradba, gradnja. V času evropskega in našega ekspresionizma je bila to avantgardna smer sovjetske literature, ki je v književnost prinesla motive iz sveta tehnike in revolucije. Konstruktivistične pesmi so konstrukcija besednih, simbolnih in drugih elementov. Na neki način so sestavljene in to ne le iz besed, ampak tudi iz matematičnih simboličnih kratic, verz, uokvirjen s kvadratom, gesla iz kulture in politike, kemijske formule, zrcalne slike,... ustvarjalna svoboda je torej velika. V pesmih je še vedno močan občutek nemoči in kaosa.

Pri nas je bil blizu temu gibanju Srečko Kosovel. Tudi njegove pesmi združujejo pomensko različne motive in snovi.

Značilnosti moderne lirike:

V pesmi Kons. 5 se te značilnosti kažejo v:

- odsotnosti pesniškega subjekta (subjekt ni razviden)
- večpomenskosti posameznih besed
- svobodnem oz. razbitem verzu
- nejasnem koncu

35. SLAVKO GRUM, DOGODEK V MESTU GOGI

- nastanek: 1926 - 27
- izid: 1930
- krstna uprizoritev: 1931

ŽIVLJENJE: Slavko Grum (1901 - 1949) se je rodil v Šmartnem pri Litiji. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu nato pa nadaljeval študij na Dunaju kjer se je tudi srečal s Freudom, kateri je imel močan vpliv na Gruma in njegovo pisanje.

Kot zdravnik je najprej delal kot ginekolog, nato z duševnimi bolniki, nazadnje pa kot zdravnik v Zagorju.

Grum je eden najbolj zanimivih slovenskih umetnikov; stalno ga je navdajal strah in občutek manjvrednosti; njegov temeljni motiv je odnos: umetnik - ženska.

OSEBE: Sestri Afra in Tarbula, služkinja Juta, šepavec Klef, umrli Naddavkar, Nažigač, Julio Gapit, lutka Gizela, Hana, gospa Tereza, Komi Otmar Prelih, grbavec Teobald, gospa Prestopil, pisar Klikot, oče Kvirn, birič Kaps, halucinirani glas, nekdo drug, mirna žena (Elza), pijan slikar s punco, stara žena, Konrad.

OBNOVA Dogodka v mestu Gogi:

I. DEJANJE Izmišljeno mesto Goga, z nenavadnimi ozkimi ulicami. Središče dogajanja so tri hiše ob vhodu v Gogo, kjer srečamo vse glavne osebe. Vse prizorišče je groteskni in neresnično, kakor hišice v sejemski streljarni. Okolica je potopljena v čudno nenavadno tišino. Stare in obrabljene hiše, vse pošev nagnjene, ustvarjajo nenavadno vzdušje. Zelo malo ljudi je videti po mestnih ulicah. Zdi se, kot da je življenje popolnoma izumrlo. V neki sobi morda zagledaš obešenca, ves zaprašen je že. Tišina in osamljenost sta ga popolnoma sprejela medse. Prebivalci mesta so čudni, nenavadni ljudje. Le redko odhajajo iz sob v mesto. Ko se vrnejo se spet zaklepajo v svoje sobe. V nekaterih sobah sploh ni vrat in sten, tako da je pogled vanje prost. V poslopju ob vhodu v Gogo stanuje Hana, lepa, mlada deklica. Hana je hčerka trgovca Vajde; vrnila se je iz tujine. S svojim prihodom v Gogo je povzročila velik nemir. V podstrešni sobi nasproti poslopja stanuje pisar Klikot, ki ima prost pogled v Hanino sobo. Klikot je zaljubljen v Hano in ji igra flavto. V pritličju sosednje stavbe vidimo oficala Gapita, ki duševno bolan. Gapit sedi v družbi kavčukaste lutke, ki mu pomeni vse na svetu. Visti stavbi najvišje stanuje grbavec Teobald, ki vedno bere in deklamira drame. Njegov sen je postati gledališki igralec. Na balkonu vidimo še dve starki, sestri Tarbulo in Afro, pazita na vse, ki prihajajo in odhajajo iz mesta. Obenem skrbita za red in mir v mestu. Starki sta zelo radovedni in kramljata o raznih dogodkih in ljudeh. Vse v mestu govori o Hani, ki se je po dolgih letih bivanja v tujini spet vrnila v Gogo. Hana je neslišno izginila iz mesta, ko ji je umrla mati. Mimoidoče starki ustavljata in poizvedujeta o Hani in o slavnosti, ki se obeta. Služkinja Juta se s starkama malo pogovori in odhiti dalje. Zatem

se pojavi šepavec Klef, ki se hoče izmuzniti v mesto. Tudi Klef ne ve nič povedati o neznani osebi, ki prihaja v mesto. Ko se pojavi na cesti umrli naddavkar, sta starki zelo začudeni. Bil je že mrtev in so ga že pokopali, pa še zmerom odhaja na sprehode iz mesta, išče svojo ženi, ki je izgubila razum. Ko se stemni, starki odideta z balkona, vse osebe se potuhnejo v svoje sobe. Na cesti vidimo Gapita, ki hiti domov z aktovko, v kateri nosi vrv in oblačilo za svojo lutko Gizelo. Veseli se srečnega trenutka ko jo bo preoblekel. Sobo močno zapahne, da bi kdo ne prišel vanjo. Gapit je tip čudaškega ljubimca, ki uživa ob neživem bitju. V sobi prvega nadstropja sedita Hana in gospa Tereza. Tereza pripravlja Hani obleko za slavnost. Hana je boječa in plašljiva. Strah jo je v tej osamljenosti. Tereza ji pripoveduje razne dogodke iz svojega življenja in jo tolaži. Terezi pripoveduje o neki deklici, ki jo je domači hlapec trinajstletno posilil, ni se ga mogla otresti in je še skrivoma prihajal v sobo. Ko se ga ni mogla rešiti, je odšla v tujino. Staršem pa ni o tem nič povedala. Tereza sluti po Haninem vedenju, da je bila ta deklica Hana, ne sumi pa komija Preliha. Ko Tereza odide, se Hana pripravlja na slavnost. V tej samoti jo zgrabi življenjski gnus. V mislih vidi nekoga, ki se ji približuje. Postaja jo groza. Zdajci stopi v Hanino sobo Prelih, Hana se mu umika, on jo poljublja in jo hoče odnesti na posteljo. Prvega ženska nikoli ne pozabi, ji reče. S plesa naj pride za njim v sobo, čakal jo bo. Prelih se začanja polasčati Haninega telesa, a dekle se mu iztrga in pokliče gospo Terezo. Prelih postane spet ponižen hlapec in odide. Hana Terezi dogodek zataji. Nato se Hana preobleče za slavnost. — Grbavec Tobald igra prizor iz Ibsenovih Strahov, a mu ne gre in sprašuje gospo Prestopil o italijanskem igralcu, ali je imel pravo grbo. — Klikot v mansardi piše ljubezensko pismo Hani, a ga ne pošlje, pismo položi k prejšnjim. — Oče Kvirn s fagotom, birič Kaps s trombolo in Klikot s flavto zaigrajo Hani kot podoknico hrupno koračnico. Ljudje radovedno gledajo. V komični govoricu birič izblebeta Hani, da ji piše Klikot ljubezenska pesmi. Pisar užaljen pobegne. Hani pa je vseč ta ljubezen. Kvirin meni, da se bo Klikot sedaj obesil, saj je njegova ljubezen strastna, globoka. — Gapit se pogovarja z Gizelo; obesil bi se, a someščanom ne privošči dogodka, ki nestrpnost čakajo nanj; rajši bo z lutko pobegnil in zamešal sled (halucinacije).

II. DEJANJE Globoka noč. Komi Prelih čaka Hano. Gapit spi z lutko. Klikot bedi nad svojo ljubeznijo. Grbavec in gospa Prestopil igrata Ibsena, zadnji prizor iz Strahov, o slikarju Ozvaldu. — Afra in Tarbula se izpovesta, da ju nihče ni nikoli poželel. Afra je rešila Teobalda, ki ga je pred 32 leti hotela ubiti njegova nezakonska mati. Teobald je sin Afrinega zaročenca in Elze, zato Afra Elzo sovraži in ne pusti, da bi umrla od lakote in se preselila v onstranstvo k mrtvem Teobaldovemu očetu. Elza mora živeti in trpeti ker je Afrin zaročenec Erik ljubil njo in ne Afro. — Ko Hana zagleda čakajočega Preliha, uboga vse ukaze pohotneža, vsa je onemogla in komi jo odnese v posteljo. V hipu se Hana prebudi iz otopelosti in reče: »Prvi se ne pozabi nikoli.« Pograbi svečnik, ki je stal ob postelji, in udari z njim Preliha po glavi. Prelih pade kot mrtev na tla. Hana strmi v negibno telo, ki leži poleg nje, prevzema jo strah, zaveda se zločina. Hana misli, kako bi stvar prikrila. — Prebudi se vse mesto iz dozdevnega spanja. Dogodek... Afra se ustraši, če ni Elza umrla. Pohiti k njej, starka še živi nekoliko, a nič ne je. Afra ji grozi, da bo izdala njeno krivdo zaradi hrbta

Teobaldu. Toda doživi nivo razočaranje: Afrin zaročenec Erik je prisegel Elzi, da ljubi samo njo, Afra pa da ga je kupila, ko ni mogel shajati v šolah. Afra sklene, da Elza mora jesti. — Hana prosi za pomoč Terezo, a brž spozna, da ji ne bo pomagala, zato pomigne skozi okno Klikotu. Pove mu, kaj se je zgodilo, in ga prosi, naj ji pomaga. Klikot pa je bojazljivec. Skrivoma in strahom v srcu odnese Klikot onesveščenega Preliha na ulico, kjer ga pusti. Klikot je razočaran, ker mu je Hana obljubila za plačilo svoje telo. Obesiti se hoče. Hana ga željno pričakuje in vabi, nato pa utrujena zaspi. — Pijan slikar s punco odkrije Preliha, napoveduje »pristen, povsem spoštljiv dogodek«, a Prelih odpira oči. Ko se Prelih prebudi, se ne more spomniti, kaj se je zgodilo z njim. Pobegne domov, slikar in punca se razideta, Klikot prične pisati novelo. — Obeta se nov dogodek: umor neke prostitutke, a ni nič. — Vtem se razširi po mestu novica, da gori Breg. Prebivalstvo hiti k požaru, tudi Prelih z obvezano glavo. Zvedelo pa se je, da se je vžgalo samo nekaj desk pod kozolcem. Hana zve, da je Prelih živ, tudi ona bi rada videla kako gori Goga; zato se odpravi iz mesta. Sreča obvezanega Preliha in se norčuje iz njega, a misli resno, da je bil nekdo to noč umorjen, saj se je osvobodila Preliha za zmerom.

MOTIVI IN TEME:

Motiv kaotičnega, razklanega, obupanega človeka sodobnega časa, ki živi v stanju živčne napetosti, na robu bolezni, blaznosti in smrti; motiv odnosov med ljudmi (Hana - Klikot)

O tem pisatelj pravi, da je pravzaprav postranska zadeva. Tema drame je frigiditeta žene (Hanina duševna motnja zaradi Prelihovga posilstva) ter ljubezenska tema (Klikotova ljubezen do Hane).

LITERARNA SMER: Dogodek v mestu Gogi je »mozaik«, v katerem se prepletajo prvine različnih literarnih smeri. V njem so prvine naturalizma (kritičen prikaz (malo)meščanske družbe, »grde« sreani življenja — Prelihovo nasilje, Terezin erotični gnus, Gapitova sprevrženost, navedki iz Ibsenovih Strahov), simbolizma (simbolnost vrat, sob, zvokov, paralelizmi), ekspresionizma (duhovna kriza, človek-žrtev, pesniške podobe), nove stvarnosti (popredmetenost ljudi, montaža), modernizma (nadrealistični umrli naddavkar).

LITERARNA ZVRST: groteskna igra v dveh dejanjih

Utemeljitev: Izraz igra je za Dogodek uporabil Grum sam in nakazuje manj usodno dogajanje, kot ga običajno prikazuje drama. Avtorjeva perspektiva je pretežno groteskna: osebe so popačene, zveržene, patološke, meša resnobno in smešno, tragično in komično.

Opomba: Če razumemo zadnji prizor, v katerem vidimo Gogovce v njihovem začetnem stanju, kot integralni del besedila in v Haninem udarcu ne vidimo dogodka — odreditve, potem lahko označimo Dogodek tudi kot dramo absurda (antidramo), ki prikazuje zgolj stanje, ne pa več dogodkov.

DRMSKA TEHNIKA: izrazito moderna, mozaična zgradba dogajanja, montaža (fragmentarnih zgodb), iz katerih mora bralec/gledalec sam narediti sintezo.

Osrednja, Hanina, zgodba je zgrajena analitično (iz sedanjosti se vrača v preteklost — DRAMA RAZKRITIJ). V njej je Hanin prihod v Gogo zasnova, izpoved Terezi in prvo srečanje s Prelihom zaplet, Hanin udarec vrh, Prelihovo »prebujenje« razplet in Hanin ponovni odhod razsnova, če seveda ne upoštevamo zadnjega prizora, ki takšno shemo zruši.

DOGAJALNI PROSTOR: simultano prizorišče v različnih sobah na robu mesta Goga.

DOGAJALNI ČAS: od večera prvega dne do naslednjega dopoldneva.

VLOGA DIDASKALIJ: Razmerje med glavnim besedilom in didaskalijam je v Dogodku približno ena : ena, didaskalije se osamosvajajo in presegajo svoja razlagalna vloga. Vzrok za to je, da se dramski prostor in duševnost dramskih oseb povezujeta, oziroma prvi izžareva drugega.

36. IVAN PREGELJ, MATKOVA TINA

TEMELJNI PODATKI

Novela Matkova Tina je bila prvič objavljena v goriški reviji Mladika leta 1921 z naslovom Matkove Tine prečudno romanje. Današnji naslov je dobila leta 1928 v Pregljevih Izbranih spisih.

Besedilo je novela, saj je krajše pripovedno besedilo, v katerem je v ospredju Tinina zgodba, za ozadje pa je postavljen resničen zgodovinski dogodek-usmrtitev vodij tolminskega punta.

Snov je torej zgodovinska.

ZGODBA

Bil je večer pred tretjim petkom v aprilu leta 1714. Prav takrat so odšli romarji proti Gorici, kjer so bili priče sodbi nekaj voditeljem upora. Pogovarjali so se o sodbi in drugih rečeh. Med njimi je bil tudi krčmar Matko z sodčkom vina v roki, čigar hčera Tina je bila zaročena z enim od upornikov, Janezom Gradnikom. Tudi ona je odšla na pot v Gorico, da bi še zadnjič videla svojega ženina, kljub temu, da je bila že v sedmem mesecu nosečnosti. Med potjo si je za pogum pela pesmi. Tudi krčmar Matko je celo pot ponavljal verz »Vsem galjotom vile v vamp« in zaostajal za drugimi, kmalu pa se mu je pridružil nekdo iz sprednjih vrst in skupaj sta pila vino. Matko je bil jezen na hčerinoga zaročenca, kot da je on kriv za vse njegove in hčerine težave, ki jih sedaj trpita. Do sedaj ni Matko niti vedel, da mu hčera sledi na poti, čez čas pa jo je ugledal v mraku in že začel kleti čez njo in vse slabe stvari, ki se mu dogajajo. Hotel jo je

počakati ob cesti, pa se mu je zdramilo od vina, tako da je ni videl, ko je šla mimo. Šel je naprej, sedaj pa jo je videl spredaj in začel teči ter se dreti a mu je spet izginila izpred oči. Začel je misliti, da je doma umrla in da je to njena duša, ki potuje v Gorico. Bil je omotičen, tako da sta se še nekajkrat tako križala.

Tako sta oba dva zaostala, romarji pa so prehodili lep del poti in se ustavili v hribih nar Gorico. Malo so počili in se pomenkovali, potem pa nadaljevali pot. Tina, ki je malo zaspala na pobočju, se je predramila ter začela teči, ker se je bala, da bo zamudila obsodbo. Kmalu pa so jo prijeli krči zaradi nosečnosti, da se je začela opotekati. Začelo se je svitati, sodba pa bi se naj začela ob devetih. Nekako je prišla do predmestja, kjer je počila na klopi pred hišo. Predramila se je šele ob vonju toplega mleka, ki ji ga je prinesla gospodinja iz hiše. Iz mesta so se zaslišali zvonovi, ki so Tino priganjali, zato je stekla proti njim. Ko je prišla do mesta sodbe, ji je pot omejevala množica ljudi. Pogum ji je splahnel. Nekdo se je zadrhl: »Že vise, tam, glejte!«. Tina je skozi množico videla drogove, na katerih so viseli razmesarjeni udi človeških teles. Zvedela je, kje so Janeza obglavili in odšla tja nato pa z množico ljudi v jezuitsko cerkev, kjer je molila za hrano, ker že dolgo ni jedla. Tam so bili tudi romarji. Ko je kasneje odšla iz cerkve, je v daljavi zagledala množico znanih ljudi. Obrnila se je stran in odšla v krčmo, kjer se je okrepčala, malo zadremala, nato pa odšla proti goram domov. Ni opazila zvonjenja zvonov, niti drogov, s katerih so sneli ostanke nekdanjega vodje tolminskih upornikov Janeza Gradnika. Spet so jo v razmakih začele napadati močne bolečine. Prehodila je že kar nekaj poti, ko je začela moliti in vzdihovati. Ko je prišla do neke vasi, jo je hotela obiti po klancu navzdol, pa so jo spet popadli krči. Legla je in počivala ter spet molila k cerkvi Matere Marije Snežnice nad Avčami. In res se ji je prikazala »Gospa nebes« ter rešila njenega otroka, njo pa vzela k sebi.

DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Čas in prostor sta nam v noveli zelo dobro znana. Začne se z večernim zvonjenjem, eno uro po tistem, ko je odzvonilo k večernicam, tretjega petka v aprilu leta 1714. Od začetka do konca priteče nekaj manj kot dva dni.

Pot do Gorice: Od Volč pod Tolminom, Čiginja, Ročinja, Kanala, Deskel, Plavi do Solkana in Gorice.

MOTIVI IN TEME

Zunanja zgodba je povezana z notranjo, saj se prepletata središčni motiv (Tinina pot) in zgodovinski dogodek (obglavljenje voditeljev upora), proti koncu pa se do Tinine smrti stopnjuje le še osrednji motiv. Oba motiva se zaključita tragično, s smrtjo, oba pa izhajata iz ljubezni. Osrednji iz ljubezni do Janeza, zgodovinski pa iz ljubezni do pravice.

Kot poseben motiv velja omeniti tudi Tinino željo, da bi poljubila glavo in ude svojega usmrčenega zaročenca – upornika, kar spominja na biblijski motiv v katerem Saloma zahteva glavo Johanaana, da ga tako lahko poljubi na ustnice.

Izpostavljen je tudi motiv nezakonske matere. Tina namreč z Janezom ni poročena, zato jo obremenjuje misel na še nerojenega nezakonskega otroka, s čimer pa se še bolj obremenjuje oče Matko.

Motivi se skozi novelo ponavljajo in zgoščujejo v dve izstopajoči temi, in sicer v erotično (ljubezensko temo) ter bivanjsko, kar se kaže v Tininem dojemanju sveta.

Tinino potovanje in trpljenje je lahko razumljivo kot biblijski motiv križevega pota.

EKSPRESIONISTIČNE PRVINE V NOVELI

Kažejo se že v sami ideji: protestu zoper nečlovečnosti in povzdigovanje odrešilne ljubezni. Tinina ljubezenska in Janezova zgodovinska prizadevanja so sicer poražena, vendar upora proti krivicam ne bo konec. Uresničil ga bo njun sin.

Tinina želja, da bi njeno »dete mir imelo« spominja prav tako na ekspresionistično idejo o novem človeku.

SLOGOVNA ANALIZA

Pregljev slog je pogosto liričen in ritmičen, včasih patetičen ali svetopisemsko privzdignjen. Jezik je bogat z metaforami in poosebitvami. Tudi v samem slogu in jeziku se kažejo ekspresionistične prvine.

37 .PREŽIHOV VORANC: BOJ NA POŽIRALNIKU

Socialni realizem v prozi:

Pojavil se je okoli leta 1930. V okvirih slovenskega književnega razvoja je pomen soc. realizma zelo velik. Socialni realizem je s pomočjo realističnih in naturalističnih postopkov izoblikoval uspešne primere velikega romana in daljših novel. V teh besedilih je združil najbolj pereča družbena, socialna in življenjska vprašanja kmečkih, polproletarskih in proletarskih slojev predvojne slovenske družbe in jih postavil v širši okvir slovenskega nacionalnega položaja, ki je bil ogrožen v Italiji in Avstriji. S svojo pokrajinsko razčlenjenostjo je opozarjal na slikovito različnost slovenskega življa, hkrati pa v tej raznoterosti odkrival iste temeljne socialne in nacionalne perspektive.

Idejna ter motivno-tematska oznaka:

Vsebina odlomka:

Pungra je opazil nov požiralnik, ki je napadel Dihurjevo najboljšo njivo-"bradavico". O tem je takoj obvestil svoje domače. Požiralnik je bil na zelo nevarnem mestu, saj bi jim lahko uničil celo njivo. Takoj so se lotili dela. V zemljo so izkopali brazde, da je po njih odtekala voda, pri tem pa so ves čas pazili na tam posajeni krompir. S požiralnikom so se borili pet dni, dokler slednjič niso našli žile. Med vsesplošnim veseljem pa se je zaslišal pljusk. Dihur je ležal na dnu jarka. Otroci so ga takoj odvlekli domov. Tam se mu je začelo blesti in grabili so ga krči. Dihur otrokom ni dovolil, da bi šli po kogarkoli. Proti jutru je umrl. Otroci so opravili obred, kakršnega so videli ob materini smrti, in se dogovorili, da ga pokopljejo pod tepko. Sklenili so, da bodo povedali le stricu Sušniku. Le-ta je s seboj

pripeljal še župana in druge. Po pogrebu so Dihurje poslali po službah, njihovo zemljo pa je prevzel bogati sosed.

Snov je deloma avtobiografska (koroška podeželjska problematika izpostavlja bajtarsko življenje).

Tema je socialna (družbenokritična).

Motivi: siromašni otroci, kaznovanje, pohabljenost, strast, smrt,...

Ideja želi pokazati na odvisnost človeka od narave v neizprosni socialnih razmerah.

Pripovedovalec je tretjeosebni in vsevedni, pripovedna tehnika je sintetična.

Naturalistične prvine:

Zemlja je kruta usoda, ki ji ni mogoče ubežati, zato se je treba z njo boriti. Dihurji so obsojeni na večni boj z naravo in ta boj sprejmejo kot svojo edino usodo, ne da bi se spraševali o globjem smislu zemeljskega ali celo posmrtnega življenja.

Simbolika:

- zemlja - smisel eksistencialnega obstoja ali celo socialnega uspeha
- požiralniki (luknje v zemlji) - simbolizirana sovražnost narave, ki uničuje zemljo.

Slog:

Slog je socialnorealističen. Dihurjevi so predstavniki proletariata, njihova prvinska narava je pisatelju največja vrednota. Slog je baladen, v ospredju je kratka, odsekana beseda, beleži dogodke, brez komentarja. Socialistična ideja je tu samo nakazana.

38. CIRIL KOSMAČ, TANTADRUJ

Povzetek vsebine:

Pisatelj se je v tihi noči sprehajal po Piranu, se spomnil matere in njenega smehljaja ter njenega zanimivega pripovedovanja zgodb. Spomnil se je zgodbe o Tantadruju, ki je bil vaški norček, majhen fant, ki so ga tako poimenovali, ker so mu otroci nagajali, on pa je materi razlagal, da mu je nagajal "ta in ta druj". Zelo si je želel umreti, vendar so mu drugi zatrjevali, da je na svetu še premalo trpel, da bi lahko tako kmalu umrl. Nekega dne se je odpravil na semenj, da bi si kupil še nekaj zvončkov. Hotel jih je imeti 40 (za vseh 40 mučenikov). Na sejmu je srečal druge norčke - svoje prijatelje: Luko Božorno-boserna, Furlana Rusepatacisa, Hotejčevega Matica - Enako palico in Najdenega Peregrina. Kupili so zvončke, nato pa naj bi na Hotejčevo povabilo pri njem prespali. Pot jih je vodila mimo pokopališča, kjer so se ustavili. Ker se Tantadruju prejšnje želje po smrti niso uresničile, je hotel, da bi ga živega zakopali v jamo na pokopališču. Ko so norčki oznanjali njegovo smrt z zvonjenjem in mu odpeli žalno pesem, so vsi vaščani ogorčeno prihiteli na pokopališče. Med njimi je bil tudi župnik, ki je norčke in vaščane tudi prepodil. S tem se zgodba o Tantadruju konča. Pisatelju pa je žal in se počuti krivega, da zgodbe ni večkrat pripovedoval.

Interpretacija

Norčkova zgradba je pravzaprav simbolična zgodba o sodobnem civiliziranem človeku, iskalcu smrti. Svoj konec si pripravlja z vso veččino, a ko se Tantadruju smrt približa, si je ne želi več. Vsak od norčkov govori po svoje, za besede drugega pa ostaja trajno zaprt. Tu je oznaka sodobnika, ki je vedno bolj osamljen, goji le še svoj jaz, a mu nihče ne prisluhne.

Tantadrujeva usoda je žalostna, zato postane želja po smrti njegov bivanjski cilj - živi za smrt. Sporočilo novele pripoveduje o malem človeku, ki v človeški skupnosti tudi zase zahteva enakovreden in svoboden položaj, pri tem pa se sklicuje na svoje izrazito humanistično bistvo.

V noveli se prepletajo tradicionalne in moderne prvine. V Kosmačevi literaturi sta značilni dve temeljni pripovedni ravni. Prvo predstavlja avtobiografska pripoved in osebno doživljanje samo, drugo pa spominsko oblikovana zgodba iz domače vasi. Ta novela združuje oboje. Čeprav je delo razdeljeno na tri dele, prehodov skoraj ne čutimo zaradi asociativnih preskokov. Spominska pripoved dobiva tudi groteskno obliko, ko se izostri odnos do smrti. Včasih pripoved preide v pravo natančno, realistično opisovanje - realistine prvine.

Metaforika je bogata in večkrat stopnjuje grotesknost. Tako se realistične prvine prepletajo s fantastičnimi (prividi uničenja, krvavi mesec, oblak). Novela tematizira tudi eksistencialne prvine (ob želji po absolutni sreči v smrti izraža enako močno in neupogljivo voljo do življenja).

Kompozicija je lagodna, pripoved se prepleta s kramljanjem, prevladuje objektivna pripoved z refleksijo. Oboje je značilno tudi za slog, ki je razumsko zapleten z mnogimi logičnimi sestavinami, od čustev prevladuje zadržana ironija. Slog je zaznamovan tudi z ekstetskimi ozvočenji in barvanjem.

39. KAREL DESTOVNIK - KAJUH; BOSA POJDIVA DEKLE OBSOREJ

Lirika upora: Pesmi, ki so nastajale med 2. svetovno vojno in po njej na vojno temo. Motivi in teme: boj za svobodo, partizanski spopadi, sovraštvo do okupatorja, nesrečne usode, pa tudi revolucija, pravičnejša družba. Dela: revolucionarne budnice, himne, bojne pesmi, pa tudi ljubezenske, razpoloženske in miselne pesmi. Prevladujejo oblike iz obdobja

socialnega realizma. Preproste kitične in verzne oblike, razumljive in usmerjene k množičnemu bralcu.

Motivi in tematika: 1. kitica - ljubezenska tema, poziv fanta dekletu, da se sprehodita do češnje. 2. kitica - domovinska, narodna tema- trplejenje, talci, smrt, 3. kitica - oboje.

Fant poziva dekle, naj sprejme njegovo ljubezen, vendar so težke razmere (vojna, žrtve). Hkrati jo prosi, naj to ljubezen deli z ljubeznijo do domovine.

Slog: Najbolj izrazit je kontrast - beli cvetovi - temni grobovi, posebitev (trpeča zemlja), ponavljanje (geminacija - beli so, beli), primera (kakor ponosni galebi nad vodo so padli), stopnjevanje (temni, pretemni)

40. JEAN-PAUL SARTRE: ZA ZAPRTIMI VRATI

Eksistencialistična ideja svobode:

Vodilna misel te drame je Garcinov stavek: »Pekel so ljudje okoli tebe«. Ljudje so človeška družba. Garcin naj bi s tem stavkom v avtorjevem imenu razglašal odpor in sovraštvo do vesoljnega človeštva. **Pekel pa je tudi v ljudeh samih, ustvarijo si ga sami s svojimi dejanji, ki so posledica svobodne volje, na katero je človek obsojen.**

Sartre je eksistencialistična vprašanja obravnaval tudi v dramski obliki. V drami Za zaprtimi vrati je posegel v znanstveno fantastiko, saj se drama dogaja v modernem »peklu«. Vanj so postavljeni posamezniki, ki so krivi, ker ne priznajo svoje svobode in odgovornosti z svoja dejanja. Šele medsebojna odvisnost in spoznanje, da niso naključno postavljeni v ta peklo, jih prisili k izpovedi. S tem se pokaže, da je človek obsojen na svobodo in kriv za usodo, ki si jo je sam izbral. Sartrova dela so najvidnejši primer eksistencialistične dramatike. Človek je svoboden in odgovoren samo sebi, zato obsojen na neprestano obračunavanje z lastno neiskrenostjo, tesnobo, bojznijo pred odločanjem in dejanji. S tega stališča ne prikazuje samo individualno moralnih problemov, ampak tudi politične in moralne.

Dramska tehnika:

Dramska oblika je tradicionalna. Dogajanje se zgošča v en sam prostor in kratko trajanje. Dramska tehnika je **analitična**, saj v medsebojnih pogovorih treh oseb razkrije njihovo preteklost (Garcin, Estelle, Ines).

Človek je torej svobodna eksistenca in ni z ničimer vnaprej določen. V svojih dejanjih je popolnoma svoboden, zato nosi tudi odgovornost.

Motivi, ki se pojavljajo ob tej ideji, so:

- motiv večne kazni,

- motiv posmrtnega življenja,

-motiv zanikanja Boga (ni božjega odpuščanja - ateistični eksistencializem, krivda človeka je večna).

V drami ni splošnega dramskega dogajanja. Nikomur od nastopajočih se od trenutka, ko se za njim zapro vrata peklenke sobe, ne more nič zgoditi. Eksistencializem v dramatiki ni ne po slogu ne po obliki izrazito izviren. Pomembnejša pa je miselna vsebina.

Vsebina:

Dramske osebe igrajo hkrati vlogo žrtve in rablja. Garcin je brutalnež, strahopetec, ki je ubit zaradi dezerterstva. Je amoralen, sadist. Ines je lezbijka, ki rada uničuje moške. Estelle je narcisoidna, egoistična, čustveno otopela detomorilka.

Dramska zgodba se dogaja v hotelski sobi, prikazuje posmrtno življenje. Z mučnim izpraševanjem in ugotavljanjem krivde »drugega« - krivda je večna, pa se še bolj ubijajo, premišlujejo o zločinih, kaznih zanje, o svobodi in odgovornosti, o (ne)moralnih dejanjih, o pogumu in strahopetnosti, o ljubezni in sovraštvu. Njihovo »vrtanje« drug v drugega se ne more končati, nadaljuje se tudi, ko pade zavesa. Ker vsi trije nočejo sprejeti odgovornosti za svoja dejanja, je ta hotelska soba in druženje drug z drugim zanje pekel. V pogovoru se razkrivajo drug drugemu, ob tem spoznavajo svoje grehe, napake v življenju. Brezizhodnost jih sili k izpovedovanju; drug drugega neprestano zaslišujejo (brezobzirno), vrtajo v najbolj kritične točke svojih življenj. Pokažejo se trije moralni podleži, krivi za svoja dejanja, za svojo usodo, katero so izbrali sami.

41. SAMUEL BECKETT Čakajoč Godota

Je Irec vendar piše v francoščini. Beckett je utemeljitelj gledališča absurda (absurdnega gledališča). Njegovo najpom. delo je drama Čakajoč Godota. Gledališče temelji na nesmiselnosti sveta v katerem se znajdejo osrednje osebe.

Čakajoč Godota

Naslov (čakajoč) izraža stanje, kar je v nasprotju z klasičnim gledališčem, kjer je pomembna aktivnost oseb, kar jih pripelje do konflikta.

Dogajanje poteka v 2 dejanjih, ki sta skoraj enaki. V ospredju sta 2 osebi (Vladimir - Didi in Estragon - Gogo). Didi je filozofsko naravnani, bolj odločen, ima boljši spomin kot Estragon in se zaveda brezizhodnosti položaja v katerem sta se znašla. Gogo je bolj povprečen, ima zemeljske težave in potrebe. Skupaj delujeta kot nasprotje (komični par).

Že dalj časa čakata ob cesti na Godoja. Med čakanjem le govorita - sta pasivna. Njuni pogovori se nenehno ponavljajo. Govorjenje ima namen, da zapolnita čas in vsaj tako dasta nek smisel svojemu življenju. Pogovor zato nasilno podaljšujeta. Če bi nehala govoriti, bi priznala svojo nesmiselnost. Veliko premišlujeta tudi o smrti (samomoru).

Pojavita se tudi Pozzo in Lucky □ sta groteskna. Lucky je Pozzov služabnik in ga uboga brez ugovorov. Pozzo ga nenehno izkorišča in ponižuje. V 2. dejanju Pozzo oslepi, Lucky pa onemi. Še vedno ne moreta drug brez drugega.

Deček je njuna edina vez z Godojem. Samo on potrди, da Godo sploh obstaja.

Godo: Lahko bi predstavljal Boga. Njega dočakamo le v smrti. 2. razlaga pa je, da je življenje brez smisla. Človek si domišlja, da nek smisel obstaja, čeprav ga ni. Besedilo nima sporočilo.

Tragikomičnost se kaže v Vladimirju in Estrogeneru (ter Pozzu in Lukcy-ju). Pogovori so smešni, vendar sta tragična, saj se ne zavedata nesmisla v katerem sta se znašla.

Absurdna drama □ Dramsko dogajanje nima dram. trikotnika, zgradba je krožna (ciklična);

□ O dramskih osebah ne vemo ničesar. Odnosi med njimi so nenavadni, absurdni, hladni;

□ Dogajanje je razumsko neutemeljeno, zgodba je skromna in razpršena.

Težišče je na dialogu;

□ Svet je izoliran, prazen, osebe so zelo pasivne.

Osebe so izgubljene v prostoru in času.

42. JANEZ MENART; CROQUIS

Pes. zbirka - Pesmi štirih (Pavček, Zlobec, Kovič, Menart), prostor - kavarna, je likovna pesem (oblika kitice), po vsebini je razpoloženska pesem

Intimizem: Subjektivna, osebnoizpovedna, doživljajska in razpoloženska. Osebna izpovednost, ki se naslanja predvsem na liriko - slovenske **moderne**, tenkočutno doživljanje mladosti, izpovedovanje ljubezni, razočaranje nad neuresničenimi ideali, doživetje življenjskih nasprotij... Ta poezija je pogosto refleksivna, nekajkrat tudi satirična.

Motivi, teme: značilni za sodobno slovensko liriko - motivi vsakdanjega življenja in socialne stvarnosti...

Motivi: risanje skice,

Teme: življensko razočaranje, obup..

Slog: metafora - marmor kavarniške mizice, mrzel in siv (prispodoba življenja). Ukr. Prid., vzklik, pomanjševalnice,

Verz: 4 4-vrstične kitice in verzi z oklepajočo rimo.

43. Pavček - Še enkrat glagoli

Ta pesem je izšla v pesniški zbirki Dediščina, ki predstavlja vrh Pavčkovega pesniškega ustvarjanja, saj je pisal bolj življenjsko refleksivne pesmi. Pisana je kot neke vrsta variacija na njegovo starejšo pesem Glagoli. Kot že povesta naslova pesmi, igrajo v obeh pesmih glavno vlogo glagoli, in sicer nedoločniki. V starejši pesmi izstopajo glagoli rušiti, rasti, biti, ljubiti, plavati, v tej pa stati, molčati, jokati, spati. Tu lahko opazimo izrazito spremembo v pesnikovem življenjskem nazoru, do katere je prišlo po težkih življenjskih preizkušnjah. Prva pesem Glagoli je bila še vsa vitalistična, optimistično zazrta v prihodnost. Pesem Še enkrat glagoli je pa bolj pesimistična.

Pesem je sestavljena iz šestih kitic. Pesnik kot lirski subjekt postavi na začetek vsake kitice en nedoločnik, ki ga v kitici tudi razloži. Nedoločniki, glagoli so v tej pesmi glavni motivi in hkrati tudi nosilci glavne ideje, kar potrjuje že naslov.

Obravnava pesmi:

Prva kitica: - lirski subjekt pravi, da je potrebno vedno stati pokončno. Ne glede na dobre ali slabe življenjske izkušnje.

Druga kitica: - glavni motiv je molčati. Človek se ne sme vdati bolečini. Bolečino mora pustiti globoko v sebi in jo z molkom izničiti.

Tretja kitica: - v tej kitici lirski subjekt pove, da svojega trpljenja ne smemo pokazati navzven, in da lahko jokamo le navznoter.

Četrta kitica: - pesnik poda glagol dajati. Pravi, da moramo svoje sanje izživeti ter vse lepo pokazati navzven. Kot primer nam prikaže igralca, ki da na odru med igranjem vse iz sebe.

Peta kitica: - glagol znati; človek mora znati odstopiti, umreti (nastaviti čelo), ko za to pride čas in ima vse račune poravnane.

Šesta kitica: - čisto na koncu pesnik postavi glagol spati in z njim tesno povezan glagol sanjati. Sanjati ima tu neke vrsta simboličen pomen.

Namreč pomeni, da mora človek kljub včasih krutemu življenju sanjati o prihodnjem, lepšem življenju in verjeti, da je vredno življenja, saj se sicer ne bi mogel z njim sprijazniti.

Pesem je življenjsko refleksivna, saj opisuje pesnikove življenjske izkušnje. Posledično je tudi intimistična, saj so te izkušnje osebne, subjektivne. V tej pesmi Pavček kljub pesimistično naravnanim glagolom ostaja pokončen in ne priznava, da ga življenje lahko stre. Opazimo tudi lahko, da se je sprijaznil z usodo. Pisana je pa v nedoločniški obliki, da se lahko v njej prepozna še kdo drug, ne le pesnik.

Zunanja zgradba:

Pesem je sestavljena iz šestih kratkih kitic. Na začetek vsake kitice postavi eno samo besedo - nedoločnik, nato pa te nedoločnike opisuje v krajših verzih. Pesem ima oster, zasekan ritem. K tem pripomore tudi delna rima. Nekaj je tudi primer ali komparacij.

Kot posebnost te pesmi lahko še omenim, da je avtor uporabil nekaj že znanih motivov iz književnosti, s čimer v bralcih sproži asociacije. Te motivi so *spati, spati* (Hamletov monolog), *muževna steblika* (naslov Balantičeve pesniške zbirke) in *o Jurjevem* (asociacija na Župančičevo pesem Na Jurjevo in Murnovo pesem Pomladanska romanca).

44. KAJETAN KOVIČ; JUŽNI OTOK

Motivi in teme: Bivanjska tema

Simbolika: Južni otok - smisel življenja, morje - pot, življenje.

Slog: metafore- južni otok, morje; kontrast - tema (dno, megla) - svetloba (svit, zvezda, ladja, bela voda) = razpetost - dvom v obstoj otoka, mnogovezje (vezanje stavkov z istim členom) = ritmičnost - valovanje morja in lirskega subjekta, ki je razpet.

Verz: 5 ritmično urejenih 4-vrstičnih kitic z oklepajočo rimo. Zadnja kitica je kontrast na prejšnje.

45. DANE ZAJC : ČRNI DEČEK

•Življenje in delo

- o- 1929 rodi pri Mavcah - se živ
- o- 1948 objavljena prva pesniska zbirka
- o- 1951 življenski brodolom (zaprt, vržen s šole in poslan k vojakom)
- o- številne literarne nagrade, tudi Prešernova

•Tema

- o- bivanjska

•Povzetek

Govori o osamljenem človeku, ki ga družba in okolje ogrožajo. Deček okolju in družbi ni sovražen, v družbo oddaja svoje ideale, sanje... On na ta način okolje plemeniti. V tem položaju vztraja. - kot SIZIF - je kot pesnik, ki živi v taki družbi, ki njegove poezije ne razume, a on vztraja v pisanju pesmi.

Doživljanje dečka: OSAMLJENOST; iz te izvirajo - strah, groza, žalost, ...

-Interpretacija vsebine

Dogajanje je delno obnovljivo, zaporedje dogajanja(zjutraj,opoldne, podnevi, ponoči), ki se ponavlja in predstavlja VEČNO SEDANJOST je dokaz, da te pesmi ne moremo razumeti na konkretni ravni (pesem PODOBA/METAFORA). Vsebina pesmi je NEREALISTICNA.

oOpis zunanosti in doživljanje črnega dečka

Zunanost dečka je ČRNA. Osrednje dečkovo občutje je OSAMLJENOST, ki je tudi vzrok za vsa ostala občutja - utesnjenost,žalost, groza, strah. Njegova občutja so povzročena od UNIVERZUMA (živo in neživo stvarstvo - starci, kače, sonce, zvezde). Ogromen prostor (puščava) se poudarja njegovo osamljenost.

- Simboli

- črni deček - osamljenč

- starci - človeštvo
 - zvezde, sonce - vesoljna grožnja
 - puščava - stvarnost, izpraznjenost
 - ptice - ideali, zelje, upi
- Sporočilo
- Smisel življenja je v razdajanju tega kar mas v sebi (svojih sanj, idealov, vrednot...)
- Človek ne sme zbežati iz ogrožajočega sveta, ker bi s tem svojo eksistenco ukinil in vzel svoj smisel. Pobeg bi pomenil beg pred absurdom.
- Črni deček je pesnik, ki ne neha pesniti, čeprav ljudstvo njegovih pesmi ne razume. S prenehanjem pisanja bi ukinil svojo eksistenco.
- Oblikovna analiza
 - - moderna pesem
 - - svobodni verz (ni rime, neenako dolgi verzi)
 - - zvočni učinki
 - - absurd
 - - oblika
 - - ponavljanja
 - - anafora (ponovitev besede ali besedne zveze na začetku dveh zaporednih verzov)
 - - epifora (ponovitev besede ali besedne zveze na koncu dveh zaporednih verzov)
 - - anadiploza (ponovitev besede ali besedne zveze na koncu prvega in začetku naslednjega verza)
 - - epanalepsa (ponovitev besede ali besedne zveze na začetku prvega in koncu naslednjega verza)
 - - geminacija (zaporedna ponovitev besede ali besedne zveze)
 - - paralelizmi (glavno slogovno sredstvo, ki daje pesmi ritem)
 - Zvočni učinki
 - - rimo najdemo samo na enem mestu (pepela/pepela)
 - - verzi so povezani v ASONANCAMI (ujemanje samoglasnika na koncu verzov)
 - - ALITERACIJA - ujemanje soglasnikov v dveh ali več zaporednih besedah (peska puscave, sprehajajo se skozi...)
 - - ONOMATOPOIJA - glasovno slikanje (st, sk, šč, posnemanje glasov iz narave: kača, vzletavanje ptic)

Motivi: življenska bolečina, obup, nesmiselnost človekovega početja, umiranje, hladnost sveta. - razlog - groza vojne, ki jo je pesnik doživljal v otroštvu.

46. GREGOR STRNIŠA : VEČERNA PRAVLJICA

Podoba in simbolika :

V pesmi zasledimo dva simbola, in sicer »dolge, sive miši« so simbol za ljudi, s katerimi se poigravajo »mačke«, ki pa so simbol za sanje.

Pesem prikaže dva dogajalna kraja. Prvi je gozd, drugi pa je človeško bivališče. Čas drugega dogajalnega kraja je večer, na kar nas opozarja že prvi del naslova, ki pa je hkrati tudi ironičen, saj je pravljica ponavadi lahkotna in nikakor groteskna. Beseda pravljica poudarja pravljično vzdušje, ki pa je še bolj doseženo z uporabo nenavadnih, nelogičnih povezav.

Verz, asonanca :

Pomembna stran Strniševe poezije so oblika, slog in verz. Na videz je ostal zvest tradicionalnemu verzu, vendar ga je prenovil z naslonitvijo na slog in verz ljudske pesmi.

Verz je prozaično razvezan, povezan z asonancami, kar je izjemna novost in dosežek slovenske metrike.

Asonanca je samoglasniški stik, ki nadomešča rimo, npr. pokom -bobnov, kamni - pajki, okrog - gob; najdemo tudi rimo hiši - miši.

47. TOMAŽ ŠALAMUN: STVARI

Tomaža Šalamuna uvrščamo v sodobno liriko, med pesnike druge povojne generacije. Spada med glavne predstavnike domače pesniške avantgarde in tej smeri sledi še danes.

Tomaž Šalamun se je rodil leta 1941 v Zagrebu. Gimnazijo je obiskoval v Kopru, na Filozofski fakulteti v Ljubljani pa je diplomiral iz umetnostne zgodovine. Danes živi kot svobodni književnik v Ljubljani. Njegove pesniške zbirke so: Poker (1966), Romanje za Maruško (1971), Ljubljanska pomlad (1986), izbor Glagoli sonca (1993).

Stvari

Pesem Stvari je peta pesem ciklusa Stvari, ki je izšel v zbirki Poker. Za ta ciklus je značilna igriva ironija. Pesnikovi verzi so oblikovno popolnoma svobodni, polni nepričakovanih pojmovnih povezav in asociacij. Zavrača tradicionalno poezijo, zato je njegova lirika inventar "narobe zloženih stvari". Bralcu je težko razumljiva, vendar ne vsebuje nobene skrivnostnosti.

V pesmi je prikazan pogled na svet z vidika nadrealističnega poleta nad njim. Tu najdemo nenavadne domislice, nevezane stavke (oblikovno in smiselno), pesnik spušča ločila, velike začetnice, zamenjuje besedne in stavčne pojme. Pesnik izhaja iz tega, da je vse dogajanje na svetu ter celoten svet popoln nesmisel, absurd ("svet brez narave"). Izražena je njegova zmedenost in neurejenost. Verzi so napisani svobodno - neorganizirano. Zapisane so njegove misli v danem trenutku; ni

razmišljal, kako bo nastala pesem, zapisal je, kar mu je padlo na pamet, in ravno zaradi tega je občuten absurd. Tomaž Šalamun hrepeni po popolni svobodi, v kateri dela, kar hoče, in v kateri ni nikomur za nič odgovoren.

Njegove prve pesmi so javnost pretresale in v ljudeh zbudile odpor, ideološki in estetski.

Verz, ki je oblikovno popolnoma svoboden, je poln nepričakovanih pojmovnih povezav, asociacij in najbolj nenavadnih domislic.

V sami pesmi ne uporablja ločil, razen na začetku pesmi - velika začetnica. Prav tako tudi rime ni. Nekatere besede se ponavljajo (anafora);

npr.: svet brez narave
svet brez pogovarjanja.

Pesem se bere kot igriva, duhovita, včasih šokantna in ironična (npr. splošne in tudi politične puhlice: odgovornost odgovornost).

48. EDVARD KOCBEK: ČRNA ORHIDEJA

Eksistencialistične in esejistične prvine

Človekov eksistencialni položaj je dramatičen - zgodovinski in osebni hkrati. Temeljna človekova situacija je zgodovinska: dogajanje je postavljeno v sredo usodnega narodnoosvobodilnega boja. Vojna je čas, ko se človek znajde v mejni situaciji med življenjem in smrtjo.

Gregor ima pravico in dolžnost, da v imenu zgodovine drugega človeka kaznuje s smrtjo oz. odloča o njegovem življenju oz. smrti. Odločitev je mejna in z dejanjem se bo pokazala njegova avtentična eksistencialna resničnost. V tej odločitvi pa je sam. "Zgodovinski" človek v njem mu je ukazoval, naj Katarino ubije, "nezgodovinski", individualen pa mu je oporekal. Zaradi ljubezni me Katarino in Gregorjem je ta odločitev še težja. Zmaga zgodovina, a zmaga ne prinese ne sreče ne svobode, ampak poraz.

Slogovni postopek v obeh odlomkih:

Gre za pripovedovanje o zunanjih dogodkih, ki pa ga izpodriva izpoved - refleksija o bistvenih življenjskih vprašanjih (o življenju in smrti, sovraštvu in ljubezni, strahu in pogumu). Na več mestih se pojavlja lepотно doživljanje narave kot izraz povezanosti s širšim svetom. Dramatičnost v zadnjem delu stopnjuje strah in pogum, emocionalni dialog književnih oseb in hladno pisateljevo poročanje. Kot posmeh vsemu, kar se dogaja, pa se sem in tja pojavi kratek lirski oris narave. Naslov novele Črna orhideja se nanaša na Katarinin parfum in ima pomen čutnega, človeškega stika med ljudmi, ki "gredo skozi zgodovino".

Umetnost in dokument:

Črna orhideja je ena od številnih novel, ki so izšle 1951. leta v zbirki Strah in pogum. Zbirka je zaradi drugačnega obravnavanja NOB hudo vzburla slovensko kulturno in politično javnost. Prkinila je s črno-belim prikazovanjem partizanstva in videnja vojnih pojavov in dogajanj. S to zbirko je Kocbek predstavil usodo izobraženca, ki se mora spopasti s pomembnimi zgodovinskimi dejanji in se ob njih in v njih zavestno odločati.

Novele so same iz sebe razodele svojo literarno razvojno funkcijo.

Vsebina:

Komandant Gregor hodi po gozdni planini in na izvidniškem pohodu zagleda skozi daljnogled nemškega vojaka in dekleta, ki ga spremlja. Po njeni kretnji z roko sklepa, da je izdajalka. Nemca Gregor ustrelji, dekleta pa mu uide. Ko jo ulovi, jo odpelje v tabor, kjer so od njene lepote vsi prevzeti. Tudi sam začuti ljubezen. Obsodijo jo na smrt in Katarinina zadnja želja je, da bi šla domov, se poslovila od domačih in umrla v poročni obleki. To željo ji izpolnijo, Gregor in Katarina pa se pred njeno smrtjo močno zblížata.

49. VITOMIL ZUPAN: MENUET ZA KITARO

Vojni roman in prvoosebna pripoved:

Menuet za kitaro je vojni in avtobiografski roman. Izšel je leta 1975 in je vrhunsko delo Vitomila Zupana. V romanu najdemo prvoosebno pripoved Jakoba Berganta - Berka, ki odide v partizane; sledi prikaz zgodovinskih vojnih razmer iz partizanskega življenja. Pripovedna oseba je svobodomiseln intelektualca, ki poskuša združiti partizanski boj s slo po svobodi, pustolovščini in tveganju. Partizanom se je pridružil, ker se je odločil za boj proti okupatorju, toda kmalu spozna, da souresničuje projekt revolucije, zato se noče ukloniti disciplini, v kateri vidi omejevanje svoje osebne svobode. Ob Berku je že nekdanji španski borec Anton, Berkov drugi jaz, ki blaži Berkov vihravi individualizem. Po vojni se Berk srečuje v Španiji, kjer počitnikuje, z nekdanjim nemškim oficirjem Josephom Bitterjem, s katerim kritično ocenjujeta vojno dogajanje.

V zgradbi romana se prepletata sedanost in preteklost s tokom zavesti - Berkovih misli in asociacij, kar učinkuje modernistično. Slog je natančen, učinkovit, brez nepotrebne umetničenosti.

Roman Menuet za kitaro odkriva resničnost, kakršno vidi Berk, to pa je značilnost personalnega pripovedovalca. V delu spoznamo avtorjevo umetniško - kritično oceno partizanskega življenja, ko se je moral posameznik eksistencialistično odločati za svoja dejanja.

50. LOJZE KOVAČIČ : PRIŠLEKI

Avtobiografska proza:

Kovačičev roman Prišleki je avtobiografska pripoved v treh delih. V njej izvemo o Kovačičevi družini in njenem življenju pred vojno, med njo in po njej. Lojze Kovačič se je rodil v Baslu v Švici, kamor so se starši izselili in tik pred vojno od tam vrnili v Ljubljano.

Avtor v romanu podrobno izrisuje otroška in mladostna doživetja tik pred vojno, med njo in v prvih povojnih letih. Pripovedovalec tako doživlja npr. osvoboditev Ljubljane, poln navdušenja in hkrati tesnobe in ogroženosti zaradi nemškega porekla po materi.

Pripovedovalec je prvoosebni, personalni in pripoveduje s spominskim tokom o resničnosti tako, kot jo zaznava v svoji zavesti (tok zavesti). Sledimo desetletnemu dogajanju od izselitve iz Švice do pripovedovalčevega odhoda k vojakom. V pripoved se vrinjajo premišljevanja in ocene vsevednega pripovedovalca.

Veristične prvine:

Objektivne snovne prvine, ki so opisane natančno, pristno - veristično, dopolnjuje s subjektivnimi videnji. Sam avtor je menil, da je življenje sestavljeno iz samih drobcev, kar ponazarja v besedilu s tropičjem. Ta zunanja oblikovanost ponazarja značilno razdrobljenost, upočasnjuje tok pripovedi in posnema moderni tok zavesti.

51. ALOJZ REBULA: SENČNI PLES

NEKAJ BESED O AVTORJU

Alojz Rebula je bil rojen 21.7. 1924 v Šempolaju pri Trstu. Po gimnaziji v Gorici in Vidmu je študiral klasično filologijo (jezikoslovje) na FF v Ljubljani. Diplomiral je leta 1949. Nato je bil profesor grščine in latinščine na liceju »France Prešeren« v Trstu vse do upokojitve. Leta 1960 je doktoriral v Rimu z razpravo o Dantejevi Božanski komediji v sl. prevodih. Bil je sourednik revij Sidro, Tokovi in Most. Piše novele, povesti, romane in eseje; njegovi najboljši deli sta zgod. roman iz časa cesarja Marka Avrelija V Sibilinem vetru ter roman iz sodobnega tržaškega življenja Senčni ples.

KRATKA OBNOVA ROMANA SENČNI PLES

Pri rosnih 26 letih Silvan Kandor pokoplje, kakor sam pravi, edino ljubezen svojega življenja- Nadjo. V svoji otožnosti in prizadetosti se odloči za vrnitev na svoj dom, v Trst. Tam živi z ostalimi člani svoje družine, bratoma Sandrom in Bertom ter z materjo Zofijo. Sprva se zaposli kot profesor v slovenski gimnaziji, kasneje pa kot uradnik angloameriške vojaške uprave. Hkrati z njegovo zgodbo se odvija tudi Sandrova zgodba, ki s težaškim delom na železniški progi ni spravljiv, zato se odloči, da ali napreduje v službi ali se izseli v Avstralijo; izbere drugo. Ker Silvan najde oporo za življenje le še v pomoči in motivaciji

zatiranemu slovenskemu narodu se odloči, da bo sodeloval pri pisanju za slovensko glasilo z imenom Čupa. Tako se retrospektivno odvija tudi tretja, vrinjena zgodba o Jerneju Jerobniku, slovenskem dečku kraških skal, ki si v Trstu gmotno opomore in se asimilira z italijanskim večinskim okoljem. Jerobnik je namreč glavna oseba v povesti, ki jo za Čupo piše Silvan. V roman je še spretno vpletena neuspela ljubezenska romanca med Silvanom in Noro ter mnogo filozofskih vprašanj in polemik, ki se odvijajo med Silvanom, Noro in Norinim očetom, profesorjem De Martinisom. V zgodbi se na večih mestih pojavi tudi Silvanov prijatelj Abdon, katerega Silvan pusti na cedilu, ko mu obljubi, da ga bo spremljal na izlet v Pariz, kasneje pa si Silvan »premisli«.

OZADJE NASTANKA TER SPOROČILO ROMANA SENČNI PLES

Roman je izšel leta 1960, glede na njegov obseg pa lahko ugotovimo, da so se osnutki zanj pojavili že mnogo prej. Beseda v njem teče o tragediji izseljenstva, ki je tista leta spet do temeljev pretreslo slovensko narodnostno skupnost v Italiji. Vse je pod pritiskom negotovosti: občutek pravice in svobode je prizadet, ker so jugoslovanski tanki zapustili Tržaški zaliv.

Delo Senčni ples bi lahko opredelili kot družbeni roman, motivacije za posamezne enote so ideološko-nacionalne, umetniške in delno psihološke. Poglavitno sporočilo romana se kaže v stavku: Ne živi zase! Z drugimi besedami: Vztrajanje v nesmislu- absurdu in nemočnost pred smrtjo polnita človeka s strahom, hkrati pa odpirata možnost za njegovo uresničitev oz. samoaktualizacijo (mimogrede: V psihološki znanosti je potreba po samoaktualizaciji uvrščena na najvišje mesto, glede na hierarhijo potreb po Maslowu).

52. DOMINIK SMOLE: ANTIGONA

3. Smoletova Antigona je bila napisana l.1959, svojo prvo odrsko uprizoritev pa je doživela aprila 1960. Krike so bile zelo dobre, še več: odlični. Primerjali so jo celo z Ivanom Cankarjem. Dominik Smole se je rodil l.1929 v Ljubljani. Maturiral je šele po osvoboditvi, ker so ga iz klasične gimnazije zaradi sodelovanja z OF-om odpustili. Do izdaje knjige(poznejših podatkov nisem zasledil) je bil zaposlen kot poklicni dramaturg Slovenskega mladinskega gledališča. Svoje prvo delo je objavil pod psevdonimom Marjan Hribnik že pri

sedemnajstih letih. Izdal je več novel in romanov, pozneje pa se je popolnoma predal dramatiki.

4. Po končani vojni v Tebah se razvije polemika o tem, kakšen pokop si zaslužita brata Polineik in Eteokl. V nasprotju z drugimi se Antigona in Ismena odpravita iskat od vseh zaničevanega Polineika.

5. Oznaka glavnih oseb

KREON novi kralj Teb. Večni učenec drugih. Po eni strani zagledan sam vase, samozavestnost krepí z izjavami kot "Kralj sem jaz". Spominja na Ludvika XIV, vendar ga po vlivu ne dosega. V vseh izjavah je preslaboten za vladarja. Ismena ga ima takorekoč v malem prstu. Sanj si ne zna razložiti, čeprav so popolnoma jasne: ni dorasel času, bojuje se sam s seboj, oporeka samemu sebi, kako bi torej lahko oporekal drugim. Je preveč popustljiv. Smrt stražnika si razlaga kot potrebno s stališča kralja. V enem zamahu loči vlogo kralja in človeka, v drugem pa vlogo kralja zapostavi, ne pripisuje ji več primerne teže. Meni, da mora vladar najprej biti človek, šele potem pa vladar.

ANTIGONA moralna zmagovalka Teb. Ljubezen do brata je tako močna, da se pusti razglasiti celo za blazno. Je presenetljiva končna zmagovalna. Ukani bogove. Bogovi namreč prek glasnika sporoče, da Polineika ni, ona pa takoj zatem Polineika najde. To potrdi tudi zbor. V sebi skriva sporočilo drame.

ISMENA sestra "blazne" Antigone. Izjemno razumna, postavi se na stran svoje sestre Antigone in ji sledi do konca. Kreona popolnoma obvladuje in mu širi obzorja. ženska, ki bi prepričala vsakega o pravilnosti njenih namer.

TEIRESIAS je najbolj paradoksalna osebnost v drami. V svojih izjavah nasprotuje samemu sebi. Po eni strani ima zelo pozitivističen pogled(svet je tak, kot ga vidiš, slišiš in občutiš) po drugi strani pa dualističnega(kralj ni človek). Je dvorni filozof. Sicer zelo pametno in dokaj zvito razlaga probleme vendar ni dovolj umen, da bi sledil samemu sebi in se tako izognil paradoksalnosti.

6. SPOROČILO: je primerljivo z današnjim časom. Pojmovanje norosti in nerazumevanje individualnosti osebka je stereotipizirano. Včasih so norci revolucionarni. NSK jih je povzel v svoji izjavi, seveda če jih smatramo kot edinstvene in originalne: "Originalnost je ideja navideznih revolucionarjev". Sledi, da so norci drugim enaki. Včasih se v svoji striktnosti in konkretnosti svojih misli tako oddaljijo od ideje množice, po drugi pa se približajo temeljni ideji, ki je cilj njihovega iskanja, da se v

bistvu genializirajo. Življenje marsikaterega od poznejših genijev mi je pri moji hipotezi v ne samo oporo temveč dokaz. Človek, ki vztraja do cilja in pri tem mimogrede ukani še vse bogove je vreden več kot le občudovanja. Vreden je oznake osebe, ki je višja od bogov.

53. DRAGO JANČAR: VELIKI BRILJANTNI VALČEK

Pretresljiva drama s poetičnom naslovom Veliki briljantni valček (1985) prikazuje kruto dramsko dogajanje v norišnici, kamor oblastniki potiskajo ljudi, ki se jih želijo znebiti.

Motivno-tematska interpretacija:

Zgodovinar Simon Veber se po neki »prekrokani« noči znajde v psihiatričnem zavodu Svoboda osvobaja, ki nas asociativno spomni na napis nad vhodom v nemško koncentracijsko taborišče: Delo osvobaja. Simona sprejme robati bolničar-ječar Volodja, ki naj bi ga pomagal preoblikovati, prevzgojiti, predelati v človeka po meri oblastnikov, ki prenašajo samo pokorne ljudi, take, ki ne mislijo s svojo glavo. Gre torej za motiv prevzgajanja drugače mislečega posameznika v svetu, ki je norišnica in zapor. Drama je torej metafora.

Moderna groteskna drama:

Dogajanje se dogaja groteskno grozljivo in po temačno tragičnem vzdušju mestoma spominja na Grumov Dogodek v mestu Gogi. Groteskno je mešanje tragičnega z ironičnim, sarkastičnim, ciničnim, karikiranim. Simona Vebra, ki so ga navdušile uporne ideje poljskega vstajnika Drohojovskega, Volodja navsezadnje z opozorilno amputacijo zdrave noge spravi »k pameti«.

Moderna drama se kaže tudi v jeziku; jezik se drobi na krike, elipse, se vulgarizira, monologi se krčijo in replike krajšajo.

ODGOVORI NA IZBRANA VPRAŠANJA ZA USTNI DEL IZPITA (3. VPRAŠANJE)

2. SLOVENSKA DRAMATIKA PO 2. SVETOVNI VOJNI

V slovenski dramatiki se takoj po 2. svetovni vojni (tako kot v pripovedništvu) nadaljuje socialni oz. družbenokritični realizem. Drame s kmečko oz. malomeščansko tematiko iz obdobja narodnoosvobodilnega boja in prvih let povojne graditve so pisali Matej Bor, Ferdo Kozak, Bratko Kreft in Ivan Potrč.

Kmalu pa so v slovensko književnost začeli prihajati vplivi moderne evropske in svetovne dramatike. To so bili vplivi poetičnega gledališča (Thomas S. Eliot), epskega gledališča (Bertolt Brecht), dramatike usode (Federico Garcia Lorca), moderne ameriške dramatike (npr. Arthur Miller), francoske bulvarske komedije (Jean Anouilh) ter dramatike absurda in antidrame (Eugene Ionesco, Samuel Beckett). Na sodobno

slovensko dramatiko je močno vplivala tudi filozofska smer eksistencializem, predvsem z deli Jeana-Paula Sartra (drama Za zaprtimi vrati) in Alberta Camusa (roman Tujec).

Pod vplivom tujih del vstopijo v slovensko dramatiko ideje o svobodi, odgovornosti, samouresničevanju, odločanju, svobodnem opredeljevanju, pa tudi teme sodobnega človeka, kot so odtujenost, osamljenost, upornost, nasilje, popredmetenje, absurdnost, moralne dileme ...

Med klasičnimi dramskimi oblikami povojnega obdobja tako najdemo še tragedijo (npr. Primož Kozak: Afera) in komedijo (npr. Tone Partljič: Maj ata, socialistični kulak), pa tudi kmečko (npr. Ivan Potrč: Krefli) in meščansko ter zgodovinsko dramo (npr. Bratko Kreft: Krajnski komedijanti).

Po letu 1960 pa se z dramskimi deli Daneta Zajca, Dominika Smoleta, Gregorja Strniše in Andreja Hienga začne novo obdobje v slovenski dramatiki. Pod vplivom zgoraj naštetih smeri, predvsem eksistencializma (Sartre) in antidrame (Beckett) ter groteskne drame (Ionesco) se na Slovenskem pojavita dva **tipa moderne drame - poetična drama in drama absurda (nesmisla) oz. groteske**.

Poetična drama je nastala pod vplivom eksistencializma in modernizma, njen najpomembnejši predstavnik pa je Dominik Smole z Antigono, parafrazo antičnega motiva, v kateri so izpostavljena sodobna bivanjska vprašanja. Drama je napisana v verzih. Med pomembnejšimi besedili poetične dramatike velja omeniti še Zajčevo dramo Otroka reke ter dramo Samorog in Žabe Gregorja Strniše.

Iz poetične drame je izšla drama absurda, npr. Veliki briljantni valček Draga Jančarja, primer skrajnega modernizma v slovenski dramatiki pa je drama Grenki sadeži pravice Milana Jesiha.

Če torej strnemo, je za slovensko dramatiko po letu 1945 značilno prepletanje tradicionalnih in modernističnih oblik in slogovnih postopkov, s tem pa prepletanje tem in motivov. V ospredju je vendarle bivanjska tematika, pogosto ubesedena v verzih in tematsko izvirajoča iz antičnih in orientalskih motivov. To je **t. i. poetična drama** (Smole, Zajc, Strniša), ki se pri nekaterih ustvarjalcih z ostro kritiko družbenega sistema in spoznanjem o nesmislu človekovega bivanja prevesi v **dramo absurda** (Jančar, Peter Božič) in **antidramo** (M. Jesih). V Jesihovih dramah so osebe tipizirane, namesto dogajanja pa postanejo pomembne besede same, ki so edina "vsebina" dramskega dela.

(Odgovor lahko dopolnimo še z jedrnato predstavitevijo ene izmed obravnavanih dram, npr. Smoletove Antigone ali Jančarjevega Velikega briljantnega valčka.)

7. ZNAČILNOSTI SLOVENSKEGA PESNIŠTVA PO 2. SVETOVNI VOJNI

Slovensko pesništvo po 2. svetovni vojni delimo na več obdobj:

- **poezija socialnega realizma in graditeljska poezija (1945-1950);**
- **intimizem (1950-1960);**
- **poezija absurda (po letu 1960);**
- **modernizem (po letu 1965);**
- **poezija avantgarde (po letu 1970);**
- **postmodernizem (po letu 1980).**

Zapisane letnice so samo okvirne, saj v vseh obdobjih ustvarjajo pesniki različnih generacij, vsako obdobje pa je poimenovano po najizrazitejših značilnostih oz. vodilnih predstavnikih.

V prvem povojnem obdobju (1945-1948) se je v glavnem nadaljevalo pesništvo s tematiko narodnoosvobodilnega boja, iz katerega je izšla tudi t. i. **graditeljska poezija**. Prevladovale so klasične pesniške oblike, zaradi pretežno družbenoangažirane tematike pa ta poezija ni imela večje umetniške vrednosti.

Po letu 1950 se pojavijo pomembni premiki v slovenskem pesništvu, ki jih s skupnim izrazom imenujemo poezija intimizma. V tem obdobju ustvarjajo tudi pesniki predvojne generacije, ki nadaljujejo poezijo socialnega realizma (Matej Bor) ali pa se približajo poeziji intimizma in obnovljenega ekspresionizma ter simbolizma (Edvard Kocbek, Jože Udovič).

Dokončen prelom s povojno graditeljsko poezijo pa **prinese skupinski nastop štirih pesnikov t. i. prve povojne generacije. Kajetan Kovič, Janez Menart, Ciril Zlobec in Tone Pavček so leta 1953 izdali pesniško zbirko Pesmi štirih z izrazito intimistično liriko.** Ponovno je odkrivala človekov notranji subjektivni svet, ki je disharmoničen in poln dvomov. Poezija je postala osebnoizpovedna in je izražala doživetja ljudi v novem času, predvsem ljubezen, razčaranje zaradi neuresničljivih želja, življenjska nasprotja ipd. Slog vseh štirih pesnikov v zbirki Pesmi štirih je še večinoma tradicionalen, čeprav so se avtorji pozneje odločili za modernejše oblike in svobodni verz.

Okoli leta 1960 je začela objavljati poezijo **druga skupina prve povojne generacije**, za katero je značilno napeto, skeptično in deziluzorno razmerje do sveta.

Svoje videnje in razumevanje sveta so predstavljali s podobami, miti ali liki iz vsakdanjosti, skupno pa jim je razočaranje nad življenjem, v katerem več ne najdejo smisla. To pesniško smer imenujemo **poezija absurda**, najpomembnejša predstavnika pa sta Gregor Strniša in Dane Zajc. Novosti se pojavijo tudi v pesniškem jeziku, in sicer kot opuščanje skladnje in ločil, namesto ustaljenih metričnih oblik pa se pojavlja svobodni verz. Slogovno je taka poezija blizu obnovljenemu ekspresionizmu in nadrealizmu.

Pesniki druge povojne generacije so prav tako nastopili v javnosti že v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Najbolj so se uveljavili Svetlana Makarovič, Niko Grafenauer, Ervin Fritz, Andrej Brvar, Marko Kravod, Gustav Januš. Čeprav so si med seboj zelo različni, je najprimernejša oznaka za njihovo poezijo **modernizem**. Odlikujejo jo lahkotna igra besed, bogata metaforika in tehnika, s katero ustvarjajo predvsem estetska doživetja sveta.

Za slovensko pesništvo po letu 1970 se je uveljavila oznaka **poezija avantgarde**.

Njen začetnik je Tomaž Šalamun, ki je že leta 1966 izdal (v samozaložbi) zbirko **Poker** in z njo uveljavil dve novi **avantgardni smeri - ludizem in reizem**. Ludizem pomeni igro besed, ki je sama sebi namen, reizem pa popredmetenje človeka, to je njegovo izenačitev s predmetnim svetom, ki ga obdaja. V Šalamunovi poeziji zato ni več dužbene angažiranosti in čustvenega odzivanja na svet; nadomestijo ju parodija, ironija in humor. Pesnik tudi ne upošteva pravopisnih in skladenjskih zakonitosti jezika (opusti ločila, veliko in malo začetnico, pesmi ne člani na kitice ...).

Zadnje obdobje slovenske poezije 20. stoletja se začne po letu 1980. Njegovo jedro tvorijo pesniki tretje povojne generacije, npr. Milan Jesih, Ivo Svetina, Boris A. Novak, Alojz Ihan ...

Za ustvarjalce so značilne velike razlike v slogu in vsebini, večinoma pa izhajajo iz modernizma in prejšnjih umetnostnih smeri ter že ustvarjeno preoblikujejo na nov način s posnemanjem, simuliranjem, citiranjem in kompilacijo (sestavljanje pesmi iz del drugih piscev). To umetnostno smer imenujemo **postmodernizem oz. pesništvo postmodernizma**.

8. VRSTE IN ZNAČILNOSTI LJUDSKEGA SLOVSTVA; VPLIVI NA SLOVENSKO KNJIŽEVNOST

Ljudsko slovstvo je ljudska besedna umetnost, ki se je ohranjala v ljudskem izročilu, se prenašala od ust do ust in se pri tem tudi spreminjala. Od tod tudi sopomenska oznaka **ustno slovstvo**. Ljudsko slovstvo so ustvarjali nadarjeni posamezniki, ki so bili tesno povezani z življenjem doma in v tujini, ter so tako združevali domače motive s tujimi. Avtorji ljudskega izročila so ostali neznani, besedila pa so se z ustnim izročilom širila med ljudmi. Med ljudsko slovstvo uvrščamo tudi pesmi znanih avtorjev (npr. Jenka, Gregorčiča, Kajuha idr.), ki so v daljšem času ponarodele.

Veliko motivov slovenskega ljudskega slovstva prihaja še iz praslovanskega, poganskega sveta. O tem pričajo stari zagovori, bajke o Kurentu, rojenicah, vilah, povodnem možu in drugih pravljicnih bitjih. **Slovenska ljudska ustvarjalnost se je okrepila v srednjem veku**, po križarskih vojnah, in **vrh dosegla** v času bojev za celjsko dediščino, turških vpadov in po smrti Matije Korvina (v ljudskem izročilu Kralja Matjaža), to je v **14. in 15. stoletju**. V 18. stoletju je zamirala predvsem pripovedna poezija, lirska pesem in pripovedna proza pa sta bili še živo ohranjeni.

Delitev ljudskega slovstva

Slovensko ljudsko slovstvo zajema **pesništvo** in **pripovedništvo ter kratke** (pogosto ritmizirane) **oblike**, kot so pregovori, reki, rekla in uganke, delno pa tudi **začetke dramatike** (obredja in verske ljudske igre).

Ljudsko pesništvo

Ljudska pesem je vsaka pesem, ki jo je ljudstvo po ustnem izročilu "sprejelo za svojo, jo daljšo dobo pelo, po svoje spreminjalo in tako prilagajalo svojemu okusu in slogu" (Ivan Grafenauer). Ljudske pesmi so bile **pete pesmi**, zato so besedilo, melodija in ritem v njih neločljivo povezani. Ker pesmi živijo v konkretnih življenjskih situacijah, se spreminjajo. Tako nastajajo **varianete ali različice tako na izrazni kot vsebinski ravni**.

Zaradi specifične narave in improvizacijskega sloga so za ljudsko pesem značilna nekatera **tipična slogovna izrazna sredstva**, in sicer:

- stvaren in jasen jezik z narečnimi posebnostmi, nekaterimi tujkami in arhaizmi;
- preproste metafore, npr. primere (komparacije), posebitve (personifikacije) in stalni pridevki (epitetoni);
- pomanjševalnice oz. ljubkovalnice;
- paralelizem členov;

- ponavljanje (iteracija) različnih prvin – glasov, verzov, besed, besednih zvez;
- pretoravanje in stopnjevanje pomenov;
- zamenjan besedni red (inverzija);
- stalna/pravljica števila s starodavno simboliko;
- poseben ljudski verz – pri Slovencih je najpogostejša štirivrstničnica s trizložno stopico (amfibrah).

Slovensko ljudsko pesništvo delimo na **lirske/osebnoizpovedne** in **epske/pripovedne pesmi**.

Lirske ali izpovedne pesmi so se ohranjale skupaj z melodijo, izražale pa so doživljajski svet posameznika, njegovo povezanost z običaji, naravo in okoljem. Po svojem nastanku so mlajše od pripovednega pesništva, po **motivih pa jih delimo na osebnoizpovedne (najpogosteje ljubezenske), obredno-običajske** (kolednice, jurjevske pesmi ..) in **nabožne pesmi** ter **stara besedila magičnega značaja** (reki, zagovori ...).

Pripovedne pesmi so starejše in so se oblikovale že v zgodnjem fevdalnem obdobju, zato vsebujejo še predkrščanske in staroslovanske sestavine. Najpomembnejši obliki sta **junaška romanca** in **lirsko-epska balada**. **Junaške romances** se navezujejo na nekatere zgodovinske dogodke, zlasti na boje s Turki ali boje Matije Korvina (npr. Kralj Matjaž in Alenčica, Pegam in Lambergar, Ravbar idr.)

V **baladah** se družbena tematika pogosto prepleta z osebno/intimno usodo posameznika, zato so po svoji naravi bolj tragične kot romances. Nastanek je izpričan po letu 1200, ko na Slovenskem nastajata dve vrsti balad – **ženske in moške**.

Ženske balade opevajo usodo deklet in žena v tedanjem socialnem okolju (npr. Desetnica, Lepa Vida, Sirota Jerica), **moške balade** pa tragične (ljubezenske) dogodke brez sočutnega tona (npr. Mlada Zora, Rošlin in Verjanko). Prav motivi baladnega pesništva so močno vplivali tudi na sodobno slovensko književnost.

Ljudsko pripovedništvo delimo na **pravljice** in **pripovedke**, ki pa so v slovenski književnosti manj pogoste in manj raziskane kot pesništvo. Zelo znane so zgodbe o Kurentu, kralju Matjažu in Petru Klepcu.

VPLIVI na umetno književnost

Zanimanje za ljudsko slovstvo se je razmahnilo v dobi razsvetljenstva in romantike, ko so nastale prve rokopisne zbirke slovenskih ljudskih pesmi (Vodnik, Smole, Vraz). Najobsežnejša zbirka slovenskih ljudskih pesmi so Štrekljeve Slovenske narodne pesmi v štirih knjigah (1895–1923).

Ljudsko slovstvo je s svojimi motivnimi, oblikovnimi in slogovnimi značilnostmi vplivalo na slovensko umetno književnost od razsvetljenstva do sodobnosti. Za primer navajam motiv Lepe Vide, ki je doživel nešteto proznih in pesniških ter dramskih predelav (npr. Prešernova Lepa Vida, Jurčičeva povest in Cankarjeva drama z istim naslovom).

V berilu je natisnjena pesem Desetnica Svetlane Makarovič, ki se navezuje na motiv desetega otroka iz ljudskega slovstva (tako tudi Levstikova povest Deseti brat in Jurčičev roman Deseti brat).

13. ZNAČILNOSTI MODERNEGA ROMANA

Moderni roman je nastal kot posledica znanstvenih, tehničnih, političnih in drugih sprememb v 20. stoletju. V tem času so se pojavila razna socialna in politična gibanja, proletarstvo je zahtevalo svoje pravice. Pojavljali so se kaos, ki mu moderni človek podleže, odtujenost do sočloveka, odtujenost do narave, hiter tempo življenja in razmah komunikacijskih sredstev. Na človeštvo pa sta vplivali tudi dve svetovni vojni in strah pred uničenjem z atomskim orožjem.

Moderni roman je posebna zvrst romana 20. stoletja, **ki ga po navadi razumemo kot nasprotje tradicionalnemu romanu realizma in naturalizma**. Tradicionalni roman je praviloma zelo obsežna, sklenjena in natančna podoba stvarnega sveta, družbe in posameznih človeških usod, v obliki zaokrožene zgodbe z začetkom in koncem, z napetimi dogodki ter razumljivimi socialnimi, psihološkimi in moralnimi problemi. Za **moderni roman** pa je značilna **nova pripovedna struktura**. **Zgodba je razbita, nejasna ali popolnoma nepomembna, podoba stvarnega sveta ni več sklenjena, v središču pripovedi je tok zavesti posameznih literarnih oseb z njihovimi zaznavami, predstavami in mislimi**. V teh se zrcalijo življenjski položaji, dogodki in svet, vendar je središče vsega v junakovi zavesti. **Sredstva** za predstavitev tega **toka zavesti** so **notranji monolog/samogovor, doživljeni (polpremi) govor, opis predmetov, refleksija**, izjemoma tudi **dialog**. **Pripovedovalec** ni več vseveden, ampak **personalen**, kar pomeni, da vse dogodke spremljamo skozi prizmo njegove duševnosti, tj. iz zornega kota literarne osebe same. Personalni pripovedovalec pripoveduje v tretji osebi.

Če **torej strnemo**, **moderni roman opusti objektivno in logično prikazovanje v prostoru in času ter s pomočjo asociacij in opisov toka zavesti ustvari novo zgradbo romana**.

Temeljne značilnosti modernega romana so torej:

- tok zavesti (Joyce)
- tok podzavesti (Proust, Joyce)

- **nehotni spomin (Proust)**
- **asociacije (Proust, Joyce, Kafka)**
- **sanje (Kafka, Virginia Woolf)**
- **notranji monolog (vsi predstavniki)**
- **vpliv psihoanalize**
- **nelogičnost časa in prostora (vsi predstavniki)**
- **različni stilni prijemi**

Najpomembnejši predstavniki modernega romana so M. Proust, James Joyce in Franz Kafka, katerih dela smo spoznali pri pouku, zato lahko odgovor dopolnite s predstavitev njihovih del.

20. RAZVOJ SLOVENSKE KRATKE PROZE OD REALIZMA DO EKSPRESIONIZMA (realiem, moderna, ekspresionizem)

Kratka pripovedna proza v dobi realizma sega v petdeseta in šestdeseta leta 19. stoletja. Razvila se je predvsem iz tradicije ljudske pripovedi, pridig in svetniških življenjepisov ter tujih zgledov, ki so jih v slovenski kulturni prostor prenesli vajejci (sodelavci časopisa Vaje, med njimi Simon Jenko), Fran Levstik v svojem Popotovanju iz Litije do Čateža ter Fran Celestin v razpravi Naše obzorje. Nastanek novele in črtice je povezan tudi s slovenskimi meščanskimi političnimi interesi, saj se je z uveljavitvijo vseh proznih oblik v slovenskem jeziku potrjevala slovenska narodna samobitnost.

Najpomembnejša kratka pripovedna oblika v dobi realizma je **novela**, tj. literarna oblika, ki ima v središču eno samo literarno osebo in jedrnato predstavljen dogodek z značilnim preobratom. Prve zametke novele najdemo v kratki pripovedni prozi **Simona Jenka**. Njegovi pripovedi **Tilka** in **Jeprški učitelj** sta psihološki študiji značajev oz. **značajevki, nastali pod vplivom pozitivistične miselnosti vajejcev**. Jenko je motive črpal predvsem iz vaškega življenja, **Jurčič** pa je s svojo **značajevko Telečja pečenka** posegel tudi v malomeščansko okolje. V literarni zgodovini se je za značajevko uveljavil tudi izraz **slika ali obraz**. Slike ali obraze iz kmečkega življenja sta pisala še **Ivan Tavčar (Med gorami ali slike iz loškega pogorja)** in **Janko Kersnik (Kmetске slike)**.

V dobi slovenske moderne oz. nove romantike se je s Cankarjevim pripovedništvom nadaljevala tradicija **novele**, uveljavil pa je tudi dve na Slovenskem manj znani obliki kratke pripovedne proze, **umetniško povest** in **črtico**.

Cankarjeva novela ostaja motivno objektivna, ker pa največkrat obravnava psihološke stiske posameznika, jo imenujemo tudi **psihološka novela** (npr. Življenje in smrt Petra Novljana). Cankarjeva **umetniška povest** se od novele loči po tem, da sicer ohranja eno samo dejanje,

vnedar v njej nastopa več oseb, včasih celo vaške ali trške skupnosti (npr. Aleš iz Razora).

Vrh kratke pripovedne proze tega obdobja pa je **Cankarjeva črtica**. Na njen nastanek sta vplivala impresionistično občutenje sveta in filozofija trenutka. Večina črtic ima **refleksivni uvod, ki mu sledi epski dogodek ali subjektivni motiv** (Skodelica kave, Domov), **nekatero črtico pa so v celoti simbolično meditativne**, celo esejistične. Taka je najznamenitejša Cankarjeva zbirka črtic **Podobe iz sanj** (Gospod sotnik, Kostanj posebne sorte ...). Zaradi posebne oblike in sloga se za Cankarjevo črtico uporablja tudi oznaka **lirična črtica**.

Novele in kratko pripovedno prozo so pisali tudi nekateri Cankarjevi sodobniki, ki jih uvrščamo bodisi k naturalizmu (Alojz Kraigher, Zofka Kvedrova) ali k sopotnikom slovenske moderne (Fran Saleški Finžgar).

Kratka pripovedna proza se je v ekspresionizmu uveljavila predvsem s črticami Slavka Gruma ter z novelami Ivana Preglja (Matkova Tina). Za Pregljeve novele so značilni zgodovinski motivi, baladnost pripovedi, baročni slog in simbolistična ter ekspresionistična metaforika.

Odgovor lahko dopolnite s predstavitvijo Matkove Tine, pa tudi s ponazoritvijo ene izmed Cankarjevih črtic oz. značajevk iz književnosti realizma.

25. IDEJNE, KOMPOZICIJSKE IN JEZIKOVNO-SLOGOVNE ZNAČILNOSTI KNJIŽEVNOSTI 20. STOLETJA

Gospodarske, socialne in politične spremembe, ko so se v 20. stoletju začele širi v vse dežele sveta, so vplivale na nastanek svetovne književnosti v pravem pomenu besede.

Zato je svetovna književnost 20. stoletja zelo raznolika, med pomembnimi političnimi dogodki, znanstvenimi odkritji in družbenimi spremembami pa so nanjo najizraziteje vplivali:

- 1 in 2. svetovna vojna in oktobrska revolucija;
- odkritje atoma, kvantne fizike, teorije relativnosti;
- psihoanaliza S. Freuda;
- nove filozofske smeri, predvsem eksistencializem, personalizem, fenomenologija, nihilizem, dialektični materializem ...

Smeri, gibanja in tokovi

1. V književnosti 20. stoletja so še vedno zelo pomembni **vplivi starejših književnih obdobij, predvsem romantike, realizma in naturalizma**. Vpliv realizma najdemo v delih številnih znanih pripovednikov in dramatikov, npr. Thomasa Manna, Wladislava Reymonta, Maksima Gorkega, Mihaila Šolohova, Normana Mailerja idr.
2. Zelo pomembna za razvoj svetovne književnosti 20. stoletja je **tudi književnost nove romantike. Njen razvoj se ni ustavil okoli leta 1900, temveč je v večini evropskih književnosti segel vsaj v prvi desetletji 20. stoletja**.
3. Ob književnih strujah, ki izvirajo iz 19. stoletja, **tvorijo jedro te književnosti nove smeri, ki so se začele pojavljati tik pred 1. svetovno vojno ali neposredno po njej, v drugi polovici 20. stoletja pa še nove smeri, ki so nastale kot protiutež književnosti modernizma.**

Najpomembnejše tematske, idejne in slogovne smeri književnosti 20. stoletja so:

- **kubizem,**
- **futurizem,**
- **dadaizem,**
- **ekspresionizem,**
- **nadrealizem,**
- **moderri roman,**
- **moderna drama,**
- **socialistični realizem,**
- **eksistencializem,**
- **postmodernizem.**

- A) Kubizem** se je razvil v likovni umetnosti po letu 1907 (Picasso). Sočasno je odmeval v književnosti, kjer je rušil ustaljene forme: odpravil je ločila, razrahljal sintakso in uveljavil tok podzavesti. Najpomembnejši predstavnik je francoski pesnik Guillaume Apollinaire (Zone).
- B) Futurizem** je bila umetnostna smer, ki se je razvila pod vplivom Bergsona in Nietzscheja v Italiji tik pred prvo svetovno vojno. Hotela je obračunati z vsem preteklim, to je s tradicionalno umetnostjo, filozofijo in kulturo, slavila pa je moderno civilizacijo in tehniko ter v vojni videla rešitev sveta in iskala nove izrazne možnosti, primernejše tehnični civilizaciji. Začela se je v likovni umetnosti, v literaturo jo je prenesel Filippo Marinetti, ki je 1909 leta napisal Manifest futurizma. Italijanski futurizem je nehote vplival na nastanek fašizma. Najpomembnejši predstavnik te smeri je ruski pesnik Vladimir Vladimirovič Majakovski.
- C) Dadaizem** (po besedi dada) iz otroške govornice je bil radikalna, v skajni nihilizem in anarhizem usmerjena umetnostna struja, ki so jo Tristan Tzara in Hans Arp s sodelavci ustanovili leta 1916 v Zurichu, nato pa prenesli v Ameriko. Književni pomen te smeri je majhen, vplivala pa je na nastanek književnosti nadrealizma.
- D) Ekspresionizem** (expressio je izraz) je srednjeevropska književna in umetnostna struja. Razvil se je zlasti v Nemčiji in srednjeevropskih deželah (tudi v Sloveniji), za razliko od kubizma, futurizma in dadaizma pa ni bil usmerjen samo v rušenje jezikovnih in oblikovnih tradicij, ampak je postavljaval v ospredje predvsem nov vsebinski, moralni in socialni program. Ekspresionizem temelji na zahtevi po novem, etično očiščenem in prerojenem človeku, ki bi živel v kolektivnem bratstvu. V imenu tega človeka je obtoževal sodobno civilizacijo in kulturo in prikazoval grozljive vizije propada sveta in človeštva. Začetnik je avstrijski pesnik Georg Trakl, pri Slovencih pa so najpomembnejši predstavniki te smeri S. Kosovel, Miran Jarc, Ivan Pregelj in Slavko Grum.
- E) Nadrealizem** ali umetnost nadresničnosti je bil vplivna struja v likovni umetnosti in književnosti. Nastal je v Franciji kmalu po prvi svetovni vojni, se razmahnil po letu 1924, ko je nastal Manifest nadrealizma (Andre Breton), dosegel vrh okoli leta 1930 in uplahnil tik pred začetkom druge svetovne vojne. Nadrealisti so želeli uveljaviti višjo, spontano resničnost, skrito v človekovi podzavesti, zato so v književnost uvajali halucinacije, nekontrolirane asociacije in sanje. Pesniške podobe naj bi se pojavljale kot posledica golih psihičnih avtomatizmov. V Franciji se je nadrealizem povezal z idelologijo marksizma. Najpomembnejša francoska pesnika te smeri sta Louis Aragon in Paul Eluard, v južnoameriški književnosti pa Pablo Neruda. Nadrealizem je vplival na moderni roman in slovensko književnost po 2. svetovni vojni.
- F) Moderni roman (odgovor št. 13)!**
- G) Moderna drama** je splošen pojem za težnje v dramatik 20. stoletja, ki prelamljajo s z dramaturgijo realistično-naturalistične dramatike. Avtorji na oder prinašajo nelogično, sanjsko, po svoje deformirano in stilizirano življenje, pri čemer izhajajo iz sanj, domišljije, idej in podzavesti. Predhodnik moderne drame je bil Avgust Strindberg, dokončno pa se je uveljavila po prvi svetovni vojni z več smermi. V Nemčiji je tako nastalo "epsko gledališče" Bertolta Brechta, ki zavrača tradionalne dramaturgije, v Italiji nadrealistična drama L. Pirandella, v Franciji in Angliji pa poetična drama.
- Radikalnejša stopnja moderne drame se pojavi po drugi svetovni vojni z dramo absurda oz. absurdnim gledališčem.
- Absurdna drama opusti sklenjeno odrsko dogajanje, trdne in stalne odrske like in včasih celo razumljiv jezik, da bi na absurden način prikazovala nesmiselnost člov. življenja. Najpomembnejša predstavnika sta Ionesco in Beckett.
- H) Socialistični realizem** izvira iz Rusije, začetnik smeri pa je pripovednik in dramatik Maksim Gorki. Smer je izšla iz nekaterih prvin kritičnega in socialnega realizma devetnajstega stoletja, ki se jim je pridružila socialna in politična miselnost socializma. Razmahnil se je po letu 1930, ko je tudi na Slovenskem ob

ekspresionizmu vodilna literarna smer (Miško Kranjec, Prežihov Voranc, Ciril Kosmač). Tematsko se navezuje na življenje t. i. malega človeka, to je proletarca in kmeta, včasih pa ima tudi vzgojno oz. poučno poanto. Tudi oblikovno se je opiral na tradicijo objektivnega in psihološkega realizma.

- I) Eksistencializem je** v književnost prodril iz filozofije (Kierkegaard, Heidegger, Jaspers, Sartre). Književnost eksistencializma se je kot strnjena književna struja razvila pred drugo svetovno vojno v Franciji, vrh pa dosegla med njo in po njej z deli Jeana Paula Sartra in Alberta Camusa. V oblikovnem pogledu je njuno delo še tradicionalno z nekaterimi primesmi modernega romana, motivno in tematsko pa so drame in pripovedništvo usmerjeni k obravnavanju socialnih, filozofskih in moralnih problemov posameznika in družbe.
- J) Postmodernizem je** literarna smer v 20. stoletju, za katero je značilno novo razumevanje literature. Literarno besedilo je dialog literature z literaturo, skupek različnih besedil, v katerih razbiramo številne citate, ironične komentarje, aluzije (namige) in parodije na že uveljavljena literarna besedila. Pomembna literarna postopka postmodernizma sta **metafikcija in medbesedilnost**, saj oba opozarjata na zgolj fiktivnost literarnega besedila. Osrednja tema literature postane literatura sama. Priznani predstavniki postmodernizma so Umberto Eco, Italo Calvino, John Fowles, pri Slovencih pa najdemo elemente postmodernizma v pesništvu Borisa A. Novaka in Milana Jesiha, v pripovedništvu A. Blatnika in (deloma) D. Jančarja ter v dramatik M. Jesiha.

37. SREDNJEVEŠKO LITERARNO DOGAJANJE V EVROPI IN PRI NAS

Slovensko srednjeveško slovstvo se je začelo skoraj sočasno z drugimi evropskimi književnostmi v ljudskih jezikih. Prvi zapiski v slovenščini so verjetno nastali že okoli leta 800, tj. skoraj sočasno z nemškimi, anglosaškimi in francoskimi zapisi. V tem času tudi v zahodni in srednji Evropi ni bilo kake pomembnejše slovstvene dejavnosti v ljudskih/nacionalnih jezikih, ker je za knjižno rabo še vedno prevladovala latinščina.

Edina pomembnejša dela v ljudskem jeziku so bili junaški spevi germanskih ljudstev (v Nemčiji Pesem o Hildebrandu, na Norveškem in Islandiji bajeslovne in jnunaške pesmi v zbirki Edda, v Angliji ep o Beowulfu).

V 11. in 12. stoletju se začne v zahodni in srednji Evropi razvijati v okviru visokega fevdalizma slovstvo v nacionalnih jezikih različnih smeri in oblik, predvsem pa cerkveno, viteško in meščansko slovstvo. To slovstvo se ponaša z bogato raznovrstnostjo motivov, idej in oblik; z njimi prikazuje junaško življenje fevdalnega plemstva, razgibano duhovno življenje viteštva in socialne težnje meščanstva, ali pa razmišlja o metafizičnih in etičnih vprašanjih sveta, življenja in posameznika.

Zvrsti, vrste, pisci in dela evropskega srednjeveškega slovstva:

A) JUNAŠKI EPI V VERZIH:

Ok. 1100 - francoska Pesem o Rolandu in drugi epi o dobi Karla Velikega

Ok. 1140 - španski junaški ep Pesem o Cidu

Ok. 1200 - ruski junaški ep Pesnitev o pohodu Igorjevem

Ok. 1220 - Pesem o Nibelungih, pesnitev o germanskem junaku Siegfriedu, njegovi smrti in maščevanju zanjo

B) VERSKO-ALEGORIČNI EP

1265–1321 - Dante Alighieri, Božanska komedija; pesniška zbirka Novo življenje

C) LIRIKA

- 12. in 13. stoletje - **trubadurska lirika** v Provanski, Francioji, Španiji, Bavarski, Avstriji
- 13., 14. st. - Dantejevi soneti (Novo življenje)
- 15. stoletje - F. Villon, največji lirski pesnik poznega srednjega veka (vagabundska lirika)

Č) DRAMATIKA

15. stoletje -- srednjeveška moraliteta (igra) Slehernik; Burka o jezičnem dohtarju (farsa)

Po letu 1000 se slovensko srednjeveško slovstvo več ne more primerjati z deli evropske književnosti, saj se višje oblike zaradi odsotnosti domačega plemstva sploh ne razvijejo. Kljub temu je na Slovenskem obstajalo ljudsko slovstvo, ki je raslo iz praviloma preprostejših in nižjih socialnih okvirov.

Slovensko srednjeveško književnost delimo na 3 obdobja:

od 750–1200 – **obdobje zgodnjega srednjega veka**, ko se pojavijo prvi zapisi cerkvenega slovstva (Brižinski spomeniki) in se ustvarjajo zametki ljudskega slovstva;

od 1200–1400 – **obdobje visokega srednjega veka**, ko se razmahne slovensko ljudsko slovstvo, zapisi cerkvenega slovstva pa se le skromno pojavljajo;

od 1400–1550 – **obdobje poznega srednjega veka**, ko se spet pojavijo zapisi cerkvenega pismenstva in ljudsko slovstvo doseže svoj vrh.

Obe smeri srednjeveškega slovstva na Slovenskem – cerkveno pismenstvo in ljudsko slovstvo – sta razvili vsaka svoje zvrsti in oblike. V cerkvenem slovstvu nastanejo besedila verskega in bogoslužnega značaja (spoznali smo jih pri jezikovnem pouku, npr. Brižinski spomeniki, Celovški ali rateški rokopis, Stiški rokopis ...), ljudsko slovstvo pa pozna pesništvo in pripovedništvo (povežite z odgovorom 8, vrste in značilnosti ljudskega slovstva).

38. OBLIKOVANJE KNJIŽNE NORME V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA; LEVSTIK, JANEŽIČ

Zahteve, zapisane v programu Zedinjena Slovenija, se l. 1848 niso uresničile, vendar v 2. polovici 19. stol. niso zamrle. Boj za **slovenščino v uradih, na sodiščih in v šolah** ni bil lahek, saj je celo zavedno slovensko izobraženstvo uporabljalo nemški jezik. V kranjskem deželnem zboru se je slovenščina lahko uveljavljala šele od l. 1867 dalje, v uradih pa pribl. po l. 1890. Za rabo slovenščine v osnovnih šolah se je zavzel škof Anton Martin Slomšek; vlada je najbolj nasprotovala njeni vpeljavi v srednje šole, saj so se v njih izobraževali poznejši razumniki, zato je bila prva srednja šola s slovenskim učnim jezikom šele zasebna (škofijska) gimnazija v Šentvidu pri Ljubljani, ustanovljena l. 1905.

Na umetniškem področju so zmožnost slovenskega jezika v tem obdobju dokazovali književniki realisti, na publicističnem pa časnikarji.

Za uveljavitev slovenščine si je močno prizadeval **Fran Levstik** (1831—1887). Jezik mu je pomenil bistveno sestavino narodne samobitnosti. Zavzemal se je za samostojnost slovenščine, pri tem pa je v svojem delovanju zagrešil tudi nekaj napak. Mednje vsekakor spada njegovo prizadevanje, da bi »poslovanil« slovenščino in jo približal stari cerkveni slovanščini, ker jo je zmotno imel (kot že prej Miklošič in Kopitar) za neposredno prednico nove slovenščine.

Vendar ob Levstikovih zmotah ne gre prezreti njegovega pozitivnega prispevka za jezik. Zavedal se je, da se slovenski knjižni jezik oddaljuje od naravne govorice. V razpravi *Napake slovenskega pisanja* (1858) je opozoril, da se v pisanju čedalje bolj opaža duh nemškega jezika. Z zgledi iz tiska je ponazoril, kako se to kaže pri tvorbi besed, predvsem pa v skladnji, npr. pri napačni stavi glagola. Po njegovem prepričanju se je treba jezika učiti od ljudstva, potrebna pa sta tudi nova slovnica in slovar,

kajti brez tega ne bo moglo nastati dobro slovstvo. L. 1866 je Levstik začel pripravljati slovensko-nemški **slovar**. Ker pa je delo zasnoval preširoko in je zato le počasi napredoval, mu je odbor za izdelavo slovarja odvzel zaupano nalogo.

Ker so avstrijske oblasti zavirale zahteve po slovenski šoli tudi z očitki, da je slovenščina premalo razvita in da v njej ni ustreznih učbenikov, se je njihove priprave lotil **Anton Janežič** (1828—1869), profesor v Celovcu in urednik raznih revij, med njimi tudi Slovenskega glasnika (1858—68). Janežič je prvič izdal *Slovensko slovnico s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence* za dijake gimnazije in realke l. 1854, doživela pa je deset izdaj (po Janežičevi smrti, tj. od 10. izdaje naprej, je nekoliko predelano izdajal Jakob Sket). Janežič je izdal tudi *Popolni ročni slovar nemškega in slovenskega jezika* (1850) in *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika* (1851).

V tem obdobju je na Slovenskem napredovalo tudi znanstveno delovanje in pokazala se je potreba po strokovnem izrazju v domačem jeziku. Za postavljanje njegovih temeljev ima največ zaslug **Matej Cigale** (1819—1889), pravnik in jezikoslovec. Leta 1860 je v dveh knjigah izdal *Deutsch-slowenisches Wörterbuch* (Nemško-slovenski slovar), za katerega je denar prispeval takratni ljubljanski škof Wolf in ga zato imenujemo tudi Wolfov slovar). L. 1880 pa je izdal še *Znanstveno terminologijo s posebnim ozirom na srednja učilišča*, in sicer kot dopolnilo k slovarju.

Drugi »del« Wolfovega slovarja je *Slovensko-nemški slovar*; ki ga je l. 1894 in 1895 izdal **Maks Pleteršnik** (1840—1923) v dveh knjigah in z okoli 110.000 gesli. V njem so poleg knjižnega besedja zajeti tudi izrazi iz vseh slovenskih pokrajin iz 19. stoletja pa tudi stare besede od Trubarja naprej; torej lahko govorimo o praktičnem slovarju z zgodovinsko in narečno razširitvijo. Z njim se je slovenščina postavila ob bok omikanim jezikom, slovar pa ni služil samo praktičnim namenom, temveč je razširil možnosti znanstvenega preučevanja slovenščine.

V 2. polovici 19. stol. se je ustalila tudi tvorna stran slovenskega knjižnega jezika. **O. Stanislav Škrabec** (1844—1918) je utemeljil sodobno slovensko pravorečje. Že v svoji prvi jezikoslovni razpravi *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi* (1870) se je lotil področja, ki ga do tedaj jezikoslovje ni načrtno obravnavalo. Ko so takratni slovenski izobraženci iz raznih pokrajin nastopali v javnosti (npr. v čitalnicah, na taborih), se je namreč pokazala potreba po oblikovanju enotnega knjižnega jezika tudi v govoru. V 60. letih je na Slovenskem veljalo načelo, da naj se govori tako, kot se piše (torej naj bi se tudi črka l brala, kot je zapisana, in sicer ne glede na to, v katerem položaju stoji). Škrabcu se je zdelo nedopustno »zavoljo pomanjkljive abecede in pisave tudi izreko pačiti«. Poudarjal je, da mora biti knjižna izreka oprta na vsa narečja, njena podlaga pa naj bo osrednjeslovenska govorica.

Fran Levčec (1846—1916) je l. 1899 izdal *Slovenski pravopis*, prvi slovenski pravopisni priročnik v samostojni knjigi (pred njim so izhajali abecedniki ali pa se je o pravopisu pisalo v slovnica). Levčev pravopisni priročnik je sestavljen iz pravil in pravopisnega slovarja.

48. ROMAN IN POVEST V VERZIH

Roman v verzih je značilna literarna vrsta romantične književnosti, v kateri se prepletajo pripovedne, lirske in dramske sestavine. Od epsko-lirske pesnitve se razlikuje predvsem po razvejani vlogi »pripovedovalca«: ta je lahko bodisi **prvoosebni pripovedovalec** bodisi **vsevedni pripovedovalec** (pozna celotno dogajanje in vse okoliščine, tudi psihološka stanja lit. oseb) **bodisi nastopa kot pravi lirski subjekt. Vse tri vloge pripovedovalca najdemo v Puškinovem romanu v verzih Jevgenij Onjegin**, v katerem je ubesedna tipična romantična tema, to je lik odvečnega človeka, ki ne more razviti svojih talentov, zato se vdaja brezupu in naveličanosti do življenja.

Ob romanu v verzih se v dobi romantike pojavlja tudi **povest v verzih**, ki je krajša od romana, zaslovela pa je predvsem z angleškim pesnikom **Byronom (Romanje grofiča Harolda**, Parizina, Obleganje Korinta, Nevesta iz Abida).

Povesti v verzih sta med drugimi pisala tudi Lermontov (Demon) in France Prešeren (Krst pri Savici). Za Byronovo povest v verzih se je uveljavila tudi oznaka **poema**.

Odgovor lahko dopolnimo s predstavitevijo Puškinovega romana Jevgenij Onjegin, Byronovega Romanja grofiča Harolda ali Prešernovega Krsta pri Savici, pa tudi s predstavitevijo splošnih značilnosti evropske romantike.
